

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

KALECİK (Tarih - Coğrafya - Sosyal ve Ekonomik Durum)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
İbrahim YEŞİL

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hamit PEHLİVANLI

Ekim- 2019
KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

KALECİK (Tarih - Coğrafya - Sosyal ve Ekonomik Durum)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
İbrahim YEŞİL

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hamit PEHLİVANLI

Ekim- 2019
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Hamit PEHLİVANLI danışmanlığında İbrahim YEŞİL tarafından hazırlanan ‘‘Kalecik (Tarih – Coğrafya - Sosyal ve Ekonomik Durum)’’ adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2019

(İmza)

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

.....

[İmza]

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(Unvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi Dönem Projesi olarak sunduğum **Kalecik (Tarih - Coğrafya - Sosyal ve Ekonomik Durum)** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../2019

İbrahim YEŞİL

ÖNSÖZ

Bu araştırma Kalecik'in tarihsel süreç içerisinde sosyal, kültürel ve ekonomik olarak uğradığı değişimleri anlatmak için kaleme alınmıştır. Kalecik'in tarihi ile ilgili çalışmalar sınırlı kalmıştır. Özellikle kültürel manada yapılmış bir çalışma yok denilebilir. Hazırladığımız bu çalışma literatürdeki bu boşluğu dolduracaktır.

Çalışmamızın birinci bölümünde Kalecik Kalesi ve adının nereden geldiğine, coğrafi durumuna ve burada hakim olan toplulukların kimler olduğu anlatılmıştır

İkinci bölümünde ise Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde idari durumu hakkında bilgi verilmiş olup Kaymakamlık Teşkilatı ve Belediye Teşkilatlarının oluşum süreçleri anlatılmıştır. Ayrıca ikinci bölümde bir diğer başlıkta ise Milli Mücadele Yıllarında Kalecik'te yaşanan gelişmeler anlatılmıştır.

Çalışmamızın son bölümü olan üçüncü bölümde daha çok sosyal, kültürel ve ekonomik süreçlere değinilmiştir.

Çalışmamızın planlanması, araştırılması ve yürütülmesinde kıymetli zamanını bizlere ayıran, değerli görüşlerini ve bilgilerini bizimle paylaşan tez danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Hamit Pehlivanlı' ya teşekkürlerimi borç bilirim.

İbrahim YEŞİL

KIRIKKALE 2019

ÖZET

Bu araştırma Ankara'nın Kalecik ilçesinin tarihsel dönem içerisinde günümüze kadar geçirdiği evreleri incelemek maksadıyla yapılmıştır. Bu çalışmada T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, T.C. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Vilayet Salnameleri gibi arşiv belgelerinden, ilçenin tarihiyle alakalı bilgi veren birçok kaynak eserden faydalanılmıştır. Türkler Orta Asya'nın bozkırlarından Avrupa'ya kadar fetihler düzenleyerek birçok bölgeye göç etmişlerdir. Fethedilen yerlerde ise kendi kültürlerini yayarak bölgenin Türkleşmesini de sağlamışlardır. Anadolu'ya ilk önce keşif hareketleri düzenleyen Türkler, Malazgirt Savaşı sonucunda burayı yurt edinmeye başlamışlardır. Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması daha da hızlanmıştır. İlerleyen süreçte devam eden iskân politikalarıyla Anadolu, bir Türk yurdu haline gelmiştir. Yaşanılan bu gelişmeler neticesinde Kalecik de 1075 yılında Türk hâkimiyeti altına girmiştir.

Kalecik, ilk zamanlarda, Kastamonu Vilayetinin Kengiri Sancağına bağlı bir kaza iken, 1891 yılında Ankara Vilayetine bağlı bir kaza olmuştur. Önemli geçiş güzergâhları üzerinde bulunan Kalecik, Milli Mücadele döneminde kilit bir role sahip olmuştur. İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilen silah ve mühimmatlar buradan Haymana Cephesine sevk edilmiştir. Çalışmada geçmişten günümüze önemli bir rol oynayan Kalecik'in tarihsel süreci değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kale, Kalecik, Sosyal, Kültürel.

ABSTRACT

This research carried out in order to examine the phases of historically, Kalecik district of Ankara from the past to the present. In this research, benefited from such sources Ottoman Archive in Turkish Republic of Presidency, Republic Archive in Turkish Republic of Presidency, Province Charters etc. from many sources like that. The Turks organized conquests from the steps of Central Asia to Europe thus they migrated many regions. The places where conquered by the Turks also diffused of their culture and ensured the Turkification of the region. First, the Turks organized reconnaissance movements in Anatolia before the Malazgirt war, they had began to acquire this country. With the establishment of the Seljuk State, the Turkification and Islamization of Anatolia accelerated. In addition with the resettlement policies, Anatolia has become a Turkish homeland. After these progresses Kalecik has become under the Turkish control in 1075.

While Kalecik was a district in Kastamonu province, in 1891 it became a district where bounded to Ankara province. Kalecik on important routes, had a key role in National Struggle and The Turkish War of Independence as well. Because weapons and ammunition sent from Istanbul to Anatolia are delivered to Haymana front, in this way. As a result in this study, the historical process of Kalecik, which plays an important role from past to present, is reviewed

Keywords: Castle, Kalecik, Social, Cultural.

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
- a.g.m.** : Adı geçen makale
- a.g.t.** :Adı geçen tez
- Çev.** : Çeviren
- Haz.** : Hazırlayan
- M.Ö.** : Milattan Önce
- M.S.** : Milattan Sonra
- s.** : Sayfa
- S.** : Sayı
- TTK** : Türk Tarih Kurumu
- Yy.** : Yüzyıl

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1 1869 Yılından 1907 Yılına Kadar Müslüman ve Gayrimüslim Nüfus Miktarları	25
Tablo 2 1831 Tarihli 1814 Numaralı Nüfus Defterinde Geçen Köy ve Mahalle İsimleri	27
Tablo 3 Kastamonu ve Ankara Salnamelerinde Kalecik'te Görev Yapan Kaymakamlar	34
Tablo 4 1870-1907 Yılları Arasında Kalecik Belediye Reisleri	42
Tablo 5 Köyden Mahalleye Dönüştürülen Yerler	56
Tablo 6 Mahallelerde Bulunan Küçükbaş Hayvan Sayıları ve Cinsleri	74
Tablo 7 Kastamonu ve Ankara Vilayet Salnamelerinde Kalecikte Bulunan Hayvan Sayıları	75
Tablo 8 Mahallelerde Bulunan Büyükbaş Hayvan Sayıları ve Cinsleri	76
Tablo 9 Kalecik'te İcra Edilen Meslekler	78
Tablo 10 Hayvanlardan Elde Edilen Gelirler	82
Tablo 11 Bağ, Bahçe, Bostan Arazilerinin Dönümleri ve Elde Edilen Gelirin Mahallelere Göre Verileri	83
Tablo 12 Kalecik Halkından Alınan Vergi Türleri	85
Tablo 13 1869 yılında Kalecikte bulunan Medreseler ile ilgili kayıtlar	97

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	iv
TABLolar DİZİNİ	v
İÇİNDEKİLER.....	1
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

COĞRAFİ YAPI VE TARİH İÇİNDE KALECİK

I. ŞEHRİN KONUMU VE COĞRAFİ DURUMU	3
A. Kalecik Adı ve Kalecik Kalesi	3
B. Kalecik'in Coğrafi Durumu	4
II. TARİH İÇİNDE KALECİK	6
A. İlk Çağlardan Türk Egemenliğine Kadar Kalecik	6
B. Osmanlılara Kadar Türk Hâkimiyetinde Kalecik	10
C. Osmanlı Döneminde Kalecik	14
D. Milli Mücadele Yıllarında Ankara ve Kalecik	16
E. CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE KALECİK	22
a. Atatürk'ün Kalecik'i Ziyareti	22
b. Kalecik Tayyaresi	24
III. NÜFUS.....	25
A. Nüfusun Dini ve Etnik Özellikleri	26
B. Kalecik'te Ermenilerin Durumu.....	27

II. BÖLÜM

İDARİ DURUM

I.OSMANLI DÖNEMİ.....	29
A.19.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde İdari Yapıda Meydana Gelen Değişim ve Kaymakamlıkların Kuruluşu	29
B. Kalecik'te Kaymakamlık Teşkilatının Kuruluşu ve Kaymakamlar	31
C. Osmanlı Devletinde Belediye Teşkilatının Oluşum Süreci	35
D. Osmanlı Dönemi Kalecik Belediyesi'nin Kuruluşu ve Belediye Teşkilatı ...	38
II. CUMHURİYET DÖNEMİ.....	43
A. Kaymakamlık Teşkilatı ve Kaymakamlar	43
B. Belediye Teşkilatı ve Belediye Başkanları	46
C. Yerel Basında Belediye ve Kaymakamlık Hizmetleri	47
a. Ekonomik Alandaki Hizmetler.....	48
b. Sosyal ve Kültürel Alanda Yapılan Hizmetler.....	51
c. Bayındırlık ve Altyapı Hizmetleri	53
Ç.Köyler ve Nahiyeler	55

III. BÖLÜM

SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUM

1. TARİHİ VE KÜLTÜREL VARLIKLAR	58
A. Saray (Şehsuvar) Camii	58
B. Hamdi Camii.....	59
C. Kale Camii	59
Ç. Tabakhane Camii	60
D. Hasbey Camii.....	60
E. Kazancı Baba Türbesi.....	60
F. Davut Dede (Dokuzlar) Türbesi	61
G. Ali Şeyhoğlu (Alişoğlu) Türbesi.....	61
Ğ. Develioğlu Köprüsü	61
H. Adalet Sarayı	62
I. Askerlik Şube Binaları.....	63
İ.Aslan Heykelleri.....	63

II. KALECİK'İN ETNİK YAPISI.....	64
A. Müslümanlar	64
B. Gayrimüslimler	65
C. Müslim-Gayrimüslim İlişkileri	66
a. Sosyal ve Kültürel Münasebetler	67
b. Ekonomik ve Hukuki Münasebetler	68
III. EKONOMİK HAYAT	70
A. Tarım	71
a. Kalecik Karası	71
B. Hayvancılık	73
a. Küçükbaş Hayvancılık	73
b. Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği	76
C. Kalecikte İcra Edilen Meslekler	78
Ç. Gelirler	82
a. Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanlardan Elde Edilen Gelirler	82
b. Bağ, Bahçe, Bostan Arazilerinin Dönümleri ve Elde Edilen Gelir Miktarları	83
D. Vergiler	85
IV. KÜLTÜREL HAYAT	86
A. Kız İsteme, Nişan, Evlilik Merasimleri	86
B. Giyim Kuşam	92
V. EĞİTİM DURUMU	92
A. Osmanlı Devletinde Eğitim Öğretim Hayatı ve Kurumları	92
a. Osmanlı Devleti Döneminde Kalecikte Bulunan Eğitim Kurumları	96
B. Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Eğitim Faaliyetleri	98
a. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Kalecik'te Eğitim Öğretim	99
SONUÇ.....	101
KAYNAKLAR.....	102
EKLER.....	113

GİRİŞ

Bu bölümde bizi bu araştırmayı yapmaya sevk eden problemlerin neler olduğu, ne amaçla yapıldığı araştırma sırasında nasıl bir yöntem uygulandığı ve çalışmanın sınırlılıkları hakkında bilgiler verilecektir.

Çalışmanın Problemi

Tarihi çok eskilere dayanan Anadolu birçok medeniyete ev sahipliği yapmış birçok medeniyet tarafından ise istila edilmiştir. Bu süre zarfında Anadolu coğrafyasına egemen olan topluluklar kendilerinden bir takım izler bırakmışlardır. 1071 yılından sonra ise bu coğrafya da Türk egemenliği başlamış ve medeniyetler beşiği olan Anadolu'nun Türk kültürüyle tanışması ve Türkleşmesi Beylikler döneminde hızlanmıştır. Anadolu'da bir küçük yerleşke olan Kalecik'in tarihi de şüphesiz Anadolu'nun tarihi ile beraber şekillenmiştir. Ancak Kalecik tarihi ile alakalı yapılan çalışmalar sınırlı kalmıştır. Orta Anadolu'da Kızılırmak kenarında kurulmuş bu şehir tarihin her döneminde rol oynamıştır. Kimi zaman ulaşım yolları üzerinde bir konaklama merkezi kimi zaman çeşitli dini ritüellerin yapıldığı bir merkez ve kimi zamanda var oluş mücadelesi veren bir milletin askerlerinin tedavisinin edildiği, iâşesinin sağlandığı ve mühimmatının taşınmasında öncülük ettiği bir kent olmuştur. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda bu şehrin tarihinin araştırılması geri kalmıştır. Bu sebepten dolayı bu çalışma faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Amacı

Genel itibari ile bu çalışmada Kalecik'in Türk Tarihi içerisindeki sosyal, kültürel, ekonomik ve idari tarihi incelenerek geçirmiş olduğu evreler incelenmiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde yapılan bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı ortaya çıkmış olacak ve alanında bir ilk olacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada literatür tarama yöntemi yapılmıştır. Kalecik Tarihi üzerine yazılan kitaplar, arşiv vesikaları incelenmiş elde edilen bulgular değerlendirilerek çalışmaya uygun şekilde kullanılmıştır.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışma giriş bölümü hariç üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın yöntemi, problemi, amacı ve kapsamından bahsedilmiştir. Birinci bölümde ilkçağdan Türk hâkimiyetine kadar Kalecik'in geçmişi ve Türk hâkimiyetinden Osmanlı Dönemine ve Osmanlı Dönemi, Milli Mücadele Dönemi ve Cumhuriyet Döneminde yaşanan gelişmelere değinilmiştir. İkinci bölümde ise idari durum ele alınmış ve Osmanlı ile Cumhuriyet devirleri değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise sosyal, kültürel, ekonomik ve eğitim durumları değerlendirilmiştir.

I.BÖLÜM

COĞRAFİ YAPI VE TARİH İÇİNDE KALECİK

I. ŞEHRİN KONUMU VE COĞRAFİ DURUMU

A. Kalecik Adı ve Kalecik Kalesi

Osmanlı kaynaklarında “Kal’acık” olarak geçen Kalecik ismini ilçede bulunan kaleden alır.¹ Daha evvelki adı “Maşrak” olduğu söylenilse² de bu ismin yerine gerek yazılması ve gerekse söylenmesi bakımından şark, doğu anlamında kullanılan ‘maşrik’ kelimesi de kullanılmış olabilir bu isimlerin söylenmesinin sebebi coğrafi olarak Kalecik Kalesi’nin Ankara Kalesi’ne göre daha doğuda yer almasından dolayı kullanılmış olması düşünülebilir.³ Şemsettin Sami Kâmûsü'l A'lâm da Kalecik Kalesi’nin Romalılar tarafından yapıldığını ve kalenin adının da “Maşran” olduğunu belirtmektedir.⁴ Ünlü Türk seyyahı Evliya Çelebi Seyahatnamesinde bölgenin adı “Meşran” olarak geçer.⁵ W. Ramsay, Kalecik’in yakınlarında "Acitoriziacum" adında bir yerleşim merkezinden söz etmiş⁶ ve yaptığı araştırmalar neticesinde de Kalecik’i Eccobriga olarak adlandırmıştır.⁷ Ayrıca halk arasında yerel bir ağızla Kalecik’e “Galaycık”da denilmekte bir diğer halk arsındaki ismi ise “Küçük Mısır” olan⁸ Kalecik tarihsel süreç içerisinde egemen olan toplumların kültürlerine veya coğrafi yapısı dikkate alınarak farklı isimlerle varlığını sürdürmüştür. Kalecik Kalesi ise şehre hakim bir tepe üzerindedir. Kale kayalıklı bir tepe üzerine kurulmuş ve 2001 yılında yapılan restore çalışmaları ile surların bir kısmı onarılmıştır.

¹ Fatma Açıkgöz, *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) I-II’ye Göre Ankara, Çankırı ve Sultanönü Sancaklarında Yer Adları*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2004, s.14.

² Halit Cevri Aslangil, Halil Hamdi Ekiz, *Kalecik’in Tarihi, Dünü Bugünü İçin Bir Araştırma*, Kalecik Kültür Derneği Yayını No: 1 Basım yeri ve yılı belirtilmemiş, s. 23.

³ Nusret Biber, *Kalecik ve Tarihin İzleri*, Ankara, 2003, s.16.

⁴ Şemsettin Sami, ‘*Kâmûsü’l A’lâm*’, Maarif Nezareti, İstanbul, 1896, Cilt, V, s, 3684.

⁵ Biber, *a.g.e.*, s.16.

⁶ W.M. Ramsay, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, çev., Mihri Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960, s.285.

⁷ W.M. Ramsay, *a.g.e.*, s.276.

⁸ Biber, *a.g.e.*, s.12.

1650 senesinde Kalecik’e uğrayan Evliya Çelebi eserinde kaleden bahsetmekte ve şunları aktarmaktadır:⁹

“Bursa Tekfurı Seredne bu kaleyi kızı için yaptırmış daha sonra Kastamonu bölgesine hakim olan Topal Beyazıd kaleyi fethetmiş sonra ise Yıldırım Beyazıd tarafından kale Osmanlı egemenliği altına girmiştir.

Bu kale şimdi Çankırı Sancağına bağlı bir subaşılığıdır. 150 akçalık kaza olan Kalecik’te kadı, kethüda, yeniçeri serdari, müftüsü, nakibüleşrafi ve 20 civarında kale neferi vardır bunun yanı sıra 20’ye yakın ev 1 cami, buğday deposu, su sarnıcı, cephane ve 6 adet şahi topu vardır. Şehrin ileri gelenleri değerli eşyalarını kale içinde bulunan mahzende saklamışlardır.”¹⁰

Kale içerisinde bulunan mahzenin yakınında bir mezar odası bulunmaktadır ayrıca kalenin içinde mermer ve tuğla kalıntıları vardır. Kalede kitabe olmadığından inşası hakkında kesin bir bilgi yoktur. Kalenin doğusunda kalenin su ihtiyacını karşılamak için su kanallarının kalıntıları vardır.¹¹

Kalenin ilk defa Romalılar veya Bizanslılar tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir kalenin Osmanlı Devleti zamanında onarım gördüğü anlaşılmaktadır.¹² Evler kalenin etrafında toplanmıştır.

B. Kalecik’in Coğrafi Durumu

Günümüzde Ankara’ya bağlı olan Kalecik Ankara’nın kuzeydoğusunda ve İç Anadolu Bölgesinin kuzey kısmında yer almaktadır. İlçenin komşuları arasında kuzeyinde Çankırı, doğusunda, Kırıkkale’nin Sulakyurt ilçesi güneyinde ise Kırıkkale yer almaktadır. Ankara şehir merkezine uzaklığı 71km. olan Kalecik’in yüz ölçümü 1318 kilometre karedir.¹³

Kalecik’in 3 km. güneyinden Kızılırmak Nehri akmaktadır Kızılırmak kenarında kurulan ilçe verimli topraklara sahiptir. Nehirle aynı doğrultuda uzanan

⁹ Biber, *a.g.e*, s.17.

¹⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, yay. haz. Atsız, *Türk Kültürü Kaynak Eserler Dizisi*, M. E. Basımevi, İstanbul, 1972, Cilt, II, s.64.

¹¹ Aslangil, Ekiz, *a.g.e*, s.13, 14.

¹² Aslangil, Ekiz, *a.g.e*, s.14.

¹³ Abdülkerim Erdoğan, *Adım Adım Ankara*, Ankara Tarih ve Kültür Dizisi 7. Kitap, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2008, s.253.

Ankara – Çankırı - Zonguldak Demiryolu geçmektedir istasyonun uzaklığı ilçeye 4km.dır. Batısında 1992 metre yükseklikte olan İdris Dağı yer almaktadır. Ayrıca Uludere- Keçideresi – Kaleçayı - Killik Deresi ve Tekkavak Deresi gibi çeşitli akarsuları da mevcut olan ilçenin kuzeyinde Bozkır Dağı ve güneyinde ise Karagüney Dağı vardır.¹⁴ Halk Kalecik Kalesi diye bilinen kalenin etrafına yerleşmiştir. Evler kalenin kuzey ve kuzeybatı yönüne inşa edilmiş ve eski Ankara evlerinin tipik birer örneği gibidirler

İlçede İç Anadolu'nun genel iklimi olan karasal iklim hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve yağışlıdır. Toprakları verimli olan ilçede halkın temel uğraşı tarımdır. Halk genellikle tahıl tarımı, bağcılık ve meyvecilik ile uğraşmaktadır. Genellikle buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır gibi coğrafi şartlara uyum gösteren ürünler ekilir. Özellikle meyvecilik ve sebzeçilik alanları gelişmiştir. Kalecik Karası adı verilen üzümü ve ayvası başlıca ünlü meyveleridir. Tarımın yanında diğer bir geçim kaynağı ise arıcılık ve hayvancılıktır. 1967 yılında Fransa'da yapılan yarışmada önemli bir netice alan Kalecik üzümü şarap yapımında kullanılmaktadır. Bu kaliteli üzümün yetiştirildiği yöreyi görmek üzere aynı senelerde Kalecik' e bir Fransız heyette gelip teftişte bulunmuşlardır.¹⁵

Ayrıca Kalecik'te çeşitli maden yatakları da bulunur örneğin: Tüney Köyü'nde demir madeni, Tilki Köyü'nde Manganez, Hancılı-Kılçak-Kumartaş-Mahmutlar-Yüzbeyli Köylerinde linyit bulunmaktadır.¹⁶Kalecik verimli toprakları ve önemli ticaret yolları üzerinde kurulu bir yerleşke olduğu için Osmanlı Devleti'nde küçük mısır olarak adlandırılmıştır.¹⁷Kalecik ilçesine bağlı 51 köy bulunmaktadır.¹⁸

¹⁴ Meltem Kılıç, *1 Numaralı Şer'îye Sicil Defterine Göre Kalecik'in Sosyo- Ekonomik Yapısı (1251-1258/1835/1842)* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2015, s.7.

¹⁵ Biber, *a.g.e*, s.12.

¹⁶ Aslangil, Ekiz, *a.g.e*, s.9.

¹⁷ Biber, *a.g.e*, s.13.

¹⁸ Biber, *a.g.e*, s.11.

II. TARİH İÇİNDE KALECİK

A.İlk Çağlardan Türk Egemenliğine Kadar Kalecik

Tarih öncesi Kalecik ve çevresinin tarihi İç Anadolu tarihi ile yakın ilişkilidir. Anadolu Hint Okyanusu ve Manş Denizini birleştiren bir denizin altında kalmıştır. Karaların yükselmesi sonucunda Kalecik ve çevresi bir göle dönüşmüş ve kıta hareketleri sonucunda yükselmeye devam etmiştir. İklim değişiklikleri neticesinde göl kurumuş ve bugünkü görünüm ortaya çıkmıştır. İlçenin kuzeybatısında bulunan Çandır Köyü yakınlarında eski bir göl alanında yapılan kazılar sonucunda günümüzden milyonlarca yıl öncesine ait hayvan fosillerine rastlanmıştır.¹⁹

Anadolu tarihinin tarih öncesi dönemine baktığımızda dünyanın genelinde olduğu gibi Paleolitik Çağ'ın yaşam tarzı olan avcılık ve toplayıcılık ile geçinen insanoğlu çitçiliğe ise Neolitik Çağ'da başlamıştır. Kalkolitik Çağ'a gelindiğinde ise Anadolu'da maden kullanılmaya başlanmış ve orta tunç sonuna doğru Anadolu'da tarihi çağlar bağlamıştır. Bu dönemde Orta Anadolu'da Kafkaslardan geldiği kabul edilen Hattiler bulunmaktaydı. Hattiler'den sonra bölge Hititlerin eline geçmiştir.

Kalecik ve Çankırı arasında bulunan İnandıktepe bölgesinde yapılan arkeolojik kazılar neticesinde Hitit Kralı I.Hattuşili dönemine ait olduğu belirlenen arkeolojik eserler bulunmuştur.²⁰ Ayrıca İnandıktepe karşısında bulunan Termehöyük ise Eski Hitit Devri, Frigler Dönemi ve Helenistik Dönemde yerleşim yeri olarak kullanılmıştır.²¹

Yine İnandıktepe bölgesinde yapılan kazılar sırasında burada bir mabet bulunmuş bulunan bu mabedin Hititlere başkentlik yapan Hattuşaş'ta bulunan mabetlerden 300 yıl daha evvel yapıldığı ve Hitit dini mimarisinin en eski örneği olduğu ve yerel bir tanrı için yapılan bir mabet olduğu anlaşılmıştır.²²

İnandıktepe mevkiinde yapılan kazılar sonucunda elde edilen arkeolojik eserler üzerinde Hititlerin dini merasimleri hakkında bilgi veren tasvirlerle rastlanmıştır. İlkbaharda kutlanan An.Tah.Sum. bitki bayramı olduğu anlaşılan

¹⁹ Aslangil, Ekiz, *a.g.e*, s.9.

²⁰ Tahsin Özgüç, *İnandıktepe Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*, T.T.K Basımevi, Ankara, 1988, s.42-48.

²¹ Özgüç, *a.g.e*, s. XXI.

²² Özgüç, *a.g.e*, s. 56.

tasvirlerde bölgenin yerel festival merkezlerinden birisi olduğunu, bölge halkı için tarımın önemli olduğu vurgusu yapılabilir ayrıca Hitit mabetlerinden en eskisinin bu bölgede bulunması ve arkeolojik kalıntılarda elde edilen bulgular neticesinde dini unsurların ön planda olması bölgenin önemli bir dini merkez olabileceği konusunda fikir vermektedir.²³

Bölgedeki Hitit hâkimiyeti Hitit İmparatorluğunun yıkılmasına kadar devam etmiştir. Hititlerden sonra M.Ö. 1200’lerde Avrupa’dan Çanakkale Boğazını geçerek Anadolu’ya gelen Frigler bölgede hâkim unsur olmuştur Kalecik yakınlarında bulunan Hacıköy, Eskiköy ve Yeniçöte köylerinde Friglere ait arkeolojik eserler (çanak-çömlek) bulunmuştur. Frig hâkimiyeti dönemi M.Ö. 650’lere kadar devam etmiş daha sonra Friglerin Lidyalıların hâkimiyeti altına girmesiyle bölgede Lidyalılar egemen olmuştur. Lidyalılar İran’da bulunan çağdaşı olan Persler tarafından yıkılmıştır dolayısı ile Anadolu coğrafyası Perslerin idaresi altına girmiştir. Ancak iç Anadolu bölgesinde Lidyalılar ve Perslerin yaşadıklarını söylemek pek mümkün değildir.²⁴

Doğu’nun zenginlikleri ile Batıyı birleştirmek üzere M.Ö.331 yılında Anadolu’ya gelen Makedonya Kralı Büyük İskender Anadolu’da Pers hâkimiyetine son vermiş ve Hindistan ve Mısır’ı da içine alın İskender İmparatorluğu’nu kurmuştur. Büyük İskender genç yaşta ölmüş ve yerine geçecek varisi de bulunmadığı için imparatorluk generaller tarafından paylaşılmıştır. Orta Anadolu General Antigonos’un idaresi altına girmiştir. Ancak M.Ö.301 senesinde diğer generaller kendi aralarında ittifak yaparak Antigonos’a karşı birleştiler ve İpsos Savaşı neticesinde Orta Anadolu’yu himayesinde bulunan Antigonos ortadan kaldırmıştır. İttifak eden generaller arasında bulunan Selevkos Anadolu’nun yeni hâkimi olur ve Anadolu’da Selevkoslar Hanedanlığı Dönemi başlamıştır. Ancak M.Ö 280 yılında Selevkos’un öldürülmesi ile otorite boşluğu başlamıştır.

Anadolu’da bu kargaşalı ortam devam ederken hemen yanı başında bulunan Bitinya Krallığı da kendi iç meseleleri ile uğraşmaktaydı. Bitinya Kralı Nikomedes ile kardeşi II. Zipotes arasında taht mücadelesi yaşanmaktaydı. Kral Nikomedes

²³ Özgüç, *a.g.e*, s.58.

²⁴ Biber, *a.g.e*, s.18, 19.

kendisine destek sözünü veren Galatlar ile iş birliği yapmış ve Galatların Anadolu coğrafyasındaki tarihleri böylece başlamış oldu.

Galatlar İlk defa M.Ö. 600'lerde Fransa'nın güneyinde ortaya çıkan İndo-Avrupa kavimlerinden birisi olan Keltler'dir. Zamanla Avrupa da yayılmış olan bu kavim M.Ö.279 yılında Anadolu'ya akınlar düzenlemiştir. Anadolu'da bulunan Helenler Keltlere "Galatai" veya "Galates" demişlerdir.²⁵

Çanakkale Boğazından geçerek M.Ö. 278-279 yıllarında Anadolu topraklarına ayak basan Galatlar geçtikleri Bölgelerde yağma faaliyetleri yapmışlar ve Sakarya ile Kızılırmak arasında bir bölgeye yerleşmişlerdir. Bu bölgeye "Galatya" adını vermişlerdir. Galatlar hâkimiyet kurdukları bölgede halktan ağır vergiler almıştır. Ankara, Nallıhan, Çankırı ve Kalecik'i içine alan bölgeden pek memnun kalmamışlardır.²⁶

Galatlar Anadolu'da üç kol şeklinde faaliyet göstermişlerdir. Bu üç kol farklı bölgeleri egemenlikleri altına almıştır. Bu kabilelerden birisi olan Trokmeler Kızılırmak'ın doğusu ve Kapadokya bölgesine bir diğeri olan Tolisto-Boiler Sakarya'nın batsı ve Gordion bölgesine diğeri bir kol olan Tektosaglar ise Sakarya ve Kızılırmak arasına egemen olmuşlardır. Tektosaglar'ın başkenti Ancyra (Ankara)'dır. Dolayısı ile Kalecik bölgesinde Tektosaglar 'ın egemenliği söz konusudur.²⁷

Kalecik'te Galatların egemen olduğunun bir diğeri göstergesi ise Elecik-Yeniçöte ve Akçataş köyleri yakınlarında bulunan mezar ve mezar taşları ile bu köylerin bazı ev ve camii duvarlarında bulunan üzerinde kabartmaların olduğu büyük taş bloklardır.

Galat asilzadeleri kalelerde oturur ve herhangi bir saldırı durumunda aileleri ile beraber eşyalarını toplayarak bir dağın tepesine çıkarlardır Galatlarda her kolun kendisine has bir dağı vardı ve bu dağın tepesinde ise karargâhları bulunurdu.²⁸ Kalecik kalesi sivri ve yalçın kayalar üzerine kurulmuş bir kaledir Kalenin M.Ö. 275

²⁵Fernand Leguenne, *Galatlar, Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal'ın Önsözü*, çev. Suzan Albek, T.T.K. Basımevi Ankara, 1979.

²⁶Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark*, T.T.K. Basımevi Ankara 1951, Cilt, IV, s 59-84

²⁷Leguenne, *a.g.e*, s.55-57.

²⁸Günaltay, *a.g.e*, s.205.

yılında Galatlar tarafından yapılmaya başlandığı daha sonra Romalılar tarafından yapıldığı düşünülebilir.²⁹

Selevkos Kralı III.Antiokhos Manisa yakınlarında M.Ö.190 yılında yapılan savaşta Romalılara yenilir ve bu tarihten itibaren Kuzey Afrika ve Yunan Yarımadasına egemen olan Roma İmparatorluğuna Anadolu kapıları açılmış ve Anadolu'da Roma İmparatorluğu dönemi başlamıştır.³⁰

Galatlar M.Ö.190 yılından sonra Romalıların egemenliği altında yaşamaya devam ederler. M.Ö.25 yılında son Galat Kralı Amyntas öldürülür ve Roma İmparatoru Augustus Galatya'nın Roma İmparatorluğunun bir eyaleti olduğunu ilan etmiştir.³¹ Galatlar Roma İmparatoru Augustus'a itaatlerini göstermek amacıyla günümüzde Ankara Hacı Bayram Camisinin yanında kalıntıları bulunan ve Galatlar tarafından yapılmış olan Sebasteon Tapınağı'nı Roma İmparatoru Augustus'a tahsis etmişlerdir.³²

Kalecikte Romalılar döneminden kalma bazı eserlerin olduğu da bilinmektedir. W.Ramsey Ankara'dan Çankırı istikametine giderken Kalecik'ten geçen Trajan ve Hadrian dönemlerinden kalan mil taşlarının bulunduğunu belirtir.³³ Roma döneminde merkez durumunda olan Ankara ve Çankırı arasında bulunan Kalecik'in iki şehir arasında bir konaklama merkezi olduğu düşünülebilir.

Anadolu coğrafyasında Roma İmparatorluğu egemenliği sürerken Hz. İsa'nın dünya ya gelmesi ile Hristiyanlık dünyanın çoğu yerinde olduğu gibi Anadolu'da yayılmaya başlar ve Anadolu Hititler Döneminde kazandığı "Bin Tanrı ili" unvanını yitirmeye başlar. Anadolu'da Roma hâkimiyetinde olduğu için Hristiyanlık açıkça değil gizlice yayılma göstermiştir çünkü Roma İmparatorları Hristiyanlığın ilk evresinde bu dini kabul etmemiş halk arasında yayılmasını da engellemiştir. Ancak M.S.313 yılında Milano Fermanı yayınlanmış ve herkese inanç özgürlüğü tanınmıştır. Böylece Hristiyanlık daha hızlı yayılma göstermiştir.

Orta Asya'da yaşayan Türkler ileriki zamanlarda Kavimler göçünü başlattılar ve Avrupa içlerine kadar ilerlerler bu ilerleme neticesinde Avrupa'nın siyasi etnik ve

²⁹ Biber, *a.g.e*, s.21.

³⁰ Biber, *a.g.e*, s.21.

³¹ Leguene, *a.g.e*, s.130.

³² Günaltay, *a.g.e*, s.284, 285.

³³ Ramsay, *a.g.e*, s.285.

kültürel temelleri değişirken bir diğer değişme de Roma İmparatorluğu içerisinde olmuştur. Roma İmparatorluğu Türklerin önünden kaçan barbar kavimlerin istilası sonucu zayıflama göstermiş ve Batı ve Doğu Roma olarak ikiye ayrılmıştır.

Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılması sonucunda Doğu Roma yani Bizans İmparatorluğu Anadolu'ya hâkim olmuştur. Bu tarihten sonra Anadolu'da yer alan Kalecik'te Bizans Devletinin izleri görünmeye başlar. Kalecik'in 5 km güneybatısında yer alan İkizce mevkiindeki harabeler, Kalecik Kalesi'nde bulunan kalıntılar, mezar taşları, ilçenin girişinde bulunan aslan heykelleri kale içerisinde bulunan çanak çömlek kalıntıları, sunaklar, kadın erkek heykel kalıntıları çeşitli taş sütunlar evlerin bahçesinde bulunan kalıntılar ve 2 Numaralı Askerlik Şube Binasının önünde bulunan ve üzerinde Grekçe yazılar bulunan yılanlı taş sunak Roma ve Bizans döneminden kalan eserlerden bazılarıdır.

İlk çağlardan Türk hâkimiyeti dönemine kadar incelenen bu bölümde elde edilen bulgular değerlendirildiğinde şu sonuç ortaya çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde gerek ulaşım yollarının kesişme noktasında olması gerekse verimli tarım arazilerinin olması Kalecik'i gerek dini gerek sosyal ve kültürel bir merkez haline getirmiş ve tarihin her döneminde önemini korumuş bir kent yapmıştır.

B.Osmanlılara Kadar Türk Hâkimiyetinde Kalecik

Göçebe yaşam tarzını benimsemiş olan Türk milleti anayurtları olan Orta Asya steplerinden dünyanın birçok yerine siyasi, sosyal, ekonomik gibi sebeplerden dolayı göç etmişlerdir. Anadolu topraklarını yurt edinmek amacıyla yapılan bu göçler Tuğrul ve Çağrı Beyler döneminde keşif hareketi olarak yapılmıştır. Gerçek manada yerleşme amacıyla Sultan Alparslan döneminde sefer düzenlenmiş ve Bizans ordusu ile Türk ordusu Malazgirt Ovası'nda karşı karşıya gelmiş ve yapılan savaş neticesinde Romanos Diogenis komutasındaki Bizans ordusu Sultan Alparslan'ın ordusuna yenilmiş ve Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış oldu. Anadolu'nun bir Türk yurdu haline getirilmesi amacıyla fetih hareketleri başlamış ve Anadolu'da Türk Beylikleri kurulurken Anadolu Selçuklu Devleti'nin de temelleri atılmış oldu. Kutalmışoğlu Süleyman Şah Anadolu Selçuklu Devleti'nin sınırlarını hızlı bir şekilde genişletmiş ve Kastamonu, Çankırı, Kalecik ve Sinop çevresi Süleyman Şah'ın komutanı ve valisi olan Kara Tekin tarafından fethedilmiştir. Bizanslılar

tarafından askeri amaçlı kullanıldığı varsayılan Kalecik'in Türklerin hâkimiyetine girmesi de tahminen 1075 yıllarına denk geldiği düşünülmektedir. Kara Tekin bu bölgeleri Süleyman Şah'ın hayatta olduğu dönem içerisinde elinde tutabilmiştir. Süleyman Şah'ın vefatı üzerine Büyük Selçuklu Hükümdarı Melikşah tarafından öldürülmüştür.³⁴ Bu olay neticesinde ise bu bölge sık sık Türkler ve Bizanslılar arasında iktidar değişikliği yaşamıştır.

Kalecik'te yaşayan halk arasında kulaktan kulağa aktarılan bir rivayete göre Kalecik'i fetheden kişinin Battal Gazi olduğuna dair söylentiler vardır bu söylentinin olması gayet doğaldır çünkü Battal Gazi'nin soyundan geldiğini iddia eden ve Orta Anadolu'da kurulan Danişmentliler 12.yy. başlarında Ankara ve çevresine egemen olmuşlardır.

Anadolu Selçuklu Hükümdarı II.Rükneddin Süleyman Şah döneminde Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgesi merkeze bağlanarak bir uc merkezi konumuna getirilmiş Anadolu Selçuklularının önemli bir uc merkezi olan bölgenin başına Hüsameddin Çoban getirilmiştir.³⁵

Anadolu Selçuklu Devleti Anadolu'da siyasi hakimiyeti sağlamış ve beylikleri kendi sancağı altında birleştirerek Anadolu coğrafyasına egemen olmuştur. Daha sonra 1230 yılında Anadolu Selçuklu Devleti ile Harezmşahlar arasında Yassı Çemen Muharebesi yapılmış ve savaşı Anadolu Selçuklu Devleti kazanmıştır ancak bu savaş Anadolu Selçuklu Devleti'nin sınırlarını genişletmesine sebep olduğu gibi Moğollar ile arasında tampon görevi gören Harezmşahların ortadan kalkmasına sebebiyet vermiştir. Bu galibiyet ileride Anadolu Selçuklu Devleti'nin sonunu hazırlayacak olan 1243 Köseadağ Savaşı'na zemin hazırlamıştır. Harezmşahların topraklarını ele geçiren Anadolu Selçukluları Moğollar (İlhanlılar) ile komşu oldular.

Siyasi çatışmalar yüzünden 1243 yılında Köseadağ Savaşı yapılmış ve Moğol orduları Anadolu topraklarını ilhak etmişlerdir. Bu savaştan sonra Anadolu gibi Kalecik'te Moğolların egemenliği altına girmiş ve Anadolu'da siyasi birlik bozulmuş yeniden beylikler dönemi başlamıştır.

³⁴ Refik Turan, "Selçuklular Döneminde Kastamonu" *Türk Tarihinde Ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler* Kastamonu, 1988, s.1,7.

³⁵ Turan, *a.g.m.*, s.4.

Muhiddin Mesud Kastamonu çevresine melik olarak gönderilmiş ve atabey olarak yanında Anadolu Selçuklu devletinde melikü'l-ümera olarak da görev yapan Hüsamettin Çoban³⁶ da gönderilmiştir. Hüsamettin Çoban Kastamonu da Çobanoğulları Beyliği'nin temelini atmıştır. Ancak Çobanoğulları Beyliği de Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Moğollara bağlı olarak varlığını sürdürmüştür

İlhanlılar Anadolu coğrafyasını dört parçaya ayırarak yönetmek istemiş ve Kastamonu çevresini Muineddin Mehmet Bey'e verilmiştir.³⁷ Bu iktidar değişiklikleri Şemsettin Yaman Candar'ın oğlu I.Süleyman Paşa'nın Kastamonu ya ani bir baskın düzenlemesi sonucunda son Çobanoğulları Beyi Mahmut Beyi öldürmesiyle Kastamonu'da Çobanoğullarıhakimiyeti son bulmuş ve Kastamonu ve çevresinde Candaroğulları dönemi başlamıştır.

Candaroğulları Beyliği'nin temeli Şemsettin Yaman Candar'ın Anadolu Selçukluları şehzadeleri arasında yaşanan taht mücadelesinde Sultan Mesud'un tarafında yer alması ve yaşanan savaş sırasında göstermiş olduğu hizmetlerine mukabil Eflani Bölgesi'nin verilmesiyle atılmış oldu.³⁸

Şemsettin Yaman Candar'dan sonra hükümdar olan I. Süleyman Paşa hakkında 1330'larda Kastamonu bölgesini gezen ünlü Seyyah İbn-i Batuta eserinde önemli bilgiler vermekte ve Süleyman Paşa'nın Candaroğulları Beyliği'nin sınırlarını genişlettiğini ve oğullarının da Kastamonu ve Sinop çevresini egemenlikleri altına aldıklarını yazmaktadır.³⁹Süleyman Paşa 1340 yılında vefat edince Beyliğin başına oğlu İbrahim Bey geçmiştir İbrahim Bey'den sonra Beyliğin başına Adil Bey daha sonra ise Celaledin Bayezid Bey geçmiştir. Bayezid Bey döneminde Candaroğulları ile Osmanlı Devleti arasında ilişkiler başlamıştır.

Bayezid Bey kendinden sonra oğlu İsfendiyar Bey'in Candaroğulları Beyliğinin başına geçmesini arzu ediyordu. Bu durumdan rahatsız olan diğer oğlu II. Süleyman Paşa babasına isyan etmiş ve Osmanlı Devletinden kendisine yardımcı olmasını istemiştir. Osmanlı Sultanı I.Murat II.Süleyman Paşa'nın yardım isteğini kabul etmesi üzerin Candaroğulları ile Osmanlı Devleti arasında dostane olan

³⁶ İbn, Bibi, *El-Evamirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye/Selçukname*, yay.haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1999, Cilt,I, s.159.

³⁷ Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* Çağ Yayınları, 1986 Cilt,VIII, s.351.

³⁸İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, T.T.K Basımevi, Ankara 1988, Cilt,I, s.85

³⁹Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.86.

ilişkiler bozulmaya başlamış oldu. Osmanlı kuvvetlerini de yanına alan II. Süleyman Paşa babasının üzerine sefer düzenledi ve Kastamonu 'da iki kuvvet arasında yaşanan savaş neticesinde Bayezid Bey'in savaş alanından Sinop'a kaçması üzerine Candaroğulları Beyliği Kastamonu ve Sinop olmak üzere iki şubeye ayrılmıştır. Sinop şubesi ilerleyen zamanlarda İsfendiyyaroğulları olarak faaliyet göstermiştir. II. Süleyman Paşa Kastamonu ve çevresini elinde tutmayı başarmıştır.

II. Süleyman Paşa belirli bir süre Osmanlılar ile iyi geçinse de Yıldırım Bayezid'in Anadolu Türk siyasi birliğini sağlamak amacıyla yaptığı seferler sonucunda II. Süleyman Paşa'nın yavaş yavaş sıranın kendisine geldiğini anlaması üzerine Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak arayışına girmiş ve Kadı Burhaneddin ile anlaşmıştır. Yıldırım Bayezid II. Süleyman Paşa üzerine sefer düzenlemiş ve II. Süleyman Paşa öldürülmüştür. Böylece Kastamonu ve çevresi Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiş ve Candaroğulları Beyliği'nin Kastamonu şubesine son verilmiştir.⁴⁰

1402 yılı Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olan Ankara Savaşı meydana gelmiş ve Yıldırım Bayezid'in büyük ölçüde sağladığı Anadolu Türk Siyasi Birliği Osmanlı ordusunun Timur Devleti ordusunun karşısında yenilgiye uğraması sonucunda tekrar bozulmuştur.

Ankara Savaşı Osmanlı Devleti'nin siyasi yapısını bozduğu gibi Anadolu'da tekrar Beylikler Dönemi ortaya çıkmıştır. Candaroğulları'nın Sinop kolunun beyi olan İsfendiyar Bey gerek Ankara Savaşı öncesinde gerekse savaş sonrası izlediği siyaset sonrasında Timur ile ilişkilerini iyi tutmuş ve bu iyi ilişkiler karşısında Kastamonu, Sinop, Çankırı, Tosya ve Kalecik İsfendiyar Bey'e verilmiştir. Böylece Candaroğulları Beyliği tekrar tarih sahnesine çıkmış ve Kastamonu ve çevresinde Osmanlıların egemenliği bir süre son bulmuştur.⁴¹

Osmanlı Devleti'nin bozulan iktidar yapısı neticesiyle şehzadeler arasında mücadelelere sebep olmuş bu durumu fırsat bilen İsfendiyar Bey Çelebi Mehmet'e karşı diğer şehzadeler İsa ve Musa Çelebilere destek çıkmıştır.⁴²

⁴⁰Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.87, 88.

⁴¹ Cevdet Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu XII-XV.YY.*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2009, s.53.

⁴²Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.83, 85.

Osmanlı Devleti'nin Fetret Devri olarak adlandırılan dönemi Çelebi Mehmet'in diğer şehzadeler ile girdiği taht mücadelesini kazanmasıyla son bulmuştur. Çelebi Mehmet otoritesini sağlayınca hem Anadolu'da hem Avrupa'da sefer hazırlıklarına girişmiş ve bu seferlerden biri olan Eflak Seferi için İsfendiyar Bey'den yardım istemiştir. Bu isteğe olumlu cevap veren İsfendiyar Bey oğlu Kasım ile bir grup askeri Osmanlı Devletine yardım için göndermiştir.

Kasım'ın Eflak seferinde olmasını fırsat bilen İsfendiyar Bey Çankırı, Kalecik, Tosya gibi beyliğin en verimli topraklarını diğer oğlu Hızır Bey'e verdi. Sefer dönüşü babasının bu faaliyetini öğrenen Kasım Bey babasına isyan etti ve Çelebi Mehmet'ten kardeşi Hızır Bey'e babası tarafından verilen yerlerin kendisine verilmesi ve kendisinin bu yerleri hâkimiyeti altına aldıktan sonra Osmanlı Devletine tabii olacağını belirterek yardım istedi. Çelebi Mehmet Kasım Beyin bu isteğini kabul etti. Osmanlı kuvvetlerinin desteğini alan Kasım Bey babası üzerine sefer düzenledi ve mezkûr yerler Kasım Bey'in himayesi altına girdi.⁴³

Bu hadiseden sonra Osmanlı Devleti ile Candaroğulları Beyliği arasındaki ilişkiler zaman zaman bozulmuş olsa da dostane ilişkiler aile bağılılığı kurularak devam etmiştir. Ancak Fatih Sultan Mehmet 1460 yılında çıkmış olduğu bir sefer neticesinde Candaroğulları Beyliği'nin (İsfendiyaroğulları) topraklarını Osmanlı topraklarına katmış ve Candaroğulları Beyliği'nin bölgedeki egemenliğine son vermiştir.

C. Osmanlı Döneminde Kalecik

Kalecik Osmanlı egemenliğine Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından fethedildiği söylene de⁴⁴ Kalecik'in asıl fethi I.Murat döneminde olmuştur.⁴⁵ I.Murat Kalecik'i o dönemde Ankara'nın hâkimi olan Ahiler den almıştır. Nitekim Kalecik'te o dönemde ahilik kültürünün bir merkezidir bugün Kalecik'te bulunan Ahiler ve Ahi Kemal mahalleleri bunu kanıtlar niteliktedir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında önemli rol oynayan Ahiler Osmanlı ticaret anlayışının da temel anlayışını oluşturmuştur. Bir ahi kenti olan Kalecik'te de

⁴³ Donald E. Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, çev. Bahar Tırnakçı, Y.K.Y., İstanbul, 2001, s.97.

⁴⁴ Ankara İl Yıllığı 1967 s.133.

⁴⁵ Rıza Nur, *Türk Tarihi*, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1973, Cilt,III, s.164.

ahilik anlayışı yerleşmiş ilçede bulunan esnaf bu anlayışa riayet etmiştir. Örneğin: ilçede bulunan esnaf Kale Mahallesi halkı pazar alışverişine çıkmadan satış yapmazdı.⁴⁶

Osmanlı Devletinin siyasi tarihinde önemli bir hadise olan Yıldırım Beyazıt ile Timur arasında yaşanan Ankara Savaşı'nda ordular Çubuk Ovasına Kalecik üzerinden ulaşmıştır.⁴⁷ Bu savaştan sonra siyasi dengeler bozulmuş ve bir süre Kalecik ve havalisi Osmanlı egemenliğinden çıkmış ve bölge İsfendiyoğulları Beyliği'nin egemenliğine girmiştir. Bu tarihlerde bölgede İsfendiyoğulları'na ait bir camii olan Hasbey Camii Ankara Savaşından sonra yaşanan durum sonrasına ait bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1484 yılına gelindiğinde ise Osmanlı Devleti Kalecik'te iskân faaliyetlerine başlamış ve Osmanlı Devleti'nin hizmetinde bulunan Şehsuvaroğulları vasıtasıyla bölgeye Türkler yerleştirilmiştir.⁴⁸

14.yy. da Çankırı Sancağının 8 kazasından birisi Kalecik Kazası'dır ayrıca merkez kazadan sonra ikinci büyük kaza olan Kalecik⁴⁹ zaman zaman idari değişiklikler yaşamış ve bazı dönemlerde Kastamonu, Çankırı Sancaklarına bağlanmıştır ancak 19. yy.da Kalecik Ankara Sancağına bağlı bir kaza olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin diğer coğrafyalarında olduğu gibi Kalecikte de farklı etnik unsurlar vardı. Ancak halkın çoğunluğu Müslüman ve Türklerden oluşmaktaydı.

Cografya öğretmeni Kolağası Ali Cevat Bey'in Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati adlı eserinde Kalecik'i şöyle anlatmaktadır.

‘Ankara vilayetine bağlı bir kazadır Ankara'nın doğu tarafında Ankara'ya 12 saat mesafedir. Kasabada 4670 nüfus vardır ancak bunun sadece beşyüzü Ermeni geri kalan ise Müslüman ve Türktür. Kasaba da beş cami on iki mescit ve birer intidai ve Rüştü vardır ayrıca 40 kadarsıbyan mektebi, dört medrese, üç şadırvan, yetmişbeş çeşme, iki han, ikiyüz dükkan, iki hamam, bir taş köprü, otuz değirmen, bir telgrafhane, bir hükümet konağı ve bir Kilise vardır.

⁴⁶ Erdoğan, **a.g.e.** s.255.

⁴⁷ **Türk Ansiklopedisi** 1949 Cilt, III, s.64.

⁴⁸ **Türk Ansiklopedisi** 1949 Cilt, III, s.292.

⁴⁹ Açıkgöz, **a.g.t.** 61, 65.

Kibari evliya Allahtan Baba Nuhas, şeyh Davut, Şeyh Hamun Hazretlerinin Türbeleri müminlerin ziyaretgahıdır.

Kasaba da eski olmakla Roma dönemine ait Maşrak isminde bir kale haarbese vardır ve bu kale içerisinde bir kuyu ve bir zindan ve kaleden keçi çayına giden bir su yolu mevcuttur.

Kaza'nın kuzeyinde Sungurlu Şarkında Keskin Garbında Kastamonu vilayetine bağlı Kangırı sancağının İskilip Kazası Güneyinde Bala Kazası vardır.

Nufusu 51620 kişidir. 149 köyü vardır 3780 hane bulunmaktadır.Kazadan Kızılırmak nehri geçmektedir nehirden sulama yapılır.

İklimi hoş havası ılımandır.ekili tarlaları bağ ve bahçeleri vardır.üzümü, vişnesi, armudu ve ayvası güzeldir.⁵⁰

Kaza içerisinde eski eserlerden birçok harap kale ve mağaralar vardır. Yukarı da bahsedilen Maşrak kalesine dört saat mesafede taştan yapılmış ve etrafı tuğlalarla çevrilmiş derin bir mağara vardır.'⁵¹

D. Milli Mücadele Yıllarında Ankara ve Kalecik

Milli Mücadele yıllarında Kalecik'teki duruma bakmadan önce Kalecik'in bağlı oldu il olan Ankara da milli faaliyetler açısından yaşanan gelişmelere bakmak Kalecik özelindeki durumu anlamaya faydalı olacaktır.

Milli Mücadele'nin başladığı esnada düşman tarafından işgal edilen bölgelerde bu işgalleri engelleyecek düzenli bir askeri kuvvet yoktu. Halk özellikle Mondros Mütarekesi'nden sonra gönüllü olarak örgütlenmeye ve işgallere bölgesel olarak tepki göstermeye başlamıştır. Böylece işgale uğrayan bölgelerde oluşturulan bu gönüllü birliklerle yöre halkında ve ülke genelinde Kuvâ-yı Milliye Ruhu hâkim olmaya başlamıştır.⁵² Milli Mücadele döneminde yaşanan bu bölgesel direniş faaliyetleri Yunanistan'ın İzmir'e ilhak amacıyla girmesiyle daha da artmış ve

⁵¹ Ali Cevat, *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1314, C,II, s. 621,622, (Eserin ilgili bölümünün günümüz Türkçesine çevirisi tarafımdan yapılmıştır.).

⁵² Yavuz Abadan, *Mustafa Kemal ve Çetecilik*, Varlık Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1972, s.15, 16.

Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye, Milis Kuvvetler gibi isimlendirilen örgütlenmelerde artış olmuştur.⁵³ Bu oluşturulan kuvvetler her ne kadar bölgesel hareket etseler de Sivas Kongresi'nden sonra Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla tek merkezde toplanarak merkezi bir yapıya dönüştürülmüştür.

Ülke genelinde bunlar yaşanırken o dönemlerde Türk'ün "Kızıl Elması" olarak adlandırılan Ankara'da⁵⁴ da Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi milli hareketler başlamıştır. Ankara o dönemde stratejik olarak önem arz etmekteydi. Bu durumun farkında olan İngilizler 1918 yılının Aralık ayında Ankara'ya askeri birlikler göndererek bölgenin işgal edildiğini İngiliz işgal kuvvetlerinin bir tabur olduklarını⁵⁵ Ankara'da ise Türk askeri sayısının az olduğu ve diğer bölgelerden askeri birlikler istenildiği Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Birinci Şube Müdürü tarafından yazılan telgrafta belirtilmektedir.⁵⁶ Ankara'da sadece İngiliz askeri birlikleri yoktu aynı dönemde Fransa askerleri de Ankara'ya gelmiş ve Fransızların İttihad-Terakki Kulübü'nü işgal etmişler ve Fransız Bayrağı'nı astıkları bilinmektedir.⁵⁷

Milli ruh bilincinin Ankara'da uyanmasında gerek bu yabancı askeri birliklerin tutumları ve gerekse yaşanan idari ve iç sorunlar etkili olmuştur. Bu gibi durumlar Ankara 'da aynı zamanda örgütlenmelere hız vermiş ve Mahir İz, Avni Yakup gibi kişilerin bir araya gelmesiyle Azm-i Milli adında bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyet gerek görsel ve gerekse basılı yayınlar ile Ankara'da halkın bilinçlenmesi için faaliyetler yürütmüşlerdir.⁵⁸

Ankara'da bunlar olurken ülkenin batısında işgal hareketleri devam etmekteydi. Tam bu esnada İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmişti. İzmir'in işgali Türk millet'inde milli duyguların galeyana gelmesine sebep olmuştur çünkü Yunanlılar buraya işgal etmek değil ilhak etmek amacıyla asker çıkarmışlardır. İzmir'in Yunanlılar tarafından ilhakı ise "Megalo İdea" adını verdikleri amaçlarına ulaşmak ve yeniden Hristiyan Bizans Devleti'ni kurmaktır. Hal böyle olunca İzmir'in

⁵³ Abadan, *a.g.e*, s.102

⁵⁴ Kazım Nami Duru, *Cumhuriyet Devri Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1958, s.2.

⁵⁵ Ali Fuat Cebesoy "Büyük Önderi Karşılarken" *Ulus*, 29.12, 1937.

⁵⁶ Bayram Sakallı, *Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler ve Teşkilatlanma*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri Dizisi 110, Ankara, 1998, s.43.

⁵⁷ Feridun Kandemir, *Atatürk'e İzmir Suikastından Ayı 11 Suikast*, Ekincigil Yayınevi, İstanbul, 1955, s.3, 5.

⁵⁸ Enver Behran Şapolyo, *Atatürk ve Seymen Alayı*, Ankara Kulübü Yayınları, Ankara, 1971, s.11, 13.

işgaline Anadolu'nun şehir ve kasabalarına varıncaya kadar tepkiler, protestolar olmuştur. Şehir merkezlerinde mitingler düzenlenmiş camilerde toplantılar yapılmıştır.⁵⁹ Tepkiler bu düzeyde kalmamış Anadolu'nun her yerinden İstanbul Hükümeti'ne ve İtilaf Devletleri'nin İstanbul'da bulunan yöneticilerine protesto telgrafları çekilerek tepkiler gösterilmiştir.

Yukarıda kısaca bahsedildiği gibi Anadolu'da ve Ankara'da milli mücadele zamanında durum böyleydi. Bizi asıl ilgilendiren Milli Mücadele Dönemi'nde Kalecik'te olup bitenlere bakalım.

Osmanlı Devleti I.Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrıldıktan sonra ülke genelinde İtilaf Devletleri tarafından işgaller başlamıştır. İşgallere karşı halk tarafından oluşturulan gönüllü birlikler mücadele etse de Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesi ve burada yayınladığı raporlar ve bildiriler ile ülke genelinde milli mücadele canlandırılmaya çalışılmış hatta düzensiz olan bu birlikler tek merkez halinde toplanırken silahlı mücadelenin yanı sıra basın ve toplantılar ile mücadele devam ettirilmiştir. Bütün bu gelişmelerin olduğu evrede Ankara'ya bağlı küçük bir ilçe olan Kalecik'te bu mücadele içerisinde yer almıştır. Özellikle 15 Mayıs 1919 günü İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgalinden sonra ilk tepkilerden birisi de Kalecik'ten gelmiştir. Kalecik'ten İstanbul'a İzmir'in işgali ile alakalı telgraf Alemdar Gazetesinin 18 Mayıs 1335 tarihli sayısının 2. sayfasında şu şekilde yayınlanmıştır.

“ Kalecik, Mukadderatımızı esâs-ı âdilesine tevdii eylediğimiz hürriyet-i akvam prensiplerini paymâl ile hiçbir esas adl ve hakka istinad etmeyerek Yunanlıların Türk ve İslâm olan İzmir'imizi ana vatandan tefrik maksadıyla işgal-i askerî altına almaları üzerimizde azim ve elim tesirât uyandırmıştır. Bu bâbda kat'i ve sarîh olan hukukumuzun muhafazası zimmında yapılacak her türlü fedakârlığa amâde olduğumuzu arz eyleriz. ”⁶⁰

Yukarıdaki telgrafın günümüz Türkçesi şu şekildedir:

“ Geleceğimizi adalet esaslarına emanet ettiğimiz milletlerin bağımsızlığı ilkelerini çiğneyerek hiçbir adalet ve hakka dayanmayan Yunanlılar tarafından Türk

⁵⁹ Kemal Arıburnu, *Milli Mücadele'de İstanbul Mitingleri*, Yeni Destan Matbaası, 2.Baskı, Ankara, 1975, s.4.

⁶⁰ *Alemdar*, 18 Mayıs 1335, s.2.

ve İslam şehri olan İzmir'in işgali bizlerde büyük üzüntüye sebep olmuştur. Bu konuda kesin ve açık olan hukukumuzun korunması için atılacak her türlü adımda her türlü fedakârlığa hazır olduğumuzu arz ederiz.''

Kalecik'in Milli Mücadele'nin ileriki zamanlarında etkin bir rol oynayacağı yukarıdaki telgraftan da anlaşılmaktadır. Nitekim öyle de olmuştur. Sivas'tan yola çıkarak Ankara'ya ulaşan Heyeti Temsiliye'nin masraflarını karşılamak amacıyla Kalecik Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1919'un Aralık ayı ile 1920 Temmuz ayı arasında para toplamışlardır. Kalecik ahalisinin yardımlarıyla toplanan paranın miktardır da ilginçtir. O tarihlerde Ankara genelinde 912.340 kuruş iken Kalecik'te toplanan para 20.035 kuruştur.⁶¹

Kalecik Halkının milli mücadeleye katkıları protesto ve maddi para yardımlarıyla kalmamış fiili mücadele olarak da devam etmiştir. Ali Fuat Paşa o dönemde Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine 14 Ağustos 1336(1919) tarihinde 174/40 sayılı yazısında Kalecik ahalisinden Süleyman Ağa komutasında gönüllü olarak birlikte hareket eden 44 atlıdan oluşan bir grubun cepheye yardıma gittiğini yazmaktadır.⁶² Bu fiili mücadeleler sonucunda Kalecik halkından 207 kişi Milli mücadele döneminde yaşanan muharebeler esnasında şehit olmuştur.⁶³

Kalecik'in Milli Mücadele de önemi 1921 yılından sonra daha da artmıştır zira bu tarihten sonra daha önce Ankara'ya silah taşımak için kullanılan çeşitli yollar İtilaf Devletleri'nce kontrol altına alınmış ve 1921 yılında da Yunanlıların Kocaeli'ni işgaliyle silah ve cephane taşınmasında Karadeniz Limanları önem kazanmıştır. Stratejik olarak hem güvenli hem de Ankara'ya yakınlığı hasebiyle en uygun geçiş bölgesi İnebolu-Ankara güzergâhı olmuştur. İnebolu'ya getirilen mühimmat ve silahlar 8-10 gün süren 272 km.lik bir yolculuğun ardından Ankara'ya getiriliyordu.⁶⁴

İstiklal Yolunda sadece silah ve cephane taşınmamıştır o günlerde gönüllü olarak milli mücadeleye katılacak olanlar da bu güzergâhı kullanmışlar ve Kalecik'te konaklamışlardır. Konaklayanlar arasında Milli Mücadele yıllarında özellikle Doğu Cephesi'nin en önemli komutanı olan Kazım Karabekir Paşa'nın yetim çocuklarıydı.

⁶¹ Bilal N.Şimşir, *Ankara... Ankara Bir Başkentin Doğuşu*, Bilgi Yayınevi, 1988, İstanbul, s.184.

⁶² Bayram Sakallı, *a.g.e.*, s.40.

⁶³ Sabahaddin Selek, *Anadolu İhtilali*, 8. Baskı, İstanbul, Zafer Matbaası, 1987, s.115, 116 .

⁶⁴ Zülküf, Sarıtepe " İstiklal Yolu ve Kalecik", *Kalecik Kültür Dergisi Hanhana* Yıl, 2019 S.4, s.25.

Bilindiği üzere Paşa Doğu'da yetim kalan çocuklarla birebir ilgilenmiş ve onların yetiştirilmesi içinde eğitim faaliyetleri yürütmüştür. Kazım Karabekir Paşa'nın manevi çocukları da 1920-1921 yılları arasında Ankara'ya gitmek için yola çıkmışlar ve Kalecik'te birkaç gün konaklamışlardır.⁶⁵ Kalecik bir diğer katkıyı da güvenlik açısından sağlamıştır. İstiklal Yolunu kullanarak İstanbul'dan Ankara'ya giden kişiler Kalecik'te Arnavut Hasip Bey'in Kozayağı Köyü yakınlarında işlettiği Yeni Han'da konaklarlar ve gelenler arasında zararlı kişiler olabileceğine kanaat getirilenler geri çevrilmiştir.

Kalecik milli mücadele gönüllülerinin geçiş güzergâhı olduğu gibi casuslarında kullandıkları bir güzergâh olmuştur. Nitekim 1921 yılında Mustafa Sağır adında bir kişi yanında bulunan kişiler ile beraber Ankara'ya gitmek için Kalecik'e uğramıştır Kalecik halkı tarafından Hindistan Müslümanlarından Mustafa Kemal'e para götürdüğü düşünülerek coşkuyla karşılanmış ancak daha sonra bu kişinin İngiliz Casusu olduğu anlaşılmıştır. Kalecik'te Osmanlı Devleti döneminden beri gayrimüslim halk olan Ermeniler yaşamaktaydı milli mücadelenin ilk yıllarında bu ermeni halkının durumunu kontrol etmek amacıyla bölgeye İngiliz Askeri birlikleri de gelmiş ve Kalecikte birkaç gün konaklamışlardır.⁶⁶

Milli mücadeleye katkıları bunlarla bitmeyen Kalecik'in bir diğer katkısı da yaralı askerlerin tedavi edilmesinde önemli rol oynamıştır.⁶⁷ İlçe de bulunan hükümet konağı ve Hamdi Camii yaralanıp gelen askerler için sağlık hizmeti vermiştir. Yaralı askerlerin yemek ihtiyaçları ise Kalecik halkı tarafından karşılanmıştır.⁶⁸ Tekalifi Milliye Hükümleri gereğince Anadolu insanı elinde avucunda bulundurduğu her şeylerini ordunun hizmetine vermekten asla gocunmamışlardır. Kalecik halkı da bu hükümler gereğince ellerinden geleni yapmıştır. Nitekim kağnılarla gelen silah ve mühimmatın Polatlı ve Haymana'ya sevki neticesiyle lojistik katkı sağlayan Kaleciklier ordunun iâşesiyle de yakından ilgilenmişlerdir. O dönemde Kalecikte fırınlar kurulmuş ve burada pişen ekmeklerle özellikle Haymana'daki askerlerin ekmek ihtiyaçları karşılanmıştır.⁶⁹ Kalecik üzerine yaptığı araştırmalar ile Kalecik

⁶⁵ Aslangil, Ekiz, **a.g.e**, s.25, 27.

⁶⁶ Aslangil, Ekiz, **a.g.e**, s.25, 27.

⁶⁷ Sarıtepe, **a.g.m**, s. 25.

⁶⁸ Aslangil, Ekiz, **a.g.e**, s.25.

⁶⁹ Sarıtepe, **a.g.m**, s. 25.

Tarihine ışık tutmuş olan ve Kalecik Belediye Başkanlığı da yapan merhum Halit Cevri ASLANGİL Milli Mücadele yıllarında yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır.

“ Bir güzünü idi. Koçakaltımevkinde bağlarımız bozuluyordu. Toplanan üzümleri heglere (küfelere) dolduruyor; küfeleri, benim besleyip bakımını yaptığım kara eşeğimize yükleyip Yenice Mahallesi’ndeki evimize taşıyordum. Yine bir yük üzmü eve boşaltmış bağa dönüyordum. Kışlanın önünden geçerken iki asker önümüze geçip eşeğimin yularından tutarak bizi orta kışlanın kapısının önüne götürdü. Orada at, eşek, katır toplanmış duruyordu. Şaşırmıştım. Eşeğimden atlayıp indim. Kapının önünde bir masanın üzerinde kayıt yapan bir onbaşının önüne yaklaştık. Bir amca eşeğimin ağzına, kulaklarına baktı. Ayaklarını teker teker kaldırıp nallarına baktı. Bana, eşeğin omzunda sırtında yara olup olmadığını sordu. Eşeğime çok iyi bakıyordum. Tımarını zamanında yapıp suyunu, yemini zamanında verdiğimden hayvanın böyle eksiği yoktu. Bizim mahallenin muhtarı Mehmet Darıcı, yazıcı onbaşıya, “bu eşeğin sahibi Aslan Beylerin Mehmet Bey’dir. Hayvanın hiçbir özü yok. Üzerinde semeri, kolanı, urganı, iki de heğ...” diye yüksek sesle bir şeyler yazdırdı. Ben şaşkın şaşkın bekliyordum. Muhtar Mehmet Efendi bana “ Hadi oğlum evinize git. Eşeğiniz bundan sonra Haymana’ya cephe taşıyacak, hiç üzülme...” dedi ben oradan koşarak bağa vardım. Olup biteni dedeme anlattım. Ebem, anam ve halam anlattıklarını ilgiyle dinlediler. Dedem bana “Hadi üzülme oğlum... Eşeğimiz babanın ve amcanın yanına gidecek” dedi. Hayli ferahlamıştım ”⁷⁰

Yukarıda da anlatıldığı gibi milli mücadelenin her safhasında yer alan Kalecik halkı kimi zaman cepheye gönüllü olarak katılmış kimi zaman cephe taşıyıcı kimi zamanda ekmek pişirip askerin iâşesini karşılamıştır. Özellikle ordunun ihtiyacını karşılama konusunda milli mücadelenin başlangıç yıllarından beri ellerinden geleni yapmış savaş sırasında da ellerinde bulundurdıkları at, eşek, tüfek ile milli mücadeleye katkı sağlamıştır

⁷⁰Aslangil, Ekiz, **a.g.e.** s.24, 25.

E. Cumhuriyet Dönemi'nde Kalecik

a. Atatürk'ün Kalecik'i Ziyareti

Milli Mücadele Dönemi'nin başarıyla sonuçlanmasıyla beraber Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuş ve ülke genelinde sosyal, kültürel anlamda birçok yenilikler meydana getirilmiştir. Bu yenilikler halka bizzat Mustafa Kemal'in kendisinin uygulamasıyla tanıtılmış ve halkında uygulaması istenilmiştir. Bu kapsamda kılık kıyafette de değişiklikler olmuştur. Şapka Kanunu'nun çıkartılması sonucunda Mustafa Kemal halka şapkayı tanıtmak amacıyla 23 Ağustos 1925 tarihinde Ankara'dan Kalecik, Çankırı yoluyla Kastamonu'ya doğru yola çıkmıştır. Yolculuk esnasında Mustafa Kemal'e Kütahya Milletvekili Nuri Conker, Rize Milletvekili Fuat Bulca, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tevfik Bıyıklıoğlu, Başyaver Muhafız Birliği Komutanı İsmail Hakkı Tekçe eşlik etmiştir. Ankara'dan maiyetinde bulunan kişilerle yola çıkan Mustafa Kemal bir süre sonra Kalecik'e gelerek burada mola vermiştir. Bu mola sırasında halka şapkayı göstererek "Kalecikliker bundan sonra bu gördüğünüz şapkayı giyeceğiz" demiştir. Böylece Mustafa Kemal bilinenin aksine şapkayı ilk kez halka Kastamonu'da değil Kalecik'te Şükrü Ağa Konağı'nın önünde tanıtmış ve ilk şapkalı fotoğrafı da Kalecik'te çekilmişti. Bu fotoğraf Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından 1934 yılında yayımlanan Tarih Kitabının 4. Cildinin ekleri arasında 109 No ile yayımlanmıştır.

Ayrıca o dönemin bizzat şahidi olan Halit Cevri Aslangil kaleme aldığı eserinde Mustafa Kemal'in Kalecik' yaptığı ziyareti şu şekilde anlatmaktadır.

" O tarihte 9 yaşında, ilkokulun üçüncü sınıfından dördüncü sınıfına geçmiştim. Tatil aylarını bağlarda bahçelerde bostanlarda harmanlarda geçiriyorduk. Ağustos ayının son haftasında mahallemizde delpâlin " Karın Kaleciğe Gazi Paşa gelecek, herkes çömlekçi de Şükrü Ağa'nın konağının önünde sabahleyin toplanacak. Mektep çocukları erkenden mektebe toplanacaklar. Duyduk duymadık demeyin ha..." diye bağırdığını duyduk. Kasabayı bir heyecan sarmıştı. Nasıl heyecanlanmazdık. Gazi Paşa'yı görecektik. Bütün evlerde temiz elbiseler çıkartıyor. Herkes yarına hazırlanıyordu. Annem benim, babamın temiz elbiselerini hazırladı. Ayrıca dolaptan bayramlık fesleri de çıkardı ve "istersen bunları da

çarşıya götür babandan para al güzelce kalıplattır'' dedi. Fesleri kaptığım gibi çarşıya koştum.

Bütün dükkânlar bayrakla süslenmişti. Ancak yolda rastladığım erkeklerin feslerinde sarıklar yoktu. Koşarak amcamın manifatura dükkânına girdim. Babam da dairesinden gelmiş, orada idi. Babama ve amcama fesleri göstererek maksadımı anlattım. Babam:

— *Artık feslerin kalıplanmasına lüzum yok. Fes yerine giyeceğimizi yarın Gazi Paşa gösterecekmiş. Hadi sen onları eve götür, dedi.*

Eve geri dönerken gözüm hep amcaların, dayıların başlarında idi. Bu amcaların dairelerde görevleri olanların çoğu sarık sarmazlardı. Esnaf sarardı. Baktım onlar da sarıklarını çıkarmışlardı.

Ertesi gün (23 Ağustos 1925 günü) sabah erkenden, çoluk çocuk, genç ihtiyar akın akın Çömlekçiye, (Ankara-Çankırı- Kastamonu şosesinin Kalecik Kavşak noktası) Köşelerin Şükrü Ağa'nın konağının önüne gidiyordu. Biz mektep çocukları, rahmetli hocamız Mehmet Pamuksuz'un gözetiminde, ellerimizde bayraklar, konağın önündeki yerimizi almıştık. Davul ve zurnalar heyecanlı, dokunaklı havalar çalıyordu. Şükrü Ağanın konağı bayraklarla süslenmişti. Büyük kapının üstüne 'Kalecik Cumhuriyet Halk Fırkası' levhası asılmıştı. Büyük kapının önü ve avludan yukarı çıkan merdivenler halılar ve renkli kilimlerle kaplanmıştı. Biz mektepliler kapının sol yanında idik. Arkamızda halk sıralanmıştı. Karşıımızdaki sırada kadınlar okula gelmeyen çocuklar ve halk yer almışlardı. Herkesin gözü Ankara yolunda idi. Dilim Bayırı ile ufkun birleştiği noktayı gözlüyorlardı. Derken burada dalgalı toz bulutları fark edildi. Kaymakam ve Jandarma kumandanı, halkın ve memurların mümkünse başlarından feslerini çıkarmalarını istedi. Hemen bütün erkekler başlarından feslerini çıkardılar. Gerçekten de iki otomobilin camları arka arkaya sabah güneş ile Dilim Bayırı'ndaışıldadı.heyecanımız son haddini bulmuştu.bu heyecan arasında arabanın biri kapının önünde durdu. Kapısı açılır açılmaz açık kahve renkli bir köpek arabadan fırladı. Arkadan şoför indi. Arka kapıyı açtı. Sirtında açık renk bir elbise ve başında beyaz bir giysi (o zaman bize öyle göründü), şapka ile Gazi Paşa indi. Kasaplar kurbanlar keserken halk, hepimiz var gücümüzle bağıryorduk. (- Yaşa Gazi, Var Ol...) Biran ortalık sakinleşti. Gazi

Şapkayı çıkardı ve 'Kalecikliler bundan sonra bu gördüğünüz şapkayı giyeceğiz.' Dedi.

Halk ve hepimiz: —Giyeriz paşam... Yeter ki sen emret... diye bağırдық. Sesler yeri göğü inletiyordu. Bu arada Gazi, konağın içine yürüdü. Yukarı kata çıktı. Kendisine orada kahve ikram edildiğini duyduk. Yine bu sırada hepimiz alkış tutuyor 'yaşa varol' diye sesleniyorduk. Gazi sonra konaktan çıktı. Davul zurna alkış sesleri arasında arabasına yürüdü. Bindi ve Çankırı'ya doğru bizlerden ayrıldı.

O yaz sokak aralarında arkadaşlarla hep Gazi'nin gelişini taklit eden oyunlar oynadığımızı anımsıyorum.'⁷¹

b. Kalecik Tayyaresi

Kalecik halkı Milli Mücadele'de Temsil Heyeti'nin ihtiyaçları için dışından tırnağından artırdığı paraları toplayarak maddi destek sağlamışlardı. Yeni Türk Devleti'nin kurulmasından sonra Türk Hava Kuvvetlerinin potansiyelini artırmak ve envanterini güçlendirmek amacıyla başlatılan kampanyaya Kalecikliler sesiz kalmamış ve çoğu ilin başaramadığını başararak kendi aralarında topladıkları paralar ile uçak satın alarak bağışlamışlardır.

Bu hadise basında da yer almıştır. 15 Ağustos 1928 Çarşamba günkü Köröğlu Gazetesinin haberinde şunlar yazmaktaydı. "Bir hafta da iki tayyareye isim takan milletin sırtı yere gelmez" başlığıyla yayınlanan haber yazısının devamında "Adana ile Kalecik havalandaki kalelere 2 kale daha ilave ettiler. Bu kaleler seyyar istihkam olunca selametteyiz" ifadelerine yer verilmiştir.⁷²

Nihayet alınan Breguet Bre.19./A2/B2/7.A2/.B2 model uçağı Türkiye'ye getirilmiştir. İsim koyma merasimi yapılması amacıyla uçağın Kalecik'e indirilmesi kararlaştırılınca Koramaz adı verilen bölgede askerler ve belediye çalışanları uçağın ineceği alanı hazırlamak için çalışmalar yapmışlar ve o gün yapılan tören ile uçağa Kalecik 1 ismi verilmiştir.

⁷¹Aslangil, Ekiz, **a.g.e**, 34, 35.

⁷²Saritepe, **a.g.m**, s. 27.

III. NÜFUS

İnsan sosyal bir varlık olarak çevresiyle ilişki kurar ve bir araya gelerek belirli amaçlar için birlikte yaşamaya başlar. Özellikle insanoğlunun yerleşik hayata geçmesi ve şehirleşme yolunda attığı adımlar neticesinde bölgelerin iskân durumları nüfusu oluşturmıştır. Yeryüzünde nüfusun dağılışını etkileyen doğal ve beşeri faktörler vardır. Doğal faktörler arasında bölgenin kayaç yapısı, iklimi, su kaynakları ve madenler örnek verilebilirken beşeri faktörler arasında daha çok ekonomik faaliyetler örnek gösterilebilir.

Kalecik'in genel nüfus dağılımına baktığımızda yukarıdaki faktörler etkili olmuştur. Şehir nüfusunun daha az olduğunu kırsal nüfusun daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumun oluşmasının nedenleri arasında Osmanlı Devleti'nin ekonomik faaliyetleri örnek gösterilebilir çünkü Osmanlı Devleti'nde ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır bu faaliyetlerde ekseriyetle kırsalda yaygınlık kazandığı için nüfusun dağılımında ana etken olmaktadır. Kalecik'te bir tarım ve hayvancılık kenti olduğu düşünüldüğünde bu durum açıklık kazanmaktadır.

Aşağıdaki tabloda Kalecik'in 1869 yılından 1907 yılına kadar olan Müslüman ve gayrimüslim nüfus miktarları verilmiştir.

Tablo 1 1869 Yılından 1907 Yılına Kadar Müslüman ve Gayrimüslim Nüfus Miktarları

Sene	Müslim	Gayrimüslim (Ermeni)
1869	7244	314
1870	7244	314
1871	16689	314
1872	16689	314
1873	16689	314
1874	16689	314
1875	16689	314
1876	16689	314
1877	16689	314
1878	16689	314

1879	9170	314
1880/1881	—	—
1882	17577	499
1883	17577	499
1884	17577	499
1886	17577	499
1887	17577	499
1891	17900	479
1893	34681	479
1900	37673	612
1902	38130	605
1907	46250	696

A. Nüfusun Dini ve Etnik Özellikleri

Kalecik’te yaşayan nüfusun dini özelliklerini tabloya göre değerlendirecek olursak Kalecik’te yaşayan gayrimüslim halk Ermenilerdir. Yıllara göre Ermeni nüfusu bazı dönemler hiç artmadan sabit kalırken Müslüman nüfus hemen hemen her dönemde artış göstermiştir. Gayrimüslim halkın tamamına yakını şehir merkezinde yaşarken Müslüman halkın büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Müslüman halkın çoğunluğu tarım ve hayvancılık yaparken gayrimüslim halkta şehirde getirisi daha yüksek işler ile ilgilenmektedir. Kalecik nüfusunun genel itibari ile artışa geçtiği dönem özellikle 1891 yılından sonradır. Bu tarihte Ankara’ya bağlanan Kalecik’e göç olma olasılığı yüksektir. Özellikle Ankara genelinde düşünüldüğünde demiryolunun gelmesiyle hat boyunca yerleşmeler daha da artmıştır bu bağlamda Kalecik’te de nüfusun artışı bu şekilde gerçekleşmiş olabilir.

Tablo 2 1831 Tarihli 1814 Numaralı Nüfus Defterinde Geçen Köy ve Mahalle İsimleri

Sofular Mah.	Taşra Mah.	Koyunbaba Karyesi	Ağcataş Karyesi	Eşmederesi Karyesi	Kumaroğlan Karyesi
Saray Mah.	Nefs-i-Kale Mah.	Şemseddin Karyesi	Uyurca Karyesi	Başpınar Çiftliği Karyesi	Aktepe Karyesi
Cuma Mah.	Çanşa Mah.	Çöte Karyesi	Keklicecek Karyesi	Göl Karyesi	Orcan Karyesi
Düşkünler Mah.	Tepedelen Mah.	Yenice Karyesi	Kızıleşik Karyesi	Koramaz Karyesi	Hacı Karyesi
Yenice Mah.	Gelbulasın Karyesi	Elecek Karyesi	Minkatı Karyesi	Akbörk Karyesi	
Ahikemal Mah.	Haydar Çiftliği	Eski Karyesi	Avşar Karyesi	Alişeyh Karyesi	
Halilağa Mah.	Hasayaz Karyesi	Babas Karyesi	Tavşancık Karyesi	Şeyhmahmut Karyesi	
Cırık Mah.	Karahöyük Karyesi	Yüzbeyi Karyesi	Karkın Karyesi	Çukur Karyesi	
Debbağhane Mah.	Halfet Karyesi	Kılcak Karyesi	Tilki Karyesi	Dokuztorba Karyesi	
Ahiler Mah.	Mahmutlar Karyesi	Yılanlı Karyesi	Kodu Karyesi	Emircik Karyesi	
Kızılkaya Karyesi	Alibeyli Karyesi	Demirtaş Karyesi	Çandır Karyesi	Kozayağı Karyesi	
Ahmetadil Karyesi	Toboğluçiftliği Karyesi	Kınık Karyesi	Avkaz Karyesi	Manastır Karyesi	
Kumartaş Karyesi	Emirler Karyesi	Karacakaya Karyesi	Gökçeviran Karyesi	Yalım Karyesi	

B. Kalecik'te Ermenilerin Durumu

Osmanlı Devleti'nin hemen hemen her coğrafyasında olduğu gibi Kalecik'te de Ermeniler yaşamaktaydı. Kalecik'te yaşayan Ermeniler genel manada şehir merkezinde ikamet ettikleri için burada ekonomik faaliyetlerini yürütmüşler debbağcılık inşaat gibi iş kolları ile uğraşmışlardır. Ancak 18 ve 19. Yüzyıllarda değişen dünya koşulları neticesinde bir zamanların sadıka-ı millet'i olan Ermeniler yabancı devletlerin yönlendirmeleriyle Osmanlı Devlet'ine karşı bir takım

örgütlenmelere girişmiş ve çeşitli haklar isteyerek devlete karşı isyan girişimlerine başlamışlardır.

Bu esnada Kalecik Ermenileri Osmanlı Devletine bağlılıklarını bildiren bir telgraf gönderseler de özellikle tehcir kanunundan sonra ülke sınırları içerisinde bulunan Ermenilerin göç ettirilmesi konusu gündeme gelmiş ve Kalecik Ermenileri de sevk ve iskâna tabi tutulmuştur

22 Eylül 1915 günü Ankara Vali Vekili Atıf Bey'in Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda Ankara'da yaşayan Ermenilerin Eskişehir yoluyla göç ettirildiği ve Kalecik'te yaşayan iki yüz elli yedi Ermeni ile Keskin'de yaşayan bin yüz altmış dokuz Ermeni'nin çoğunluğunun kadın ve çocuklardan olduğu bu yüzden de bunların Müslüman Köylere dağıtılmasının icap ettiği yazılmıştır.⁷³

⁷³ *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı (1878-1920)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 91, Ankara, 2007, s.268.

II. BÖLÜM

İDARİ DURUM

I.OSMANLI DÖNEMİ

A.19.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde İdari Yapıda Meydana Gelen Değişim ve Kaymakamlıkların Kuruluşu

Klasik devride Osmanlı eyaletlerinde bölgenin mülki idare amiri olarak karşımıza beylerbeyi çıkmaktadır.⁷⁴ Eyaletlerin alt birimi olan sancaklarda ise idareci olarak sancakbeyi bulunmaktaydı. Kazalarda ise yönetim mekanizması kadılar tarafından yürütölmekteydi.⁷⁵

17.yy. gelindiğinde Osmanlı Devletinde sosyo-ekonomik değişimler meydana gelmişti. Klasik Osmanlı toprak düzeninin bozulmasıyla tımar sistemi önemini yitirmeye başlamış ve merkezde vezir sayısı artmıştır durum böyle olunca arpalık adı altında bir sistem ortaya çıkmış oldu ve bu bölgeler vezirlere geçimlerinin sağlamak amacıyla verildi. Arpalık sistemi ile birkaç sancağın yönetimini elinde bulunduranlara da mutasarrıf denilmiştir. Mutasarrıflar bizzat padişah fermanıyla atanmışlardır.⁷⁶

Mutasarrıf olarak padişah tarafından atanan bazı vezirler atandıkları bölgelere gitmeyerek yerine vekil göndermişlerdir. Müsellim adı verilen bu vekiller zamanla kaymakam daha sonra ise mütesellim olarak anılmıştır.⁷⁷ 17. yüzyılda karşımıza çıkan bir diğer taşra idarecisi muhasıllardır asıl görevleri padişah haslarının gelirlerini toplamak olan muhasıllar 17.yy.dan itibaren sancağın hem idaresini hem de vergi

⁷⁴ Musa Çadırcı, "Tanzimatın İlanı Sıralarında Türkiye'de Yönetim 1826-1839" *Belleten* Cilt,LII., S:201 1987, s.1215.

⁷⁵ Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı Devleti'nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı", *Osmanlı IV*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.116,118.

⁷⁶ Hasan Moğol, *Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*, Anakara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 1990, s.44, 46.

⁷⁷ Çadırcı, *a.g.m*, s.1216.

tahsilini yapmaktaydılar Tanzimat fermanının yayınlanmasıyla bir çok değişiklik olmuştur bu değişikliklerin en mühimlerinden birisi de iltizam sisteminin kaldırılmasıdır. İltizam sisteminin kaldırılmasıyla vergilerin toplanması için merkeze bağlı muhassıl-ı emval adı verilen kişiler tayin edildi ancak muhassılık sistemi başarısız olmuş ve 1842 yılında kaldırılmıştır.⁷⁸

16. yüzyılda merkezi otoritenin bozulmasıyla taşrada etkin güç olarak karşımıza ayanlar çıkmaktadır. İlk zamanlarda yöneticilerin yardımcıları gibi hareket eden ayanlar zamanla güçlenerek etkin güç olmaya başladılar. Özellikle 17.yy. da yaşanan ekonomik ve askeri sıkıntılar neticesiyle merkezi otoritenin ayanlardan yardım istemesi sonucu ayanlar iyice güçlenmişlerdir.⁷⁹ Ancak II. Mahmut döneminde atılan adımlar ile ayanların güçleri sınırlandırılmış ve 1829 yılında muhtarlıkların kurulmasıyla ayanlık ortadan kalmıştır.⁸⁰

1836 yılında yapılan yeni bir düzenleme ile taşrada yönetim mekanizması değişmiş ve yeni idareci olarak müşirlik ortaya çıkmıştır. Bu idareci sınıfın ortaya çıkmasındaki amaç o zamanlarda taşrada oluşturulan redif-i mansure askeri birliklerinin yönetilmesini sağlamaktır. Bu bağlamda müşirlik adıyla yeni eyaletler ortaya çıktı eyaletlerin mali işlerinden de müşirler sorumlu tutulmuştur.⁸¹

Kaymakamlık makamının teşekkülünden önce Osmanlı Devleti'nde taşra yönetim sistemi bu şekildeydi. Görüldüğü gibi Osmanlı taşrasında yönetim mekanizmaları devletin içinden geçtiği döneme bağlı olarak değişkenlik göstermiştir kimi zaman taşra yöneticileri padişah tarafından atanırken kimi zamanda atanan kişilerin yerlerine gitmeyip vekil gönderdikleri olmuştur. Ayrıca yerel unsurlar ellerinde bulundukları güce güvenerek taşrada söz sahibi olmuşlardır. Ancak 1842 yılından sonra atılan adımlar ile taşra yönetiminde artık standart bir yapıya geçilmeye başlanmıştır.

Tanzimat Fermanının ilan edilmesiyle amaçlanan Osmanlı Devleti'nin çağdaşı olan devletlerin yönetim sisteminde olduğu gibi devlet gücünün tek merkezden kullanılmak istenmesi ve bunu başarabilmek içinde merkeziyetçi devlet

⁷⁸ Yücel Özkaya, Ali Akyıldız, "Muhassıl", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XXXI, s. 18.

⁷⁹ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, TTK Basımevi, Ankara 1994, s. 114,115.

⁸⁰ Hüseyin Muşmal, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2005, s.55.

⁸¹ Emre Satıcı, *19. Yüzyılda Hüdavendigar Eyaleti*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2008, s.1.

sistemini oluşturmaktı. Bu yüzden de taşrada merkeziyetçi bir yapı oluşturmak şarttı. Merkezi otoriteyi taşraya yaymak adına taşrada meclisler oluşturulmuştur.⁸² Taşra idaresi bu dönemde Fransa örnek alınarak oluşturulmuş ve maaşlı devlet memurlarının görev yaptıkları bir sistem oluşturulmuştur.⁸³

Muhasıllıkların ortadan kaldırılmasından sonra muhasıllara eş değer olarak kaymakamlar getirilirken kaza yönetimi içinde bölgede yaşayan halk tarafından seçilen müdürler getirildi. Müdürlerin faaliyetleri ise müşirler, kaymakamlar tarafından denetlenmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁴ Devlet işlerinin görüşüldüğü kaymakamlık konaklarında kaymakamların yönetimde daha rahat hareket edebilmeleri için birimler bulunurdu bu birimler şu şekilde sıralanabilir.

1. Kaza İdare Meclisleri
2. Kazalardaki Hukuki Birimler (Mahkemeler)
3. Ziraat Meclisler ve Komisyonları
4. Belediye Teşkilatı
5. Ticaret Meclisleri
6. Menaif-i Umumiye

B. Kalecik'te Kaymakamlık Teşkilatının Kuruluşu ve Kaymakamlar

Kastamonu Vilayeti Kengiri Sancağına bağlı olan Kalecik'te Kaymakamlık müessesine dair kayıtlara 1869 yılında yayımlanan Kastamonu Vilayet Salanemsinde ulaşmaktayız. Bu tarihte mezkur kaza da Kaymakamlık bünyesinde meclis-i idare ve meclis-i deavi de bulunmaktadır. 1869 yılında Kalecik Kaymakamı Niyazi Efendi iken Naib ise Abdülgaflar Sabit Efendi'dir yine salnamede elde edilen bilgilere göre müftü Abdullah Vehbi Efendi, mal müdürü olarak ta Abdullah Şükrü Efendi çıkmaktadır.⁸⁵ 1870 yılında Kaymakam olarak Rıza Bey görülmektedir diğer üyeler de değişiklik söz konusu olmazken bu tarihte kaymakamlık bünyesinde Meclis-i

⁸² İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008, s.495.

⁸³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Basımevi, Ankara 1993, s.108.

⁸⁴ Mehmet Güneş, *Osmanlı Taşra İdaresinin Değişim Sürecinde Kaymakamlık Kurumu (1842-1871)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2013, s.24.

⁸⁵ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1869, s.58.

Beledi oluşturulmuştur.⁸⁶1871 yılında kaymakam da dâhil genel itibari ile yöneticiler değiştirilmiş ve yeni Kaymakam Ali Efendi Naib Ahmet Nuri Efendi, Mal müdürü Şükrü Efendi olurken bu tarihte kaymakamlık memurlarında sayı artmış ve mal müdürü refiki sandık emini görevini Bekir Efendi yürütürken arazi katibi Hüseyin Efendi, Eytâm Müdürü Naill Efendi Mukayyid-i kazâ olarak ta Şükrü Efendi memurlar arasında bulunmaktadır.⁸⁷1872 yılında sadece kaymakam değiştirilmiş olup kaymakamlık bünyesinde başka bir değişiklik yoktur. Yeni kaymakam Süleyman Sırrı Efendidir.⁸⁸

1873 yılında Osmanlı taşrasında pek fazla olmayan Ziraat Meclisleri bu tarihte Kalecik Kaymakamlığı bünyesinde teşkil edilmiş bir reis ve 3 azadan oluşmaktadır. Yine bu yılda Kalecik Kaymakamlığı görevini Mehmet izzet Efendi yürütürken Naib olarak karşımıza Müderris olan Halil Sırrı Efendi çıkmaktadır. Azı durumlarda müderrisler de Naiblik görvi yapmışlardır. 1873 yılındaki bir diğer değişiklik ise Kaymakamlık memurlarında olmuştur. Kaymakamlık bünyesinde Tapu Kâtipliği oluşturulmuş ve kâtip olarak Abdüllatif Efendi görevlendirilmiştir.⁸⁹

1873 yılının sonlarına doğru Kalecik Kaymakamlığına eski Arac Kaymakamı Ahmet Rıfat Efendi atanmıştır.⁹⁰ 1874 yılında kaymakam olarak eski Arac Kaymakamı Ahmet Rıfat Efendi görev alırken müftülük görevine Mehmet Murat Efendi Mal Müdürlüğü görevine ise Ahmet Hasbi Efendi getirilmiştir.⁹¹1875 yılında Kaymakamlık bünyesinde bir değişiklik olmazken Kaymakam Ahmet Rıfat Efendi'nin yerine Hüseyin Hüsnü Efendi atanmıştır.⁹²1876-1879 yılları arasında Kaymakamlık kurumunda sadece kaymakamlar değişmiştir. Bu tarihlerde başka bir değişik olmamıştır.⁹³

Kalecik kaymakamlığı bünyesinde 1880 yılında önemli değişiklikler olmuştur. Ülke genelinde çiftçilerin yaşadıkları ekonomik sorunları gidermek adına kurulan Memleket Sandıkları Kalecik Kaymakamlığı bünyesinde de oluşturulmuştur. 2 aza 1 kâtipten oluşan Menafî Sandığı'nın sermayesi ise 180575'tir. Ayrıca yine bu

⁸⁶ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1870, s.72.

⁸⁷ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1871, s.69.

⁸⁸ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1872, s.86.

⁸⁹ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1873, s.86.

⁹⁰ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1873.

⁹¹ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1874, s.110.

⁹² Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1875, s.120.

⁹³ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1876-77-78-79.

dönemde Kalecik Kaymakamlığı bünyesinde Muhacirin komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyonda bir reis, iki aza ve bir kâtip görev yapmaktadır.⁹⁴ 1881 yılında kaymakamlık bünyesinde aşar ve ağnam memurları görev alırken bidayet mahkemesi de kurulmuştur. Mahkemeden sonra kaymakamlıkta yeni bir meclis daha oluşturulmuştur. Maarif Meclisi 1881 yılında kaymakamlık bünyesinde yer almaktadır.⁹⁵ 1883 yılında kalecik Kaymakamlığına Raif Efendi atanmıştır. Değişiklik bununla kalmayıp kaymakamlık bünyesinde telgraf memurluğu ve nüfus idaresi kurulmuştur.⁹⁶

1891 yılında Kalecik Kastamonu Vilayeti'nden ayrılarak Ankara Vilayeti'ne bağlanmıştır. Bu esnada Kalecik Kaymakamı ve Naibi de değişmiştir. K.Yeni kaymakam Hacı İbrahim Kadem Efendi olurken naib olarak Halil Halis Efendi görevlendirilmiştir. Ayrıca kaymakamlık bünyesinde mal kalemi kurumu oluşturulmuştur.⁹⁷

1893 yılında tekrar kaymakam ve naib değişikliği yaşanmış ve Kaymakamlık görevine Sadeddin Efendi naiblik görevine ise Mehmet Sait Efendi gelmiştir. ayrıca kaymakamlık bünyesinde banka şubesi ve telgraf idaresi kurulmuştur⁹⁸ 1900 yılında kaymakamlık bünyesinde önemli değişiklikler olmuştur. Kaymakam olarak Fahri Bey naib olarak ise El Hac Hasan Hilmi Efendi görevlendirilmiştir. Ayrıca kaymakamlık bünyesinde Şeriyye Mahkemesi ve Duyun-ı Umumiye İdaresi Kurulmuştur.⁹⁹ 1902 ve 1907 yıllarında kaymakamlık bünyesinde herhangi bir değişiklik olmamış bu tarihlerde sadece kaymakam ve naib değişikliği yaşanmıştır.¹⁰⁰

⁹⁴ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1880, s.155.

⁹⁵ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1881, s.163.

⁹⁶ Kastamonu Vilayet Salnamesi,1883, s.459,460.

⁹⁷ Ankara Vilayet Salnamesi, 1891, s.153.

⁹⁸ Ankara Vilayet Salnamesi, 1893, s.177.

⁹⁹ Ankara Vilayet Salnamesi, 1900, s.166.

¹⁰⁰ Ankara Vilayet Salnamesi, 1907, s.185.

Tablo 3 Kastamonu ve Ankara Salnamelerinde Kalecik'te Görev Yapan Kaymakamlar

1869	Niyazi Efendi
1870	Rıza Bey
1871	Ali Efendi
1872	Süleyman Sırrı Efendi
1873	Mehmet İzzet Efendi
1874	Ahmet Rıfat Efendi
1875	Hüseyin Hüsnü Efendi
1876	Hacı Hamdi Efendi
1877	AliyyürRıza Efendi
1878	Ali Rıza Efendi
1879	Mehmet Neşet Bey
1880	Mehmet Neşet Bey
1881	Mehmet Neşet Bey
1882	Mehmet Neşet Bey
1889	Raif Efendi
1891/1892	Hacı İbrahim Kadem Efendi
1893	Sadettin Efendi
1900	Abdurrahman Fahri Bey
1902	Sami Efendi
1907	İbrahim Ethem Bey

C. Osmanlı Devletinde Belediye Teşkilatının Oluşum Süreci

Türkiye Tarihi açısından değerlendirmek gerekirse yerel yönetimlerin köklü bir geçmişe sahip olduğunu söylemek oldukça zordur. Bölgelerin gerek kırsal kesiminde gerekse şehirlerinde bölgelerin sosy- ekonomik faaliyetlerini yürüten özerk bir yapı olan belediyelerin Osmanlı Devletinde Tanzimat Döneminde yapılan reform hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını görmekteyiz.¹⁰¹ Yerel yönetimlerin kurulma aşaması olan 19.yy.da ortaya çıkan bir gelişmedir dolayısı ile bu döneme kadar yerel yönetimlerde ahiler ve daha sonra ise kadılar, muhtesipler gibi merkezi idare tarafından görevlendirilen memurlar önemli rol oynamışlardır.¹⁰² Osmanlı Devleti'nde adliye, mülkiye ve belediye kurumları birbirinden ayrı değildir. Bu kurumların başında kadı bulunmakta ve kadının da yardımcıları bulunmaktaydı. Yerel yönetimleri kadı adına yürüten görevli muhtesipti beledi hizmetlerden olan çarşı pazar denetimi gıda üreten yerlerin teftişi gibi zabıta görevlerini yürütürdü.¹⁰³ II. Mahmut döneminde Osmanlı Devleti'nin en köklü askeri gücü olan Yeniçeri Ocağı kaldırılmış bu durum gerek payitahtta gerekse taşrada büyük etkilere sebep olmuştur. Taşrada kadının kolluk görevini yerine getirecek güç ortadan kalkmış oldu.

Kadının gücünü sarsan bir diğer değişik ise 1826 yılında kurulan İhtisap Nezareti olmuştur bu nezaretin kurulmasıyla yerelde ekonomik faaliyetleri düzenlemek amacıyla kadının yardımcısı olan muhtesip doğrudan bu nazırlığa bağlandı ve kadının görev yetkisi daralmıştır.¹⁰⁴ Tanzimat fermarıyla Avrupa ile temaslar iyice artmaya başlamış ve başlangıçta nazırlık olarak faaliyet gösteren İhtisap Nezareti ülke genelinde etkinliğini yitirerek yereldeki fonksiyonlarını da kaybetmiştir.

Tarih 1854 yılına geldiğinde ise yaşanan Kırım Harbi neticesiyle Avrupa devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler daha da artmaya başlamış buda

¹⁰¹ İlber Ortaylı, "Devraldığımız Miras", *Yeni Türkiye*, Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı, Yıl:1, Sayı:4, s.553.

¹⁰² İlber Ortaylı, *Tanzimatdan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yayınları, İstanbul, 1985, S.18.

¹⁰³ Bilal Eryılmaz, *Kamu Yönetimi*, Erkan Matbaacılık, İstanbul, 2000, 172-173.

¹⁰⁴ Sevgi Aktüre, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerindeki Değişimler" *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, CİLT,IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.894.

Osmanlı teşkilatında Avrupalı teşkilatların kurulmasına zemin hazırlamıştır.¹⁰⁵ Fransız komün idaresi örnek alınarak şehremaneti (belediye) İstanbul'da 1855 yılında kurulmuştur.¹⁰⁶ Şehremanetinin yanında Babıâli tarafından seçilen ve padişah tarafından atananlardan oluşan şehremaneti meclisi oluşturuldu.¹⁰⁷ Bu gelişme sonucunda İhtisap Nezareti ortadan kalkmış şehremaneti şehrin belediyelerce yürütülen gerek ekonomik gerekse bayındırlık faaliyetlerini yürüten kurum olmuştur.¹⁰⁸ Ancak oluşturulan bu kurum gerek ekonomik sebeplerden ve gerekse personel eksikliğinden dolayı verimli bir kurum olmamış ve modern belediyeçilik için başarılı bir başlangıç değildir.¹⁰⁹

Şehremanetinin başarısızlığı devam etmekte iken Osmanlı idaresi reformlarına devam etmekteydi bir diğer yerel yönetimdeki reform çalışmaları devam etmekteydi. Halkın çoğunluğunun gayrimüslimlerden oluştuğu bölgele olan Galata ve Beyoğlu'nda yaşanan kentsel sorunların çözümü için Altıncı Daire-i Belediye kuruldu imtiyazlı bir bütçeye sahip olan sahip olan kuruluş başarılı oldu ve Cumhuriyet dönemine kadar varlığını muhafaza etmiştir.¹¹⁰

İstanbul'da belediyelerin çoğalmasının 1869 yılında çıkartılan Dersadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile gerçekleşmiş ve İstanbul Şehremaneti federatif bir yapıya dönüştürülerek bünyesinde alt ve üst düzey kurumlar oluşturulmuştur. Alt düzeyde çeşitli bölgelerin yerel yönetim mekanizmalarından sorumlu 14 daire oluşturulmuştur. Üst düzeyde ise Şehremini ve Şehremaneti Meclisi ve Şehremaneti başkanlığında alt düzey ve üst düzey kuruluşlarının üyelerinin arasından seçilerek oluşturulan Cemiyeti-i Umumiye yer almaktaydı.¹¹¹ Gerek oluşturulan bu kurumların

¹⁰⁵ Osman Nuri Ergin, *İstanbul Şehreminleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996, s.28.

¹⁰⁶ Fethi Aytaç, *Açıklamalı Belediye Kanunu*, 6. Basım, Seçkin Yayınevi, Ankara 1998, s.15.

¹⁰⁷ Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995, s.369.

¹⁰⁸ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s.134.

¹⁰⁹ Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, s.436.

¹¹⁰ Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, s.437.

¹¹¹ Ruşen Keleş, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, Genişletilmiş 4. Basım, İstanbul, 2000, s.126.

ve gerekse Altıncı Daire-i Belediye'nin bu başarısı belediyelerin payitaht dışında gelişmesinde etkili olmuş ve taşrada da belediye teşkilatları kurulmaya başlamıştır.¹¹²

Dersaadet dışında belediyelerin yaygınlaşması 1864 yılında çıkartılan Vilayet Nizamnamesi ile başlamış ve 1870 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile de yerel yönetimlerde Vilayet, Sancak, Kaza merkezlerinde belediyelerin kurulması kararlaştırılmıştır.¹¹³ 1877 yılında yayınlanan Dersaadet Belediye Kanunu ve Vilayet Belediye Kanunu ile belediyelerin hukuki statüleri oluşturulmuştur. Vilayet Belediye Kanunu ile taşradaki nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurularak en az 6 en fazla 12 seçilmiş kişiden oluşan meclisler kurulmuş ve bu kişilerin arasından hükümet tarafından belediye reisinin atanması kararlaştırılmıştır. 27 Ramazan 1294 (1877) yılında yayınlanan Vilayet Belediye Kanunu'nda belediyelerin görevleri belirlenmişti bu görevler şu şekilde sıralanabilir:

- Binalar ve yapıların denetimi. (Ebniye İşleri)
- Ulaşım yolların bakımı ve onarımı.
- Su yollarının tamiratı ve yeni su yollarının inşası.
- İstimlak hizmetleri.
- Emlak işleri.
- Şehrin imarı ve çevre düzenlemesi.
- Vergi gelirlerini toplamak.
- Nüfus işleri.
- Pazar için yerler oluşturma.
- Zabıta işleri.
- Gıda işleri
- İtfaiye.
- Kimsesizlerin cenaze hizmetlerinin sağlanması.

¹¹² Hamza Al “Kadı’dan Şehremine’ne Belediyelerin Kuruluşu: Altıncı Daire-i Belediye”, Davut Dursun, Hazma Al (ed.), *Türkiye’de Yönetim Geleneği*, İlke Yayınları, No: 24, İstanbul, 1998, s.109.

¹¹³ İlber Ortaylı, “İmparatorluk Döneminde Mahalli İdarelerin ve Belediyeciliğin Evrimi” Ergün Türkcan(ed.), *Türkiye’de Belediyeciliğin Evrimi (Birinci Kitap)*, Türk İdareciler Derneği Yayını, Ankara, 1978, s.19.

- Karaborsanın engellenmesi.¹¹⁴

Nüfusa göre oluşturulan belediye meclisinde mühendis, doktor, veteriner, müşavir üyeler arasında yer almaktaydı ayrıca kâtip, sandık emini ve gerekli olduğu kadarda belediye çavuşu görevlendiriliyordu. 1 Şubat tarihinde yapılan meclis seçimlerine katılabilmenin belli şartları vardı seçmen olabilmek için 25 yaşında olma zorunluluğu ve 50 kuruşluk bir verginin devlete ödenmesi gerekirken seçilen olabilmek için 30 yaş şartı ve yıllık olarak 100 kuruşluk bir emlak vergisi ödemesi gerekiyordu. Bu şartlardan başka bir takım şartlarda vardı seçilecek kişilerin belediye ile alacak verecek yönünden her hangi bir ilişkisinin olmaması, Türkçe konuşabiliyor olması, adli veya askeri bir görevi olmaması gerekiyordu.¹¹⁵

II. Meşrutiyet Döneminde yerel yönetimlerin genelinde olduğu gibi belediyelerde de sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Bu sorunların temel nedeni iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki Hükümetinin yerel yönetimdeki bütün kurumlara merkezi hükümete bağlı müdürler atamışlar ve bu müdürleri merkezi otoritenin içerisine almışlardır.¹¹⁶ Bununla da yetinmeyip Kanun-ı Muvakkat adında bir kanun yayınlandı ve belediye daireleri ortadan kaldırılarak Şehremaneti Dairesi tek belediye dairesi oldu.¹¹⁷ Bu kanunla merkeziyetçilik anlayışı daha da güçlenmiş meclisler kaldırılmış ve şehreminleri merkeziyetçiliğin sonucunda atamayla belirlenmiştir.¹¹⁸

D. Osmanlı Dönemi Kalecik Belediyesi'nin Kuruluşu ve Belediye Teşkilatı

Bütün bu gelişmelerin sonucunda Kalecik Belediyesi'nin kuruluşu da Osmanlı taşrasındaki yerel değişimler neticesinde olmuştur. 1870 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi bağlamında kazalarda belediyelerin kurulması kararlaştırılmış ve 1870 yılında Kalecik'te belediyenin kurulduğunu Kastamonu

¹¹⁴Ergin, *Mecelle-i Umur-u Belediye*, CİLT, IV, s.1658, 1659.

¹¹⁵Ergin, *Mecelle-i Umur-u Belediye*, CİLT, IV, s.1660,1663.

¹¹⁶ Mustafa Ökmen, Fikret Elma, *Türk Dünyasında Yerel Yönetimler*, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul, 2013, s.20.

¹¹⁷Tarkan, Oktay, " Dersaadet Belediye Kanunu ve Getirdikleri" *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt,VIII, S.4 Ekim 1999, s.158.

¹¹⁸ Berfin Göksoy, Esma Sağol, "Demokrasi Bağlamında Bir Değerlendirme: Türk Yerel Yönetim Sistemi ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belediyelerin Kuruluşu" *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt,I, S.4, 2017, s.15.

Vilayet Salnamelerinde görmekteyiz.¹¹⁹ Belediye teşkilatının Reisliğini Hüseyin Ağa yaparken meclis ise azalar ise İbrahim Ağa, Hacı Mehmet Bey, Hacı Halit Bey, Hacı Kasım Ağa ve kâtip Ali Efendi'den oluşmaktaydı.¹²⁰ 1871 yılına gelindiğinde ise belediye meclisinde değişiklik meydana gelmiş ve meclisteki azalardan Hacı Kasım Ağa'nın yerine Hacı Haşım Ağa geçmiştir. İlk iki mecliste gayrimüslim birisi yer almazken 1872 yılında oluşturulan Belediye Meclisinde gayrimüslim bir üyeye yer verilmiş ve Kalos Ağa belediye meclisinde yer almıştır ayrıca kâtip lan Ali Efendi'nin yerine İbrahim Efendi getirilmiş ve belediye bünyesinde emin- sandık kurulmuş meclis kâtibi bu görevi de üstlenmiştir.¹²¹ Belediye meclisinde yer alan azalar sürekli olarak değişime uğramıştır ve 1873 yılında azalar şu şekildedir İbrahim Ağa, Hacı Mehmet Ağa, Hacı Halid Bey, Kanosi Ağa, kâtip ve emin- sandık Hafız İbrahim Efendi yer almaktadır.¹²² 1874 yılında belediye reisi de dahil azaların hemen hemen hepsi değişmiştir bu tarihte belediye reisliğine Mehmet Şükrü Efendi seçilirken azalar ise Hüseyin Ağa, Osman Efendi, Mehmet Ağa, diğer Hüseyin Ağa, Ahmet Bey ve HeciBoğos Ağa kâtip Ali Galip Efendi ile sandık emini Ali Efendi yer almaktadır 1874 yılında oluşturulan belediye meclisinde göze çarpan bir diğer husus ise meclisteki aza sayılarında artmasıdır ayrıca oluşturulan bu mecliste daha önceden kâtip tarafından yürütülen sandık eminliği de ayrı bir birim olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²³ 1292 yılında belediye reisi değişmiş ve yeni belediye reisi Ahmet Efendi olmuştur. Ayrıca yine bu yılda geçen yıla göre bir değişiklik yapılmış ve kâtiplik ve sandık emini yine aynı kişi tarafından yürütölmeye devam etmiştir.¹²⁴

1876 yılına ait Kastamonu Vilayet Salanemsi incelendiğinde belediye meclisinde ve reisliğinde değişiklik meydana gelmiştir. Bir önceki dönemlerde 6 kişi olan meclis aza sayısı 1876 yılına ait salnamede 5 kişiye düşürölmüş ve belediye reisliğine de İbrahim Ağa gelmiştir. Bir diğer değişiklik ise kâtip ve emin-i sandıkta olmuştur Ali Galip Efendi yerine İzzet Efendi hem sandık emini hem de kâtip olmuştur.¹²⁵

¹¹⁹ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1870, s.73.

¹²⁰ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1871, s.70.

¹²¹ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1872, s.87.

¹²² Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1873, s.87.

¹²³ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1874, s.111.

¹²⁴ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1875, s.121.

¹²⁵ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1876, s.107.

1877 senesinde Kalecik Belediye meclisinde en büyük değişiklik gayrimüslim tebaanın mecliste temsilcisinin olmamasında olmuştur. 1872 yılında belediye meclisinde gayrimüslimler aza Kalos Ağa tarafından temsil edilmiş daha sonra çeşitli azalar ile bu durum 1877 yılına kadar devam etmiştir. Ancak bu tarihte belediye meclisinde gayrimüslim bir azanın olmadığı gibi aza sayılarında da düşüş devam etmiştir yeni meclisteki aza sayısı 4 kişiden oluşmaktaydı bu meclisteki aza isimleri ise şunlardır: Hüseyin Ağa, Hasan Ağa, Mehmet Ağa ve Osman Efendi'dir.¹²⁶

1878 yılında belediye reisliği ve meclisi baştan sona değişime uğramıştır. Bir önceki dönemde gayrimüslim halk temsil edilmezken bu mecliste aza Onni Çorbacı tarafından temsil edilmeye başlanmıştır. Belediye reisliğine ise Hasan Efendi getirilmiştir. Yeni mecliste azaların sayısında artış olmamakla beraber azalar değişime uğramıştır Müslüman tebaa Hüseyin Ağa, Ahmet Ağa, Seyyid Ağa tarafından temsil edilmiştir. Bu mecliste sandık emini ve kâtiplik görevini ise Abdullah Vehbi Efendi yürütmüştür.¹²⁷ 1879 yılında belediye meclisinde ve reisliğinde değişim olmamış aynı üyeler tarafından görevler yürütülmüştür.¹²⁸

1880 yılında uygulanan belediye örgütlenmesinin dışına çıkılarak yeniden yapılanmaya gidilmiş ve belediye reisliğinin yanı sıra muavinliği (yardımcılığı) oluşturulmuştur. Muavin olan kişi belediye meclisinde de aynı zamanda aza olarak görülmektedir. 1880 yılındaki bu değişiklik ile muavin olarak karşımıza çıkan kişi Ahmet Ağa'dır. Ayrıca belediye kâtipliği ve sandık emininde de değişiklik yapılmış ve bu birimin başına Osman Nuri Efendi getirilmiştir. Belediye meclisi azalarında sayısal bir değişiklik olmadığı gibi kişilerde de değişiklik yoktur.¹²⁹

1881 yılında bir önceki yıla göre değişiklikler yaşanmış reis muavinliğinin kaldırıldığı ve aza sayısında artış olduğu görülmektedir. Yeni oluşturulan mecliste aza sayısı 6 olmuştur. Belediye reisi değişmiş ve yeni reis Bekir Efendi olmuştur. Göze çarpan bir diğer husus ise mecliste gayrimüslim halktan kimsenin olmadığıdır.¹³⁰

¹²⁶ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1877, s.130.

¹²⁷ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1878, s.78.

¹²⁸ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1879, s.81.

¹²⁹ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1880, s.156.

¹³⁰ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1881, s.164.

1882 yılına gelindiğinde belediye meclis yapısı değişmiş ve artık belediye bünyesinde tabib bulundurulmaya başlanmıştır. Belediye tabibi meclisin üyeleri arasında yer almıştır. Belediye tabipliğine atanan kişi ise Tabib Rakob Efendi'dir. Oluşturulan mecliste aza sayısı tekrar artırılmış ve gayrimüslim tebaa Karabet Ağa tarafından temsil edilmiştir. Ayrıca belediye reisi de değişmiş ve yeni belediye reisi Şeyh Mehmet Nail Efendi olmuştur.¹³¹ 1883 yılında belediye meclisi üyelerinin arasına muavin ve doktordan sonra yeni bir üye olarak belediye çavuşu da karşımıza çıkmaktadır. Meclisin üyeleri bu tarihte şu şekildedir. Reis Mustafa Ağa, tabib Pragop Efendi, Muavin İbrahim Ağa azalar arasında ise Hasan Efendi, Kamil Efendi, İzzet Efendi, Hacı Ahmet Ağa, Mehmet Efendi, İstefan Efendi yer almaktadır. Kâtip Şakir Efendi ve Çavuş Osman Ağa ise diğer üyelerdir.¹³²

1891 yılına kadar Kastamonu Vliyeti'nin Kengiri Sancağına bağlı olan Kalecik bu tarihte Kastamonu Vilayeti'nden ayrıldı ve Ankara Vilayetine bağlandı.1891 yılına ait olan Ankara Vilayet Salnamesine göre Kalecik'in Belediye Teşkilatında da değişimler olmuştur. Belediye yönetimi genel manda değiştiği gibi yeni eklentiler de olmuştur. Daha önceden muavin, tabip ve çavuş belediye yönetiminde yer alırken 1891 yılında artık belediye bünyesinde artık müfettişinde olduğunu görüyoruz. Belediyenin yeni yönetici kadrosu şu isimler tarafından oluşmaktadır: Reis Kamil Efendi azalar; Hacı Ahmet Ağa, Ahmet Ağa, Ohannes Ağa kâtip Sait Efendi, tabip Covanni Efendi, müfettiş Rakob efendi ve çavuş Hacı Mehmet Ağa.¹³³

1893 yılına gelindiğinde belediye bünyesinde büyük bir değişiklik olmamıştır. Tabip kadrosunda önceki tabip yerine yeni tabip olarak Porokopives Efendi görevlendirilmiştir. Belediye Reisliği ve diğer görevlilerde değişiklik olmamış 1891 yılındaki kadro ile devam edilmiştir.¹³⁴

1900 yılında 13.defa olarak yayınlanan Ankara Vilayet Salnamesinde belediye dairesinde genel manada değişiklikler olmuştur. Belediye reisliği görevini Hacı Ali Efendi üstlenirken diğer değişiklik aza sayısında olmuştur Kalecik'in Ankara Vilayetine bağlandığı yıldan bu zamana kadar yayınlanan salnamelerde

¹³¹ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1882, s.176.

¹³² Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1883, s.460.

¹³³ Ankara Vilayet Salnamesi,1891-1892 s.154.

¹³⁴ Ankara Vilayet Salnamesi, 1893 s.178.

belediye dairesi azalarındaki sayı üç kişiden oluşuyordu bu azaların ikisi Müslim bir tanesi de gayrimüslimdi 1900 yılında belediye dairesindeki aza sayısı artmış ve dörde yükselmiştir. Ancak gayrimüslim hiçbir aza dairede yer almamıştır. Değişiklikler bunlarla sınırlı kalmamış daha önceki belediye dairelerinde gördüğümüz tabip, çavuş ve müfettişe de yer verilmemiştir. Kısaca belediye dairesinin yönetimin de belediye reisi, azalar ve kâtip yer almıştır.¹³⁵

1902 yılında yayınlanan vilayet salnamesinde belediye dairesinde herhangi bir değişiklik yoktur. 1900 yılındaki düzen devam etmiştir.¹³⁶

1907 yılında belediye reisliğine Mehmet Kamil Efendi gelmiştir. belediye azalarında değişiklikler olmuş ve aza sayısı dört kişiden oluşmaktadır. Azalardan üç tanesi Müslüman iken bir tanesi de gayrimüslimdir. Yeni oluşturulan belediye dairesi yönetiminde doktor ve kâtibin yanı sıra ilk kez belediye bünyesinde aşı memurunun olduğu görülmektedir. Beledi dairesinin yeni üyeleri arasında belediye reisi Mehmet Kamil Efendi, azalar Mehmet Bey, Hafız Mehmet Efendi, Hacı Ağa, Kirkor Ağa kâtip Hüseyin Efendi doktor Karabet Efendi, aşı memuru Nikola Efendi yer almaktadır.¹³⁷

Tezimizin bu bölümünde Kastamonu ve Ankara Vilayet Salnameleri içerisinde Kalecik Belediye teşkilatında yaşanan değişim ve gelişim incelenmiştir. Zaman zaman belediye de gayrimüslim halktan da temsilciler bulunmuş ancak Müslüman halk kadar sayıca fazla olmamışlardır incelenen kısımlar içerisinde bir diğer husus ise gerek sağlık ve gerekse denetim kadrolarında (müfettiş) gayrimüslimlerin etkin oldukları görülmektedir.

Tablo 4 1870-1907 Yılları Arasında Kalecik Belediye Reisleri

1870	Hüseyin Ağa
1871	Hüseyin Ağa
1872	Hüseyin Ağa

¹³⁵ Ankara Vilayet Salnamesi,1900, s.167.

¹³⁶ Ankara Vilayet Salnamesi,1900, s.179.

¹³⁷ Ankara Vilayet Salnamesi, 1907, s.186.

1873	Hüseyin Ağa
1874	Mehmet Şükrü Efendi
1875	Ahmet Efendi
1876	İbrahim Ağa
1877	İbrahim Ağa
1878	Hasan Efendi
1879	Hasan Efendi
1880	Ahmet Bey
1881	Bekir Efendi
1882	Şeyh Mehmet Nail Efendi
1889	Mustafa Ağa
1891/1892	Kamil Efendi
1893	Kamil Efendi
1900	Hacı Ali Efendi
1902	Hacı Ali Efendi
1907	Mehmet Kamil Efendi

II. CUMHURİYET DÖNEMİ

A. Kaymakamlık Teşkilatı ve Kaymakamlar

Kalecik’te kaymakamlık müessesesi 1869 yılında ortaya çıkmıştır. 20.yy. başlarında yaşanan olaylar neticesinde Osmanlı Devleti yıkılma sürecine girmiş ve İmparatorluk varisi olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Kurulan bu yeni

devlet Osmanlı Devleti'ne ait olan tecrübe ve birikimler doğrultusunda teşkilatlanma sürecini başlatmış ve oluşturulan yeni kurumlarda eksik kalan hukuki boyutları tamamlamak için ilk etapta Osmanlı Devleti'nden kalan hukuk kaidelerine göre yönetmiştir. Yerel yönetimlerde de bu sistem devam etmiştir. Bu gelişmeler neticesinde Kalecik Kaymakamlık Teşkilatı da Osmanlı Devleti'nden kaldığı şekilde yerel yönetim merkezi olarak devam etmiştir.

Cumhuriyet Döneminde yaşanan darbeler neticesinde Kalecik Kaymakamları bu dönemlerde Belediye Başkanlığı görevlerini de yerine getirmişlerdir. Ayrıca ekonomik, bayındırlık, sosyokültürel gibi birçok alanda Belediye ile beraber hareket ederek ilçe sorunlarının ortadan kaldırılması için çalışmalar düzenlemiş, halkı bilinçlendirmek için çeşitli açık oturumlar ve toplantılar Kaymakamlık tarafından düzenlenmiştir. Bu hizmetlere teferruatlı bir şekilde yerel basında yer verilmiş ve bunlarda Yerel Basında Belediye ve Kaymakamlık Hizmetleri başlığı altında anlatılmıştır. Milli Mücadele Dönemi'nden günümüze kadar ilçede Kaymakamlık yapanlar ise şu şekildedir.

1. Cemal BARDAKCI ?- 1926
2. Ragıp SAVAŞ 1927-1940
3. Feridun CANITEZ 1940-1942
4. Şükrü ALPTEKİN 1942-1945
5. Reşat AKŞEMSETTİNOĞLU 1945-1946
6. Selahattin ESAT 1946-1948
7. Nurettin HAZAR 1948-1950
8. Fazıl ÖZSOY 1950-1951
9. Tevfik KURMA 1951-1952
10. İ.Sıtkı HATİPOĞLU 1953-1953
11. M.Şerafettin VARDAR 1953-1954
12. Şerafettin ATAK 1954-1955
13. Eyüp İSKENDER 1956-1958
14. Münip ÖZDEMİR 1958-1959
15. M.Nevzat DANSUK 1959-1960
16. A.Sadık GÜNEL (Kaymakam Bel.Bşk.) 1960-1961

17. İrfan İPLİKÇİ (Kaymakam Bel.Bşk.) 1961-1961
18. Cemal ERYAVUZ (Kaymakam Bel.Bşk.) 1961-1965
19. Semih SANSOY 1965-1968
20. Macit İSKENDERÖĞLU 1968-1969
21. Ali Hasan ÖZER 1970-1972
22. Altan AKKAYA 1972-1976
23. Ali SAKALLI 1976-1976
24. A.Muhsin NAKİPOĞLU 1976-1978
25. Arslan YILDIRIM 1978-1978
26. Nurettin TURAN 1978-1979
27. Saim ESKİÖĞLU 1979-1980
28. İsmet AKYOL 1980-1980
29. Ömer BAYLAN (Kaymakam Bel.Bşk.) 1980-1981
30. Recep Muhlis GÜR 1981-1982
31. Selahattin BAŞAR (Kaymakam Bel.Bşk.) 1982-1983
32. Şener CAN 1982-1985
33. Selahattin BAŞER (Vekil) 1984-1984
34. Kadim DOĞAN 1985-1991
35. Hasan ÖZTÜRK 1991-1992
36. Recep UZAL 1992-1994
37. Akın YILMAZ 1994-1997
38. Namık DEMİR 1997-2003
39. Cevdet ERTÜRKMEN (Vekil) 2000-2000
40. Şemseddin ERKAYA 2003-2006
41. Ercan ATEŞ (Vekil) 2004-2005
42. Ayşe Şeyda KARA (Vekil) 2005-2005
43. İrfan DEMİRÖZ 2006-2008
44. Alper ÇİFCİ (Vekil) 2010-2010
45. Serhat KARABEKTAŞ (Vekil) 2010-2010
46. Mustafa DALKILIÇ 2008-2011
47. Fatih SAYAR (Vekil) 2011-2011
48. İsmail BAYATA 2011-2015
49. Yusuf GÜNİ (Görevlendirme) 2015-2015
50. Dr. Abdullah Abid ÖZTOPRAK 2015-

B. Belediye Teşkilatı ve Belediye Başkanları

Kalecik'in mahalli idare tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Zira Osmanlı Devleti'nin taşrada yenilenmeye gittiği dönemde bir yeni kurum olarak belediyeler oluşturulmuştur. 1870 yılında da Kengiri Sancağına bağlı bir kaza olan Kalecik'te belediye örgütü kurulmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Kalecik'te çok partili döneme kadar Cumhuriyet Halk Fırkası Kalecik Heyeti tarafından beledi hizmetler yürütülmüştür. 1934 yılında kaza idare heyetinin seçilmesi için bir kongre toplanmış ve yapılan kongre sonrasında kaza idare heyeti üyeleri belirlenmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası Ankara Vilayet İdare Reisliği tarafından Kalecik Kazası Cumhuriyet Halk Fırkası İdare Heyeti Başkanlığına gönderilen 1 / 4 / 1935 yılı tarihli belgede kongre üyelerinin yapılan toplantı sonucunda üyeliklerinin tasdik edildiği yazmaktadır. Toplam da 7 asil üye 7 yedek üye ve 7 adette murahhas üye bu kongre sonucunda seçilmiştir.¹³⁸ Kalecik'te Belediye Başkanlığı yapan isimler ise aşağıdaki gibidir.

1. Alişikoğlu Rıfat Efendi
2. Kadir Ağazade Gazi Efendi
3. Ali Sunal (Müftü)
4. Ali Kalaç , 1934-1938
5. Ali Arslan , 1938- 1939
6. Sabri Yıldırım, 1939- 1939
7. Mehmet Pamuksuz (Belediye Reisi Vekili) 1939- 1939
8. Ahmet Acar (Belediye Reisi Vekili) 1939- 1939
9. Nail Coşkun (Belediye Reisi Vekili) 1939- 1940
10. Mahmut Çalışkan (Belediye Reisi Vekili) 1940- 1940
11. Ali Gülaçtı 1940-1941
12. Ahmet Mumyalmaz 1941- 1955
13. Baki Ateşoğlu
14. Ahmet Erdamar (Belediye Reisi Vekili) 1958-1960
15. Mustafa Tamkoç -1960-1960
16. A. Sadık Günel (Kaymakam ve Belediye Başkanı) 1960-1961

¹³⁸ BCA, 490-1-0-0/ 130 – 519 -4.

17. İrfan İplikçi (Kaymakam ve Belediye Başkanı) 1961-1961
18. Cemal Eryavuz (Kaymakam ve Belediye Başkanı) 1961-1963
19. Mustafa Tamkoç 1963-1968
20. Ali Haydar Seyhan 1968-1977
21. Hüseyin Sağırkaya 1977-1980
22. Ömer Baylan (Kaymakam ve Belediye Başkanı) 1980-1980
23. İsmail Akyol (Kaymakam ve Belediye Başkan Vekili) 1980-1980
24. Yemen Ersan (Belediye Başkan Vekili)
25. Hüseyin Sağırkaya 1980-1984
26. Selahattin Başar (Kaymakam ve Belediye Başkan Vekili) 1984-1984
27. Halit C. Aslangil 1984-1989
28. Ömer Çetinkaya 1989-1994
29. Ömer Çetinkaya 1994-1999
30. Ömer Çetinkaya 1999-2004
31. Orhan Benli 2004-2009
32. Nevzat Şahin 2009-2014
33. Filiz Ulusoy 2014-2019
34. Duhan Kalkan 2019-

Belediye Başkanları ile ilgili bir değerlendirmede bulunacak olursak Cumhuriyetin ilk yıllarında Cumhuriyet Halk Fırkası Heyeti tarafından yürütülen belediye hizmeti çok partili hayatla birlikte demokratik bir sonuç olarak gelişme göstermiştir. Ancak 1960 ve 1980 yılında yaşanan askeri darbeler sonucunda belediye hizmetleri kaymakam idaresi altına girmiştir. Kaymakam hem mülki idarenin temsil görevini hem de belediye başkanlığı görevini üstlenmiştir.

C. Yerel Basında Belediye ve Kaymakamlık Hizmetleri

Bu bölümde Kalecik yerel basınında belediye'nin ve Kaymakamlığın ilçede gerek halkın talepleri doğrultusunda ve gerekse Kalecik'in ekonomik, sosyal, kültürel ve bayındırlık ve alt yapı konularında yapmış oldukları hizmetlere değinilecektir. Bu hizmetler konularına göre sınıflandırılarak aşağıdaki gibidir.

a. Ekonomik Alandaki Hizmetler

Kalecik'in ekonomik düzeyi göz önünde tutulduğunda halkın ekonomik uğraşları arasında tarım ve hayvancılık faaliyetleri gözükmektedir. Mevsimsel ve coğrafi şartlara göre yapılan ekonomik uğraşların getirisi düşük seviyede olduğu için Kalecik halkının da ekonomik düzeyi düşüktür. Bu yüzden yerel basında belediyenin ve kaymakamlığın bu alandaki çalışmaları dikkatle takip edilmiştir. Nitekim 5 Haziran 1970 yılında belediye encümenlerinin aldıkları bir karar doğrultusunda un fiyatlarının artış göstermesinden dolayı alınan karar neticesinde ekmek fiyatı sabit tutulmuş ancak 680gr. olan ekmeğin gramını 630 indirerek dolaylı da olsa ekmeğe bir zam yapmıştır.¹³⁹ Bu durum yerel basının dikkatinden kaçmamış ve bu konuyu takip etmiştir. Yerel basının dikkatinden kaçmayan bu konuyu halkta yakinen takip etmiş ve yerel gazeteye mektup yazarak bu durumdan memnuniyetsizliklerini şu şekilde dile getirmişlerdir.

*'Efendim kasabamızda mülkiyeti Belediye' ye ait iki fırın var. Zaten fakir olan belediyemiz, fırın yaptırmak gibi büyük bir fedakârlığa katlanmıştır, çünkü kasabada üç fırın varken 150-200 bin lira sarfıyla bir fırın yaptırması bunun açık delilidir. Bu fedakârlık belediyeye kazanç getirmek için yapılmış değildir, çünkü böyle olamasa 200 bin lira değerindeki bir fırın 300-330 TL. gibi cüzi bir aylık mukabilinde kiraya vermez. Bu gün bu fedakârlıkla dahi Kasabamız, doğru dürüst pişkin, hileli olmayan ekmek yiyememektedir, oldukça fakir kazada, büyükşehirlerdeki fiyatlardan daha pahalı ekmek yemekteyiz. Belediye ve doktorun alakasızlığı yüzünden ekmekler hem noksan hem de hamur çıkmaktadır. Feza asrında, bu fırınlar hala ilkel metotlar çalışmakta fırının pis halini görenler bu işe bir son verilmesini arzu etmektedirler.'*¹⁴⁰

İlçede ekmek sıkıntısı zaman zaman otaya çıkmış ve belediyenin girişimleri ile bu sorunlar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. 1974 yılında yine ilçe merkezinde ekmek sıkıntısı yaşanmıştır. Yaşanan sıkıntının temel nedeni fırınların çalışmamasından kaynaklanmaktadır. Bu sorunun giderilmesi için belediye

¹³⁹ *Kalecik Gazetesi*, 9 Haziran 1970, No: 2.

¹⁴⁰ *Kalecik Gazetesi*, 14 Temmuz 1970, No: 7.

Kırıkkale ve Ankara'dan ekmek getirterek geçici bir çözüm bulsa da sorun belediye fırınına bir fırıncının işe başlamasıyla çözülmüştür.¹⁴¹

Belediye ve Kaymakamlığın ekonomik alanda attıkları bir diğer adım ise 1970 yılında Kalecik'in kalkınması ve ilçedeki işsizliğin giderilmesi adına 17 Temmuz Cuma günü ilçe halkının da katıldığı bir açık oturum yapılmıştır. Bu açık oturumda işsizlik ve buna bağlı olarak gelişen göç sorunu, tarımsal üretimin artırılması ve bölgenin ekonomik düzeyinin yükselmesi için çıkar yolları için çözüm arayışları yapılmış ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.¹⁴²

Belediye ve Kaymakamlığın yanında ilçede bulunan diğer sivil toplum kuruluşları da ekonomik anlamda kalkınmanın yollarını bulmak için gerek belediye ve kaymakamlıkla gerekse muhtelif olarak bir takım girişimler yapmışlardır. Bu girişimler ilçe düzeyinde kalmayarak devleti o dönemde idare edenler ile birebir ilişkiler kurarak bu yönde çalışmalar yapılmıştır. 25.07.1970 yılında Köy İşleri Bakanı ilçeyi ziyaret etmiş ve burada ilçenin sorunlarının neler olduğunu sormuştur. Kaymakam ve A.P. İlçe Başkanı Bakana ilçenin sorunlarını dile getiren bir liste sunmuşlardır.¹⁴³ İlçeyi çeşitli tarihlerde gerek milletvekilleri ve gerekse bakanlar ziyaret etmişler ve bölgenin sorunları için çeşitli bilgi alışverişlerinde bulunmuşlardır.

Yukarıda da değinildiği gibi ekonomik kalkın faaliyetler sadece Belediye ve Kaymakamlığa bağlı kalmayarak kooperatifler ve sivil kuruluşlar aracılığıyla da devam etmiştir. Bilindiği üzere Kalecik üzüm bağı ve üzüm yetiştiriciliğinde önemli bir yere sahiptir hem üzümünün kaliteli olması hem de ekonomik getirisinin olması hasebiyle ilçede sanayi kuruluşları da bu doğrultuda gelişme göstermiştir. Nitekim ilçe köyleri olan Gökdere ve Gökçeören Köylerinde 1970 yılında bir Üzüm Suyu İmalathanesi kurulması için çalışmalar yapılmış ve İller Bankasından Kaymakamlık ve Gökçeören Köyü Kooperatifi vasıtasıyla bu imalathanenin yapılması için 30 bin lira yardım alınmıştır.¹⁴⁴

Bir tarım şehri olan Kalecik'te ekonomik gelişmenin de bu yönde atılan adımlarla sağlanılabileceğini düşünen Kalecik Kaymakamlığı D.S.İ. tarafından

¹⁴¹ *Kalecik Gazetesi*, 17 Ağustos 1974, No:42.

¹⁴² *Kalecik Gazetesi*, 21 Temmuz 1970, No:8.

¹⁴³ *Kalecik Gazetesi*, 22 Eylül 1970, No:10.

¹⁴⁴ *Kalecik Gazetesi*, 6 Ekim 1970, No: 12.

yapılan sulama kanalının alt kısmında 300 dönümlük bir arazide halkı şeker pancarı ekmek için teşvikte bulunmuştur. Bir taraftan da ilçede yetiştirilecek pancar için pazar arayışına girmiş ve Ankara Şeker Fabrikası ile görüşmeler yaparak bu pancarın alınması için kontenjan ayrılmıştır.¹⁴⁵ Yapılan bu çalışmalar doğrultusunda belirlenen alanda pancar ekiminin yapılacağı alanda incelemeler ve halkın teşviki ve bilinçlendirilmesi amacıyla Çubuk Pancar ekim şefi ilçeye gelerek kaymakam ve belediye başkanı ile görüşmüştür. Görüşme sonunda ise ekim yapılacak bölgeye giderek burayı 4 parçaya ayırarak her sene bir alanda ekim yapılması gerektiğini söylemiş ve ekim yapacaklara gübre yardımında bulunulacağı söylenmiştir.¹⁴⁶

1970 yılında ilçede ortaya çıkan bir sorun ise VitaYağı'nın bulunamaması olmuştur. Bu tarihte ilçede bulunan esnaf vita yağında karaborsacılık yapmaya başlamış ve halk bu durumdan şikâyetlerini Belediye'ye bildirmesi üzerine Belediye harekete geçmiştir. Dönemin belediye başkanı yaptığı açıklamada ilçe ye 320 kg. vita yağının geldiğini ve bu gelen yağlarında bakkallara dağıtıldığını yağ almak isteyen halkın ilk önce belediyeye gelerek bir belge alması gerektiğini aktarmıştır. Ancak bu çözüm sadece ilçe halkına yaramıştır zira köyde yaşayan halka yağ satışı için belge verilmemiş bakkallarda belediyeden habersiz yağ satarsa kanuni yaptırımlarla karşılaşacakları yapılan açıklamada dile getirilerek bu sorun kısmen çözüme kavuşmuştur.¹⁴⁷ 1970 yılındaki bu yağ sorununu 1974 yılında margarin yağ sorunu olarak yine yerel basında görmekteyiz. İlçe genelinde bu defa yaşanan yemeklik margarin yağı sorunu çözümü için Belediye ve Kaymakamlık ortaklaşa ele alarak çalışmalar yapmış ve Demirtaş Kalkınma Kooperatifinden 400 teneke margarin alınmış ve bu margarinler Belediye aracılığıyla halka tanzim satışı şeklinde yapılmıştır.¹⁴⁸

Belediye bu gibi hizmetlerin yanı sıra ilçede ekonomik düzeyleri düşük olan muhtaç ailelere sosyal yardım kapsamında yardımda da bulunmuştur. 1974 yılında ilçe genelinde bulunan ihtiyaç sahiplerine un yardımı yapılmıştır.¹⁴⁹

¹⁴⁵ *Kalecik Gazetesi*, 17 Kasım 1970, No:18.

¹⁴⁶ *Kalecik Gazetesi*, 24 Kasım 1970, No: 19.

¹⁴⁷ *Kalecik Gazetesi*, 10 Kasım 1970, No: 17.

¹⁴⁸ *Kalecik Gazetesi*, 1 Aralık 1970, No: 52.

¹⁴⁹ *Kalecik Gazetesi*, 17 Ağustos 1974, No: 42.

b. Sosyal ve Kültürel Alanda Yapılan Hizmetler

Ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi sosyal ve kültürel faaliyetlerde de yerel yönetim de söz sahibi olan kuruluşlar ile sivil toplum örgütleri tarafından çeşitli hizmetler yapılmıştır. Bu hizmetlerin yapılmasında halkın talepleri de göz önünde bulundurulmuştur. Bazı sorunlar çözüme kavuşturulurken bazıları ise sadece talep olarak kaldığı söylenebilir zira ilçede hemen hemen her gelişmeyi takip eden yerel basında bazı taleplerin çözümüne dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Bu duruma örnek vermek gerekirse Kalecik ilçe merkezinde belediye ve kaymakamlık binasının yakınında Belediye tarafından kurulup ve geliştirilmesi hasebiyle Belediye Parkı adı verilen parkın zamanla herhangi bir onarım faaliyetinin olmamasından dolayı parkın kullanılamayacak bir hal alması şikayet olarak yerel gazetede yer almış¹⁵⁰ ancak ileriki basın bültenlerinde bu konunun çözüme kavuştuğuna dair bir haber yer almamaktadır. Aynı tarihlerde basında yine yerel yönetim kurumlarından bir talep vardır. 7 Temmuz 1970 yılında yer alan bir habere göre ilçede bulunan mezarlıkların bakımsız olduğu ve bunun geçmişte yaşayan atalarının anılarına hakaretle eşdeğer olduğu ve belediyenin bu durumu çözmesine dair bir adım atması gerektiğine dair bir haber yapılmış ancak bu isteğinde çözüme kavuştuğuna dair herhangi bir habere rastlanılmamıştır.¹⁵¹

Kaymakamlık tarafından 1970 yılında ilçede bulunan arkeolojik eserlerin korunması ve ilçenin turizm potansiyelini artırmak amacıyla müze kurulması için çalışmalar başlatılmış ve köy muhtarlıklarına birere tamim göndermiş ve köylerde bulunan tarihi eserlerin kaymakamlığa bildirilmesi istenilmiştir.¹⁵²

Kaymakamlık sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen toplumsal kaynaşmaların arttığı festival ve günlere de iştirak ederek halkla iç içe olmayı bu toplantılar esnasında ilçenin sorunlarının belirlenmesi, kalkın planları gibi mevzularda görüş beyanında bulunmuştur. 24 Ekim 1970 yılında düzenlenen Kalecik Günü programı bu kapsamda örnek teşkil etmektedir.¹⁵³

¹⁵⁰ *Kalecik Gazetesi*, 3 Haziran 1970, No: 3.

¹⁵¹ *Kalecik Gazetesi*, 7 Temmuz 1970, No: 6.

¹⁵² *Kalecik Gazetesi*, 28 Temmuz 1970, No: 9.

¹⁵³ *Kalecik Gazetesi*, 27 Ekim 1970, No: 15.

Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra zaman zaman Kalecikliler yerel yönetimleri özellikle de Belediye'yi ağır bir şekilde eleştirmişlerdir.¹⁵⁴ 17 Kasım 1970'de yerel basında yer alan bir habere göre Kalecik Belediyesi sokak temizliği, ulaşım, belediye fırının sorunları, asfalt sorunu, ilçe merkezinde bulunan tarihi eserlerin bakımı ve onarım problemleri gibi gerek sosyal hayatla gerekse kültürel hayatla ilgili bir çok konuda eleştirilmiştir.¹⁵⁴

Eğitim yönünden köklü bir geçmişe sahip olan ilçede Cumhuriyet Dönemi sonrasında da eğitim faaliyetleri sivil toplum örgütleri ve yerel yönetim unsurları tarafından geliştirilmeye çalışılmıştır. 1970 yılında Kaymakamlığın öncülüğünde ilçede bir kütüphane açılması için çalışmalar başlatılmış bu çalışmalar neticesinde ilçeye bir heyet gelerek incelemelerde bulunmuşlar ve kütüphane için Belediye'den yer gösterilmesi talep edilmiştir. Belediye'de bu konu konuda çalışma başlatmış uygun bir yerin bulunulması için çalışmalar sürerken ilçede de kütüphane için kitap kampanyası başlatılmıştır.¹⁵⁵

1974 Ankara Vilayeti İl Genel Meclisi bütçesinin taksimatı yapıldığında Kalecik'in Milli Eğitim Bakanlığı Hizmetleri kapsamında aldığı hizmetler de yerel basında şu şekilde yer almıştır.

1. Gökdere Köyü Prefabrik Okul Binası İki Derslik: 250.000 TL
2. Yılanlı Köyü Okul Binası İki Derslik: 250.000 TL
3. Elmapınar Okul Binası İki Derslik: 250.000 TL
4. Karalar Prefabrik Okul Binası Bir Derslik: 150.000 TL
5. Avşar Köyü Okulunun Onarımı 50.000 TL
6. Buğra Köyü Okulunun İhata Duvarı 44.928 TL
7. Göl Köyü Köyü Okulunun İhata Duvarı 50.000 TL
8. Alibeyli Köyü Okulunun İhata Duvarı 50.000 TL
9. Merkez Kültür Yardım Derneği 20.000 TL Yardım¹⁵⁶

Yerel basında yer alan haberlere göre Kalecik Belediyesi, Kaymakamlığı ve sivil toplum kuruluşlarının Sosyal ve kültürel alanda gelişme sağlamak amacıyla yapılan çalışmalar bu şekildedir.

¹⁵⁴ *Kalecik Gazetesi*, 17 Kasım 1970, No: 18.

¹⁵⁵ *Kalecik Gazetesi*, 15 Aralık 1970, No: 22.

¹⁵⁶ *Kalecik Gazetesi*, 25 Şubat 1974, No: 28.

c. Bayındırlık ve Altyapı Hizmetleri

Bayındırlık ve altyapı hizmetleri denildiğinde ilk akla gelen belediye ve yerel yönetim kurumları olmuştur. Özellikle ulaşım konusunda 10 Nisan 1930 yılında kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu ile Belediye ve kasabaların şehir içi ulaşım sorumluluğu Belediye'ye verilmiştir. Ankara Vilayeti ve kaza merkezleri Cumhuriyet Dönemi ile beraber yeni yeni şehirleşmeye başlamış ve ulaşım ağıda bu ölçüde gelişme göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kalecik'te 1.285 metre yol bulunmaktadır bunun 200 metresi şose, 1085 metresi de kaldırımdan oluşmaktadır ayrıca kasabada makine ile çalışan herhangi bir vasıta yoktur.¹⁵⁷

1930 yılında kabul edilen kanun gereğince Kalecik Belediyesi de özellikle köy yollarının yapılması ve ulaşımına açılması için faaliyetler yürütmüş bu durumda yerel basında yer almıştır. 1970 yılında yerel basında yer alan haber doğrultusunda Göl ve Şehmahmut Köylerinin yollarının bakım onarımı ihale edilerek başlatıldığı görülmektedir.¹⁵⁸ 1974 yılında Ankara İl Genel Meclisi toplantısı sonucunda Kalecik'e yapılan ve yapılacak olan yol bakım ve açım çalışmaları hakkında alınan karara göre Yeniçöte, Yılanlı, Tilki, Akkuzulu, Kazmaca gibi köylerin yol bakım onarım çalışması, bu yollardan başka 496 km. yol bakım onarım çalışması ve Çandır, Yeniçöte, Buğra ve Şehmahmut köylerinde köprü yapımı kararlaştırılmıştır.¹⁵⁹ Ayrıca turistik bir değere sahip olan Kalecik Kalesi'nin daha ön plana çıkması ve buranın halkın hizmetine sunulması amacıyla 1974 yılında Kalecik Kaymakamlığı harekete geçmiş ve Kale Yolu yapımı için çalışmalara başlanmıştır.¹⁶⁰

Belediyeciliğin bir başka görevi ise içme suyunun halka ulaştırılmasıdır. Bu konu ile alakalı yerel basında Kalecik Kaymakamlığı'nın ve Belediye'nin yapmış olduğu çalışmalara yer verilmiştir. 4 Temmuz 1970'te Kalecik köylerinden olan Kınık, Kazmaova, Uyurca Köylerinin su sorununu halletmek amacıyla Kaymakamlık tarafından ihale düzenlenmiştir.¹⁶¹ Aynı zamanda 1974 yılında Ankara İl Genel Meclisi toplantısı sonucunda Kalecik'e yapılan ve yapılacak olan içme suyu

¹⁵⁷ İhsan, Seddar, Kaynar, *Engürü'den Ankara'ya: 1892-1962 Ankara'nın İktisadi Değişimi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016, s.130.

¹⁵⁸ *Kalecik Gazetesi*, 13 Ekim 1970, No:13.

¹⁵⁹ *Kalecik Gazetesi*, 25 Şubat 1974, No:28.

¹⁶⁰ *Kalecik Gazetesi*, 17 Ağustos 1974, No:42.

¹⁶¹ *Kalecik Gazetesi*, 14 Temmuz 1970, No:7.

çalışmaları hakkında alınan karara göre Aktepe, Kazmaca, Avşar, Yeniçöte, Ahmetadil ve Hançılı Köylerinin içme suyu sorununun giderileceği kabul edilmiştir.¹⁶² 23 Nisan 1974 yılında dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Cahit Kayra ve beraberindeki heyet Kalecik'e gelmiş ve bu ziyaret sırasında ilçenin sorunlarını öğrenmiştir. İlçede genel manada su sorununun varlığı ortaya çıkmış ve bu sorunun ortadan kaldırılması için daha önce her türlü fiziki çalışması yapılan Uludere Barajı'nın 1975 programına alınıp yapılması ilçe halkı tarafından talep edilmiş Bakan Kayra ise bu durumla ilgili bilgilendirmenin bilahare yapılacağını söylemiştir.¹⁶³ 29 Haziran 1974 yılında yerel basında yer alan habere göre Uludere Barajı 1975 yılı yatırımları arasına alınmış ve böylece barajın yapımı için çalışmalar başlatılmıştır.¹⁶⁴ Kalecik yerel yönetim kurumlarının ilçenin su sorunuyla ilgili yaptığı çalışmalar yerel basında bu şekilde yer almaktadır.

İlçenin bir diğer sorunu ise elektrik hizmetlerindeki yetersizlik olmuştur zira ilçeye elektrik ilk elektrik 1949 yılında bir jeneratör vasıtasıyla gelmiştir.1967 yılından sonra ise ilçede elektrik yaygınlaşmaya başlamıştır.¹⁶⁵ İlçe merkezinde elektrik kullanılmaya başlanmış ama köylerde elektrik bu tarihlerde bulunmamaktaydı. Belediye ve Kaymakamlıkla beraber sivil toplum kuruluşları bu olumsuz durumu gidermek için çalışmalar yapmışlar ve 1970'li yıllardan itibaren köylere de elektrik hizmeti götürülmeye başlanmıştır. 7 Mart 1974 yılında Kalecik Kaymakamlığı tarafından verilen bilgi doğrultusunda 57 köyü bulunan ilçenin on üçü (Çandır, Akbürk, Keklice, Yılanlı, Hacıköy, Değirmenkaya, Kılçak ,Dağdemir , Hasayaz, Çiftlik, Kızılkaya,Karahöyük, Akkaynak) elektrik katılım paylarını yatırdıkları için 1972 yılı tesis programına alınmışlar ve 1973 yılında ihaleleri yapılarak inşaatları devam etmekte olduğu bilgisine ulaşılmıştır ayrıca Akçataş, Elecik, Yeniçöte, Çaykara ve Kumartaş köylerinin de ihalelerinin 1974 yılı içerisinde yapılacağına dair bilgilendirme mevcuttur. Koramaz ve Gökdere köylerinde ise elektrik kullanılmaktadır.¹⁶⁶ Enerji ve Tabi Kaynaklar tarafından verilen bilgi doğrultusunda ise 1974 Aralık ayı içerisinde ise Kızılkaya, Karahöyük,

¹⁶² *Kalecik Gazetesi*, 25 Şubat 1974, No:28.

¹⁶³ *Kalecik Gazetesi*, 23 Nisan 1974, No:33.

¹⁶⁴ *Kalecik Gazetesi*, 29 Haziran 1974, No:38.

¹⁶⁵ Biber, *a.g.e.*, s.11.

¹⁶⁶ *Kalecik Gazetesi*, 7 Mart 1974, No:29.

Akkaynak, Akbürk, Keklice, Hacıköy köylerine elektrik verileceği¹⁶⁷ yerel basında yer alan elektrik alanındaki gelişmelerdir.

Belediye ve Kaymakamlığın yapmış olduğu altyapı hizmetlerinin yerel basına yansımaları arasında bu gibi gelişmeler gösterilebilir. İlçede yerel basın kimi zaman bir hak arama mecrası olurken kimi zamanda bölge gelişmeleri hakkında bilgiler vermiştir. Yerel basın bazı zamanlar çıkmamış (1971-1974 arası ilçede basın yayın durmuştur.) bu zaman aralığındaki gelişmelere kısmi bilgiler daha sonraki yayın döneminde verilmiştir.

Ç.Köyler ve Nahiyeler

Kalecik'in yerleşim yeri olarak kullanılması oldukça eskiye dayanmaktadır. Bölgenin coğrafi özellikleri ve iklim yapısı uygun olduğu için tarihin her devrinde farklı unsurlara ev sahipliği yapmıştır. Neolitik Çağ'da insanoğlu toprağı ekip biçmeyi öğrenmiş ve bu şekilde ilk köyler oluşmuştur. Kalecik'in verimli araziler üzerinde bulunması ve önemli su kaynaklarına sahip olması hasebiyle kırsal nüfus gelişme göstermiş ve bölgede köyler oluşmuştur. 1893 yılında Kalecik'te 149 köy bulunmaktadır. Bu köylerin toplam nüfusu ise 3.780 hanedir.¹⁶⁸ Cumhuriyet'ten sonra ise ilçe köylerinin sayısında azalma görülmektedir bu dönemde toplamda 126 köy bulunmaktadır.¹⁶⁹ Ancak 2012 yılında kabul edilen 6360 numaralı kanuna göre Ankara'ya bağlı ilçelerin köyleri mahalleye dönüştürülmüştür.¹⁷⁰

Kalecik Kengiri Sancağı'na bağlı bir kaza konumunda iken idaresi altında iki tane de Nahiyesi bulunmaktadır. 1869 Kastamonu Vilayet Salnamesine göre Şabanözü ve İnallu ve Ballu Nahiyeleri bulunmaktadır.¹⁷¹ Ancak 1876 yılına ait Kastamonu Vilayet Salnamesinden itibaren Şabanözü Nahiyesi'ne yer verilmemiş¹⁷² ve İnallu ve Ballu Nahiyesi 1893 yılına kadar Kalecik'e bağlı tek nahiye olarak görülmektedir.

¹⁶⁷ *Kalecik Gazetesi*, 20 Kasım 1974, No:50.

¹⁶⁸ İhsan Seddar Kaynar, *a.g.t.*, s. 31.

¹⁶⁹ Muslihiddin Safvet, *Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Ankara Vilayeti*, Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti Neşriyatı, 1925, s.40.

¹⁷⁰ <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6360.html> Erişim Tarihi: 10.09.2019.

¹⁷¹ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1869, s.58.

¹⁷² Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1876, s.107.

1891 yılında Kalecik Kastamonu Vilayeti Kengiri Sancağı'ndan ayrılarak Ankara Vilayeti'ne bağlanmıştır. 1893 yılında Kalecik Kaza'sına İnallu ve Ballu Nahiyesine ek olarak Konur Nahiyesi bağlanmıştır.¹⁷³ Bu iki nahiye Cumhuriyetten sonrada varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu dönemde Konur Nahiyesi'ne bağlı 58 köy, İnallu ve Ballu Nahiyesine bağlı 14 köy bulunmaktadır.¹⁷⁴ Ancak 1957 yılında kabul edilen 7033 numaralı Kanuna göre 78 tane yeni kaza kurulması kararlaştırılmış ve Kalecik'e bağlı Konur Nahiyesi 27 köyün bağlı bulunduğu Sulakyurt İlçesi olmuştur.¹⁷⁵ Böylece Kalecik'in idari sınırları daralmıştır. Bir diğer değişiklik ise 1987 yılında 3392 sayılı kanunla yaşanmıştır. Bu kanuna göre 103 tane ilçe kurulması kararlaştırılmış ve Kalecik'in İnallu ve Ballu Nahiyesi Çankırı iline bağlı 25 köyü bulunan Kızılırmak İlçesi olmuştur.¹⁷⁶ 2012 yılına kadar Kalecik'te köy yerleşmeleri devam etmiş bu tarihte çıkartılan yasa ilede köyler mahalleye dönüştürülmüştür. Köy statüsünden mahalle statüsüne geçen yerleşim yerleri aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 5 Köyden Mahalleye Dönüştürülen Yerler

MAHALLE OLAN KÖYLER	İLÇEYE UZAKLIKLARI	NÜFUSLARI
Avşar	2 km.	116
Akçataş	19 km.	87
Akkaynak	9 km.	154
Akkuzulu	31 km.	131
Aktepe	25 km.	90
Alibeyli	30 km.	227
Altıntaş	39 km.	106
Arkbörk	7 km.	101
Beykavağı	46 km.	105
Buğra	36 km.	152
Çandır-Bucak Merkezi	20 km.	310
Çaykaya	39 km.	179
Çiftlikköy	14 km.	176
Dağdemir	15 km.	86
Değirmenkaya	19 km.	234

¹⁷³ Ankara Vilayet Salnamesi, 1893, s.179.

¹⁷⁴ Safvet, *a.g.e*, s.40

¹⁷⁵ **Resmi Gazete**, Sayı: 9644, 27 Haziran 1957, s.17452.

¹⁷⁶ **Resmi Gazete**, Sayı: 19507, 4 Temmuz 1987, s.2.

Demirtaş	48 km.	222
Elmapınar	35 km.	88
Eskiköy	2 km.	263
Eşmedere	38 km.	38
Gökçeören	26 km.	101
Gökdere	10 km.	250
Gölköy	7 km.	235
Gümüşpınar	4 km.	143
Hacıköy	19 km.	260
Hancılı	46 km.	58
Hasayaz-Bucak Merkezi	21 km.	168
Karahüyük	15 km.	253
Karalar	20 km.	60
Karatepe	45 km.	39
Kargın	38 km.	59
Keklice	12 km.	42
Kılçak	23 km.	180
Kınık	52 km.	217
Kızılkaya	7 km.	69
Koyunbaba	30 km.	165
Kuyucak	26 km.	64
Mahmutlar	49 km.	204
Samanlıkköy	14 km.	460
Satılarköy	5 km.	236
Şemsettinköy	11 km.	76
Şeyhmahmut	49 km.	17
Tavşancık	30 km.	77
Tilkiköy	25 km.	31
Uğurca	41 km.	61
Yalınköy	20 km.	35
Yeşilöz	27 km.	71
Yeniçöte	23 km.	252
Yılanlı	24 km.	147
Yurtyenice	41 km.	126
Yüzbeyli	42	72

III. BÖLÜM

SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUM

1. TARİHİ VE KÜLTÜREL VARLIKLAR

A. Saray (Şehsuvar) Camii

Camii Saray Mahallesinde yer almaktadır. Şehsuvarzade Es Seyit Mehmet Paşa'nın annesi Şerife Hatiyçe Hatun tarafından yaptırılmıştır. Yapıya ait herhangi bir kitabe bulunmadığı için yapılış tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak camiinin mimari özellikleri göz önünde bulundurulduğunda yapılış tarihi kesin olarak bilinmese de 15. Yüzyıla ait olduğu söylenmektedir.¹⁷⁷ Ankara Vilayeti adlı eseriyle ünlü olan Seyyah Kandemir gezisi esnasında Kalecik'e uğramış ve Şehsuvar Camii hakkında bilgiler vermiştir ona göre camiinin yapılış tarihi Selçuklular Devrine aittir.¹⁷⁸ Şehsuvaroğulları 1484 yılında Kalecik'ta iskan edilmeye başlanmıştır.¹⁷⁹ Bu tarih göz önünde bulundurulduğunda caminin yapılış tarihin 15.yy. olma olasılığını kuvvetlendirmektedir. Cami Kareye yakın bir dikdörtgen plan üzerine tuğla ve taş kullanılarak yapılmış giriş kapısı kuzey yöndedir.

Caminin tavan ve minberi ahşaptan yapılırken mihrabı taştan yapılmıştır. Minare ise camiye bitişik olarak inşaa edilmiş ve tek şerefeden oluşmaktadır caminin giriş kapısı ve pencerelerinin üzeri kemerlerle süslenmiştir.1920 yılında camii halk tarafından restore ettirilmiştir.¹⁸⁰ Caminin batı tarafında altıgen şeklinde bir türbe ve mezarların olduğu bilinmektedir ancak bu türbe ve mezarlar 1934-1938 yılları arasında yol yapım çalışmaları sırasında kaldırılmıştır.¹⁸¹ Camii çeşitli dönemlerde restore edilmiştir ancak en son Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2013 yılında camide yenileme çalışması yapılmıştır.

¹⁷⁷ *Türkiye'de Vakıf, Abideler ve Eski Eserler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1972, Cilt,I., 455, 456.

¹⁷⁸ Seyyah Kandemir, *Ankara Vilayeti*, Başvekalet Müdevvenat Matbaası Ankara, 1932, s.276.

¹⁷⁹ Türk Ansiklopedisi, 1956, Cilt, III, s.292.

¹⁸⁰ Aslangil, Ekiz, *a.g.e*, s.13,14.

¹⁸¹ Biber, *a.g.e*, s.45.

B. Hamdi Camii

Yenice Mahallesinde bulunmaktadır. Halk arasında Yenice Camii, Hamdi Camii olarak bilinmektedir. Ancak Seyyah Kandemir bu camiye Mecidiye Camii de demektedir.¹⁸² Caminin kim tarafından yapıldığı ve tarih bilinmemektedir ancak Seyyah Kandemir'in camii ismi için Mecidiye Camii demesi ve kullanılan mimari üsluplar dikkate alındığında caminin Sultan Abdülmecit döneminde yapıldığına yani inşa tarihinin 19. Yy. olabileceği düşünülmektedir.¹⁸³

Dikdörtgen bir plan üzerine kesme taşlardan yapılan caminin giriş kısmı kuzeydendir. Cami girişine 10 basamaklı bir merdiven ile ulaşılmaktadır üst tarafta bulunan pencereleri kemerli bir şekilde yapılmışken aşağıda bulunan pencereler ise dikdörtgendir camide süsleme görülmemekte oldukça sade bir şekilde inşa edilmiştir. Minaresi Saray Camii minaresi gibi camiye bitişik olarak yapılmış ve tek şerefelidir

Mihrabı alçıdan yapılan caminin minberi ise tahtadan yapılmıştır. Cami önünde üzerinde 1946yazan bir çeşme bulunmaktadır cami 1941 yılında Atalık Zade Mehmet Efendi tarafından restore ettirilmiştir.¹⁸⁴

C. Kale Camii

Cami Kale Mahallesinde Kale'nin güneyinde Alişoğlu Türbesinin üst tarafında yer almaktadır. Caminin giriş kapısının sağ tarafında inşa tarihini bildiren kitabede Mucurlu Hacı Ahmet H.1315 (M.1898) yazmaktadır¹⁸⁵ kitabeye göre cami 19.yy aittir. Dikdörtgen bir plan üzerine inşa edilen caminin çatısı ahşap duvarları ise kerpiçten yapılmıştır. Minberi tahta mihrabı ise alçıdan ve geometrik desenler ile süslenmiş olan cami 2013 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır

¹⁸² Seyyah Kandemir, *a.g.e*, s.276.

¹⁸³ Biber, *a.g.e*, s.59.

¹⁸⁴ Aslangil, Ekiz, *a.g.e*, s. 15.

¹⁸⁵ Yasemin Çağlar, *Kalecik'te Türk Devri Yapıları*, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008. s.33.

Ç. Tabakhane Camii

Camii Tabakhane mahallesinde Kalecik Kalesinin eteklerinde yer alır. Dikdörtgen bir plan üzerine yapılan camii taştan yapılmıştır. Caminin camları yuvarlak ve sivri kemerli bazı camları ise dikdörtgen şekildedir. Cami girişine sağdan ve soldan merdivenler ile çıkılmakta cami girişinin üst tarafı kapalıdır ve girişteki kapalı kısmı taşıyan ağaç sütunlar mevcuttur. Cami kapısı oval ve kemerli bir yapıya sahiptir. Caminin önünde çeşme mevcuttur. Caminin minaresinin kaide kısmı taştan minare kısmı ise tuğladan yapılmış ve tek şerefelidir. Caminin mihrabının sağında ve solunda 1323 (M.1905) ve 1325 (M.1907) tarihleri bulunmaktadır.¹⁸⁶ Bu tarihler dikkate alınır ise caminin inşası 1900'li yılların başına rastlamaktadır. 1930'lu yıllarda Ankara'ya gelen Seyyah Kandemir'de camii hakkında "caminin yeni olduğunu" söylemiştir.¹⁸⁷ Yapı bir çok kez onarım görmüştür.

D. Hasbey Camii

Camii Yukarı Çarşı'dadır. 1962 yılında yapı minaresi hariç tamamen yanmıştır ve şuan ki yapı 1964 yılında yapılmıştır. Caminin ilk inşası 13.yy. da İsfendiyaroğulları tarafından yapıldığı Cami girişinde bulunan Türkçe kitabe yazmaktadır ancak İsfendiyaroğulları Kalecik'e 15.yy.da egemen olmuşlardır ve bu yapı muhtemelen 15.yy. aittir.¹⁸⁸ Caminin minaresi eski haline korumaktadır minare yapımında daha önceki camilerde olduğu gibi tuğla kullanılmış ve tek şerefeli olarak inşa edilmiştir.

E. Kazancı Baba Türbesi

Kalecik merkezde Ahi Kemal Mahallesinde bulunmaktadır. Kalecik Kalesi'nin doğu cephesine inşa edilen türbenin güney kısmında Horsan dan Kalecik'e gelen ve Nakşibendi Tarikatında Şeyh olan "Ali Şeyhoğlu (Alişoğlu)"

¹⁸⁶ Çağlar, *a.g.t.* s.52.

¹⁸⁷ Seyyah Kandemir, *a.g.e.* s.276.

¹⁸⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, TTK Yayınları 1988, s. 128, 129.

türbesi yer almaktadır.¹⁸⁹ Türbede Fatih Sultan Mehmet Han'ın Tüfekçibaşı ve Rufai Şeyhi olan Kazancı Baba meftundur.¹⁹⁰ Türbenin yapılış tarihi olarak 15.yy verilmektedir.¹⁹¹ Osmanlı türbe mimarisinin özellikleri türbede göze çarpmaktadır. Kare plan üzerine yapılan türbenin giriş kapısı doğuda yer almaktadır. Giriş kapısı yuvarlak ve kemerli bir yapıya sahip olan türbenin çatısı külah şeklinde yapılmış ve kiremit kullanılmıştır.¹⁹²

F. Davut Dede (Dokuzlar) Türbesi

İstasyon Caddesi üzerinde Şenyurt Mahallesinde yer alan türbenin kitabesi olmadığı için ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Türbenin temizlik faaliyetleri halk tarafından yapılmaktadır.¹⁹³ Dikdörtgen plan üzerine yapılan türbe 1981 yılında 1.derece Anıt Eser olarak tescillenmiştir. Türbe içerisinde mezarlar bulunmaktadır.

G. Ali Şeyhoğlu (Alişoğlu) Türbesi

Kale Mahallesinde bulunan türbe eğimli arazi üzerine inşa edilmiş ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Dikdörtgen plan üzerine yapılan türbe iki odadan oluşmaktadır türbe odasında üç adet sanduka bulunmaktadır. Türbenin inşasında taş, kerpiç ve ahşap kullanılmıştır.

Ğ. Develioğlu Köprüsü

Kalecik'in 6 km. güneyinde bulunan köprü Türkiye'nin en uzun ırmaklarından birisi olan Kızılırmak üzerinde kurulmuştur. Kalecik'in Samanlık, Gökdere, Kazmaca ve Karalar Köylerine ve Sulakyurt İlçe güzergâhına gidilebilmektedir. 1990 yılına kadar Buğra Köyü ve Irmak İstasyonu arasındaki tek geçit olarak kullanılmıştır.

¹⁸⁹ Mustafa Kemal Ok, "Kalecik İlçesi", *Teknik Tarım Mesleki Gazete*, S. 4. Ankara, 1974 s.7.

¹⁹⁰ Çağlar, *a.g.t.*, s.56.

¹⁹¹ *Türkiye'de Vakıf, Abideler ve Eski Eserler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1972, Cilt, I, s.458.

¹⁹² Aslangil, Ekiz, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁹³ Aslangil, Ekiz, *a.g.e.*, s. 16.

Köprünün ne zaman yapıldığına dair bir kitabe bulunmamaktadır. Köprü genel itibari ile taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Köprü inşası esnasında kullanılan sarımtırak taşların kullanılması, işçilik özellikleri ve mimari yapısının Akköprü ile benzerlik göstermesi köprünün Selçuklular Dönemi'nde yapıldığı ileri sürülebilir.¹⁹⁴

Köprü tarihsel süreç içerisinde birçok onarım görmüştür. 1858 ve 1861 yılında yapılan onarım girişimlerinde köprünün onarım maliyetinin büyük çoğunluğu Develioğlu Hacı İbrahim Ağa tarafından karşılanmıştır.¹⁹⁵ Bu yüzden köprü Develioğlu Köprüsü adıyla bilinmektedir.

Köprü Osmanlı tarihinde dönüm noktalarından birisi olan Ankara Savaşı sırasında Osmanlı Ordusu'nun Çubuk Ovası'na ulaşımında güzergâh olarak kullanılmıştır.¹⁹⁶ 1967 yılında bir onarımda geçiren köprünün korkuluk taşları bu onarım sırasında gri renkli kesme taşlarla yenilenmiş ve bu onarım sırasında bu yeni yerleştirilen taşların üzerine Kıbrıs Haritası, tabanca motifi gibi kabartmalar yapılmıştır. Bu kabartmaların tercih edilme sebebi ise o dönemde yaşanan Kıbrıs ile alakalı siyasi gelişmelerin yansıması olduğu düşünülebilir.¹⁹⁷

H. Adalet Sarayı

Bina şehir merkezinde Şehsuvar (Saray) Cami'sine yürüme mesafesinde yer almaktadır. Bina girişinde yer alan bilgilendirme yazsında binanın 1901 yılında yapıldığı yazmaktadır. Bina tamamen taş kullanılarak yapılmıştır. Giriş kapısından girince geniş bir salon bulunmaktadır. Üst kata çıkan bir merdiven bulunan binanın üst katıda alt kat gibi geniş bir salona sahiptir. Salonun iki tarafında da odalar bulunmaktadır.

Binanın yapımını ilçede yaşayan Ermeni ustalarından Ovenüs Hoca, Onluk Usta ve Kevük Usta tarafından yapılmıştır. Bina 1950 yıllarında restore edilmiş bu restorasyon sırasında kuzey tarafta bulunan giriş kapısı iptal edilerek güney kısma bir

¹⁹⁴ Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri (Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar)*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1975, s.74.

¹⁹⁵ BOA, MKT. MVL, 129/88.

¹⁹⁶ Biber, *a.g.e*, s.39.

¹⁹⁷ Biber, *a.g.e*, s.42.

giriş yapılmıştır.¹⁹⁸ Bina Hükümet Konağı, Adliye ve Belediye olarak kullanılmış daha sonra ise Yargıtay Üyesi Vehbi AKSOY' un girişimleri doğrultusunda bina Adalet Bakanlığı'na tahsis edilmiş ve 2004 - 2005 yılları arasında restore edilerek 15 Haziran 2005 tarihinde hizmete açılan bina bugün Adalet Sarayı olarak hizmet vermektedir.

I. Askerlik Şube Binaları

Kalecik girişinde yer alan Askerlik Şube binalarının yapımında taş malzeme kullanılmıştır. Bu binalar Milli Mücadele Dönemi'nde İstiklal Yolu vasıtasıyla İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilmesi amacıyla yapılan malzemelerin Haymana Cephesi'ne sevkinde önemli rol oynamıştır.¹⁹⁹ Binaların inşa tarihi ile ilgili Nusret Biber '*Kalecik ve Tarihin İzleri*' adliesewrinde 1915-1923 yıllarını vermektedir ayrıca yapımında Tabakhane Camisi'ni yapan Ermeni Ustaları olduğunu söylemektedir.²⁰⁰ Tabakhane Camii'nin girişinde yer alan kitabede yapım tarihi için 1906 ve 1907 yılları yazmaktadır. Bu camiinin yapımında çalışan Ermeni Ustaları'nın 1915 – 1923 yıllarında Kalecik'te olmaları zor görünmektedir. Zira Kalecik'te yaşayan Ermeniler 22 Eylül 1915 tarihinde Eskişehir yoluyla göç ettirilmiş çoğunluğunun kadın ve çocuklardan olması dolayısı ile de bunlar Müslüman köylerine dağıtılmıştır.²⁰¹ Osmanlı Arşivinde 1 Aralık 1907 yılına ait olan belgede ilçede yapılan askeri bina, cephane ve deponun fotoğraflarının İstanbul'a gönderildiği yazmaktadır.²⁰² Bu bilgi göz önünde tutulduğunda Askerlik Şube Binaları'nın yapım tarihleri 1907 yılından önceye ait olduğu söylenebilir. Binalar tarihsel süreç içerisinde birçok devlet kurumuna hizmet vermiştir. Bugün Kalecik Belediyesi de bu binalardan birisinde hizmet vermektedir.

İ.Aslan Heykelleri

Kalecik'e Ankara istikametinden girişte Kale Çayı Köprüsü'nün üzerinde 2 adet Aslan Heykeli bulunmaktadır. Heykeller genel görünümü muhafaza etseler de zamanla yıpranmış durumdadırlar.

¹⁹⁸ Biber, *a.g.e*, s. 71.

¹⁹⁹ *Kalecik*, 21 Nisan, 1978, No: 123.

²⁰⁰ Biber, *a.g.e*, s. 85.

²⁰¹ *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı (1978-1920)*, s.268.

²⁰² BOA, DH. MKT, 1215/69.

Bu heykeller Kavuştepe'nin güneyinde bulunan Gâvur Mezarlığında bulunmuş ve bugünkü yerlerine taşınmıştır. Heykellerin Roma Dönemine ait olduğu düşünülmektedir.²⁰³

II. KALECİK'İN ETNİK YAPISI

Osmanlı Devleti kuruluş aşamasından son dönemine kadar farklı etnik grupları bünyesinde barındırmayı başarabilmiş bir imparatorluk olmuştur. Müslüman halk ile gayrimüslim halk bu birlikte yaşama başarısını İslam Dini'nin içerisinde barındırdığı hoşgörü anlayışına ve hukuki şartların belirlenmiş olmasına borçludur. Gerek devlet politikaları ve gerekse Müslüman halkın gayrimüslimlerin örf adet ve geleneklerine müdahale etmemesi bu birlikteliğin uzun yıllar sürmesine olanak sağlamıştır. Devlet bu beraber yaşamı sağlamak amacıyla bir takım kurallar oluşturmuştur. Bu kurallardan dikkat çekenleri, kılık - kıyafet ayırımı, ayrı mahallelerde ikamet etme gibi zorunluluklardır. Bu kurallar gayrimüslim halk tarafından da benimsenmiştir.²⁰⁴

Farklılığın bir sonucu olarak ise her iki grupta elinde bulundurduğu değerleri muhafaza etmek için uğraşmıştır. Bu konudaki uğraşları modernleşme anlamında atılmış bir adım olan Tanzimat Fermanı'na karşı gösterilen toplumsal tepkilerden anlayabiliriz. Bütün bu politikalar içerisinde etnik gruplar Kalecik Kazası'nda da varlıklarını göstermişlerdir.

A. Müslümanlar

Kalecik'te yaşayan Müslüman tebaa Osmanlı toplumsal düzenini bulundukları mntıkada devam ettirmişlerdir. Müslüman mahallelerinin bir özelliği olan konak ile sıradan bir evin yan yana bulunması Kalecik'te de karşımıza çıkmaktadır. Zengin bir aile ile daha mütevazı bir hayat yaşayan aile aynı mahallede oturmuşlardır. Mahallenin gereksinimleri Osmanlı coğrafyasında var olan vakıflar aracılığıyla karşılanmıştır. Müslüman halk gündelik hayat içerisinde ticaret ile uğraşmış, evlenmiş, boşanmış ancak bunlar olurken de gayrimüslim halk ile ilişkilerini kesmemiştir.

²⁰³ Aslangil, Ekiz, *a.g.e*, s. 18.

²⁰⁴ İlber Ortaylı, "Osmanlılar'da Millet Sistemi", *DİA*, XXX, s. 67.

Müslüman halk içerisinde göçebe yaşamı benimseyen Yörüklerde vardı. Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında büyük rol oynamış olan yörükler taifesi Kalecik kazasında da vardır. 1 Numaralı Şerhiye Sicillerinde Yörüklerin iskânlarını belirten hükümler ve perişan halde oldukları yerlerden kaldırılarak başka mntikalarda iskân ettirilmesini belirten ferman bulunmaktadır.²⁰⁵

B. Gayrimüslimler

Toplamları oluşturan sosyal ve siyasi sistemlerde olduğu gibi İslam inancında da bu dine mensup olanlar ile olmayanlar arasında bir takım ayrılıklar söz konusudur. İslam inancı, etnik farklılıklara dayanan bir milliyetçilik anlayışını reddetmiş; toplumların birbirinden farklı olmadığını ve sadece ortak değerlerde buluşmayı kabul etmiştir. Bu yüzden de İslam dini insan topluluklarını müslim ve gayrimüslim olarak iki kısma ayırmıştır. Müslümanlar ile siyasi ilişkileri bağlamında gayrimüslimlerde ehl-i harb ve ehl-i ahd olarak iki ²⁰⁶kısma ayrılmıştır. Ehl-i harb; Müslümanların savaş içinde olduğu gayrimüslimleri; ehl-i ahd ise Müslümanlar ile barış içerisinde olan gayrimüslimleri ifade eder. İslam devletindeki statüleri bakımından ise zimmiler, muahedler ve müstemenler olarak gayrimüslim tebaa üç gruba ayrılır. Zimmiler; İslam devletinin himayesini kabul ederek sürekli yaşayanlar; muahedler, barış anlaşması yapılmış olanlar; müsteminler ise İslam devletinde ticaret yapmak amacıyla gelen ve bir yıldan az olmamak şartıyla oturma izni verilen gayrimüslim halkı ifade eder.

Osmanlı Devleti'nin hemen hemen her coğrafyasında olduğu gibi Kalecik'te de gayrimüslim halka rastlamaktayız burada gayrimüslim tebaayı sadıka-ı millet olarak adlandırılan Ermeniler oluşturmaktadır. Ancak zaman içerisinde özellikle 1789 Fransız İhtilali'nden sonra Osmanlı Devleti'nin coğrafyasında da Avrupa da yayılan milliyetçilik akımı etkisini göstermiş ve ayrılıkçı faaliyetler ortaya çıkmıştır. Ancak Kalecik Ermenileri bu olayların başlaması üzerine 1895 yılında Dersaadete sadakatlerini bildirdikleri bir yazı göndermişlerdir. Bu yazıda Kalecikte yaşayan 9 Ermeni vatandaşı şunları söylemekteydiler.

²⁰⁵ Kılıç, *a.g.t.* s.32, 34.

²⁰⁶ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tabaanın Yönetimi*, Risale Yayınları, İstanbul 1996, s.19.

“Saltanat-ı seniyyenin asırlardan beri himayesi altında ve İslam vatandaşları arasında millet ayrımı yapılmadan hukuka uygun huzurlu ve rahat bir şekilde hiçbir millete müyesser olmamış bir şekilde yaşarken ve devlet nazarında ve ahali nezdinde en emin millet olarak tanınmış iken bazı kötü niyetli grupların bu saadetli yaşantımızı çekememesi ve kendi planlarını gerçekleştirmek amacıyla Ermeni halkını da kendi kötü fikirlerine katmak istemeleri Ermeniler arasında itibar görmemiştir. Huzurlu ve saadetli bir şekilde yaşamaya devam edeceğiz sadakatimizi beyan ederiz.

Reis-i Ruhani Karabet Kulları

Eşraftan Muradyan Kulları

Eşraftan İstepanyan Kulları

Heci Agopyan Kulları

Şemdekyan Agop Kulları

Bodyan Karabet Kulları

Şirinyan Kaymasi Kulları

Mardıros Kulları

Heci Agop Kulları

Hıobe Seyan Kulları’’²⁰⁷

I.Numaralı şer’iyye sicil defterine göre Kalecik’te zimmi tebaa ya ait kayıtlara rastlanmış bu kayıtlar içerik olarak Kalecik’te yaşayan zimmi tebaanın belirtildiği, alacak davası ve zimmi kabzımalı ilgili kayıtlardır.²⁰⁸

C. Müslim-Gayrimüslim İlişkileri

Dünyanın hemen hemen her kıtasında hüküm sürmüş bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti’nde Müslümanlar ile gayrimüslimlerin beraber yaşadığı aşîkardır. Osmanlı Devleti ile alakalı yapılan yerel tarih çalışmalarına baktığımızda şehir

²⁰⁷BOA, Y.MTV, 132/207.

²⁰⁸Kılıç, *a.g.t.* s.34.

merkezindeki mahallelerin bazılarında Müslümanlar bazılarında ise gayrimüslimler iskân edilmiştir. Ancak bazı mahallelerde Müslüman ve gayrimüslim halk beraberde oturmuşlardır. Bu durum şehir merkezinde olduğu gibi kırsal kesimlerde de mevcuttur. Bütün bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda sosyal bir varlık olan insanın birbiriyle ilişkisi kaçınılmaz bir gerçektir. Bu ilişkiler neticesinde Kalecik'te yaşayan Müslümanlar ve gayrimüslim halk arasında kültürel, ekonomik ve hukuki ilişkiler ortaya çıkmıştır.

a. Sosyal ve Kültürel Münasebetler

Sosyal ve kültürel münasebetlerin gündelik yaşamda en önemli temsilcisi dildir. Toplumsal ilişkilerin kurulabilmesi ancak dil ile olur nitekim farklı coğrafyalarda hüküm sürmüş olan bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu'nda içersinde bulunan farklı etnik unsurlar Türkçe etrafında birleşmişlerdir.²⁰⁹

Sosyo-kültürel ilişkilerin oluşmasındaki bir başka temel öge ise komşuluk ilişkileridir. Hem Müslüman hem de gayrimüslim kaynaklarında yıllarca beraber yaşayan bu iki halkın doğum, bayram, , düğün ve cenaze gibi toplumsal ilişkileri pekiştiren zamanlarda birbirlerinin duygularını paylaştıkları yer almaktadır.

İki tebaa arasındaki ilişkiler sadece tek bir cinsiyete bağlı kalmamış kadınlar ve çocuklar arasında da gelişmiştir. Kadınlar ocaklarında pişirdiği yemekleri birbiriyle paylaşırken çocuklarda çeşitli oyunlar oynayarak bu ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır.²¹⁰

Kalecik'te de durum diğer Osmanlı şehirlerinden farklı değildi burada da Müslümanlar ve gayri Müslimler bir arada yaşamış ve gayrimüslim halk ile Müslümanlar arasında ilişkiler gelişmiş düzeydedir. Kalecik'te Ermeni kadınlar ile Müslüman kadınlar, Ermeni erkekler ile Müslüman erkekler arasındaki samimiyet ileri düzeydedir, hatta Kalecikli yaşlılar arasında o dönemden kalma “Andon ile eşek çeker cefayı, kedi ile avrat sürer sefayı” şeklinde bir tekerleme mevcuttur.

²⁰⁹ Muhittin Eliaçık, “Ermeni Asıllı Şair Arifi ve Şiirlerinde İslâmî Görüşler”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler, I-IV*, Cilt, III, Erciyes Üniversitesi Yayını, Ocak 2007, s. 259-269.

²¹⁰ Ahmet Kankal, “Ermeni Edebiyatında Türk ve Ermeni Toplumlari Arasındaki Komşuluk İlişkilerine Bakış” *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.I, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2009, s. 226.

Nitekim bu ilişkiler devletin tutmuş olduğu resmi kayıtlarla da kanıtlanmıştır. Tapu sicil kayıtları ve nüfus kayıtlarında ayırım yapılmadan beraber yazılmışlardır.²¹¹

b. Ekonomik ve Hukuki Münasebetler

Uzun yıllar aynı devletin hâkimiyet çatısı altında yaşayan Müslüman ve gayrimüslim halk arasında nasıl sosyal ve kültürel gelişmiş ise hiç şüphe yoktur ki hukuki ve ekonomik ilişkilerde kaçınılmaz olmuştur. Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki ekonomik faaliyetler genel anlamda üç şekilde ortaya çıkmıştır. Bunlar borç alıp verme, ticari ortaklık ve alışveriş olarak gerçekleşmiştir.

Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki borç - alacak ilişkileri nakdi olarak ortaya çıkmıştır. Bu tür alacak verecek ilişkilerinde İslam hukukuna göre hareket edilmiş ve İslam hukukunun gereği olarak ‘bey’ bi’l-vefa ya da ferağ bi’l-vefa uygulanmıştır. Yani ‘bey’ bir’l-vefa ya göre borç miktarına göre herhangi bir malın borcun ödenmesine kadar alacaklıya satmasına²¹², ferağ bi’l-vefa ise borcun ödenmesine kadar borçlunun kendi tasarrufunda bulunan vakıf malının borcunu ödeyinceye kadar alacaklıya satmasına denir. Borç ödenene kadar bu mallar rehin hükmündedir.²¹³

Kalecik’te yaşayan Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında da ekonomik faaliyetlerin olmaması imkânsızdır zira Kalecik’te yaşayan Ermeniler çeşitli iş kollarında önde gelmekteydiler örneğin; bakırcı, kalaycı, terzi şekerci, tenekeci, helvacı, fırıncı şarapçı, alaca bez dokumacılığı ayakkabıcılık, inşaat ustalığı gibi çeşitli sektörlerde faaliyet göstermişlerdir.²¹⁴

Kalecik halkı gerek kendi ihtiyaçlarını gerekse çocuklarının ihtiyaçlarını Ermeni esnaflardan karşılamaktaydılar.²¹⁵ Bu durumda ekonomik ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamıştır.

²¹¹ Aslangil, Ekiz, *a.g.e.* s.39.

²¹² Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilahâtı Fıkhiyye Kâmûsu, I-VIII*, Cilt, VI, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1969.

²¹³ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005. s. 140.

²¹⁴ Aslangil, Ekiz, *a.g.e.* s.39.

²¹⁵ Yusuf İpekli, ‘‘Asrı Deviren Çınar İle Nefes Kesen Söyleşi’’ *Kalecik Kültür Dergisi Hanhana* Yıl, 2016 S.1, s.54.

I. Numaralı Şeri'yye Sicilinde Kalecik'te yaşayan Müslüman Gündoğmuş oğlu Mahmut ve gayrimüslim Boyacı Tervanoğlu Ohannes arasında alacak verecek davasına ait bir dava tutanağı mevcuttur²¹⁶

İki tebaa arasındaki ilişkiler sosyo- kültürel ve ekonomik boyutta kalmayıp hukuki ilişkiler de yaşanmıştır. Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan gayrimüslim halka dini inanışları, eğitim faaliyetleri gibi alanlarda imtiyaz tanımış hem de evlenme, boşanma, doğum ve ölüm gibi aile hukukunu ilgilendiren işlemlerinde kendi millet teşkilatlarına bırakmıştır. Bu tür imtiyazlarla beraber gayrimüslim tebaanın sosyal hayatta karşılaştığı sorunların giderilmesi noktasında kadıya başvurmalarına herhangi bir sınırlama getirmemiştir. Kadı sicillerinin incelenmesiyle ortaya çıkan bulgulara göre bu sicil kayıtlarında Müslümanlara ait davaların yanında gayrimüslim halkın da bizzat kadıya başvurarak çözüm aradığı dava tutanaklarına rastlanmıştır. Gerek Osmanlı Devleti ve gerekse devlet içerisinde yaşayan Müslüman halk gayrimüslim halka farklı dinden oldukları için hiç bir zaman haksızlık yapmamıştır. Örneğin; Kalecik kasabasındaki Hristiyan mahallesinde Hristiyanların iki güne kadar öldürülecekleri hakkında söylenti yayarak kasabadaki asayişe zarar verdikleri anlaşılan Kıpti tayfasından Hüseyinoğlu Feyzi ve Hacı Alioğlu İsmail hakkında gerekli soruşturma yapılmış ve iki şüphelinin suçlarının cinayetle eş değer olduğu kanısına varılarak tutuklanmışlardır.²¹⁷

Hukuki ilişkilerin bir boyutunu da mahkeme kayıtlarına yansıyan dava dosyalarında görmekteyiz. Davalarda gerek duyulan ve sıklıkla başvurulmuş şahit gösterme konusu bu davalarda Müslüman ve gayrimüslim halkın hukuki münasebetleri hakkında bizlere bilgi vermektedir. Bu iki grup genellikle davalara kendi dinlerine mensup olanları şahit olarak gösterse de zaman zaman Müslümanlarında gayrimüslimlerin lehine şahitlik yaptıkları görülmüştür.²¹⁸

²¹⁶Kılıç, *a.g.t.* s.37.

²¹⁷BOA, DH.MKT, 2880/41/2 .

²¹⁸Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472 1909)*, TTK, Ankara, 1999, s.274 .

III. EKONOMİK HAYAT

Yerleşke tarihi milattan önceye dayanan Kalecik'in o dönemden günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yaptığını yapılan araştırmalar neticesinde görmekteyiz. Tarihsel süreç içerisinde bölgenin çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapması şüphesiz bulunduğu konumla alakalıdır. Kalecik Kızılırmak Nehri çevresinde kurulmuş bir ilçe olması hasebiyle ekonomik faaliyetleri de doğa koşullarıyla ilişkilidir. Zira topraklarının verimli olması bakımından tarım gelişirken bulunduğu konum itibari ile de küçükbaş hayvancılık gelişme göstermiştir. Tarihsel süreç içerisinde ekonomik faaliyetlerde çok fazla bir değişme olmamış günümüzde hala tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. İlçede sanayi çok gelişmemiş olmakla beraber bulunan sanayi kuruluşları da tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin ekonomik bakımından genel özelliklerini Kalecik'te barındırıyordu. Tarım ve hayvancılığın yanında küçük çaplı sanayi kuruluşları da mevcuttu. Önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Kalecik'e Osmanlı Devleti zamanında küçük mısır olarak adlandırılmaktaydı. Ayrıca ilçede esnaf teşkilatları Osmanlı'nın ilk dönemlerinde olduğu gibi ahi teşkilatıyla örgütlenmiş ve esnafın ekonomik yönden ahlaki gelişimine katkı sağlamıştır. Ahilik teşkilatının ilçede var olduğunun kanıtı hala günümüzde dahi kullanılan mahalle isimleri örnek gösterilebilir. Esnaf ahlakı bakımından bir örnek vermek gerekirse ilçenin merkezine uzak olan Kale Mahallesi'nin sakinleri sabahleyin pazara inmedikçe esnaf satış yapmazdı.

Kalecik'in bir diğer ekonomik getirisi ise dokumacılıktır. Nitekim Anakara'nın bir ilçesi olan Kalecik'te Ankara Keçisi yetiştiriciliği yapılmaktaydı ve bu keçinin tiftiğinden elde edilen Ankara Sofu'nun üretim merkezlerinden birisi de Kalecik olmuştur.²¹⁹ İlçede pamuklu dokumacılıkta gelişmiştir. 1869 yılında yayınlanan Kastamonu Vilayet Salnamesinde Kalecik ile ilgili pamuk ipliğinden bez ve çadır üretildiği ve üretilen bu bezin kaliteli olduğu döşekyüzü, minder, havlu, ve yastıklık olarak üretilen bu ürünlerinde fazlasının satıldığı yazmaktadır.²²⁰

²¹⁹Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1988, Cilt,1, s.619.

²²⁰ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1869, s.98, 99.

Ayrıca ilçe tarımsal verimliliğin yüksek olduğu bir coğrafi yapıya sahip olduğu için üretilen ürünlerin fazlası Ankara İstasyonu'na develer ile getirilip daha sonra buradan ihraç edilirdi. Çevre şehirlere gönderilen bu ürünlerin başlıcaları ise şunlardan oluşmaktadır: hububat, kuru üzüm, dut kurusu, yapağı ve tiftik yer almaktadır.²²¹

A. Tarım

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı gibi Kalecik'te halk geçiminin önemli bir bölümünü Tarımdan sağlamaktadır. Kalecik'te tarım ürünleri olarak arpa, buğday, mısır, üzüm yetiştirilmektedir.²²² Coğrafi şartlara bağlı olan tarım üretimi bazen yaşanan iklimsel faktörlerin devreye girmesiyle sekteye uğramaktadır. Nitekim 1894 yılında Kalecik ve Kırşehir çevresinde kuraklık yaşanmış ve Ankara Valiliği devlet hazinesinden buradaki çiftçilerin mağduriyetlerinin giderilmesi için yardım talebinde bulunmuştur bunun üzerine Hazine Beytülmal Müdürü Hüsnü Efendi ve Bursa Ziraat ve Bayındırlık Müşaviri Cemal Bey bölgede incelemeler yapmış ve rapor düzenlemişlerdir. Düzenlenen bu rapor gereğince Ankara Valiliğinin durumu abarttığı ve devlet hazinesi yerine ilçede bulunan memleket sandıkları ile yerel banka şubelerinden düşük faizle kredi alabilecekleri uygun görülmüştür.²²³ Coğrafi şartlar tarımsal üretimi belirlediği gibi yöreler has tarımsal ürünlerin oluşmasında da etkili olmuştur. Kalecik'e özgü tarım ürünleri de bu çerçevede oluşmuştur ve öne çıkan tarım ürünleri arasında Kalecik Karası ve Kalecik Ayvası örnek olarak gösterilebilir.

a. Kalecik Karası

Kalecik Karası, Kızılırmak çevresinde Kalecik ve Kırıkkale dolaylarıyla Denizli'nin Güneyce İlçesi'nin çevresinde yetişme imkânı bulmuş ülkemizde ve dünyada şarap sanayisinde temsil eden önemli bir üzüm çeşididir. Üzüm çeşidinin marka değerinde yetişebilmesi için iklim koşullarını en güzel barındıran bölge ise İç Anadolu'da Kızılırmak Vadisi ve çevresidir. Bölgede yaşanan günlük sıcaklık farklılıkları üzüm çeşidinin aromatik özelliklerinde değişiklik meydana

²²¹ Ankara Vilayet Salnamesi, 1907, s.187,188.

²²² Kılıç *a.g.t.* s.58.

²²³ BOA, MV, 83/95.

getirmektedir. Bu aromatik farklılıklarda üzümlerden yapılan şaraplara dolgunluk, yakut - menekşe rengi ve özel bir tat vermektedir.²²⁴ Halk arasında yaygınlaşan bir söylentiye göre 1967 yılında Fransa’da yapılan üzüm yarışmasında kalite bakımından dünya üçüncülüğü gibi önemli bir başarı gösteren Kalecik Karası Üzümünü yakından tanımak amacıyla aynı yıllarda başkanlığını bir profesörün yaptığı bir Fransız heyet üzümü incelemek için Kalecik’e gelmiştir.²²⁵

Ancak zaman geçtikçe bölge halkı bağcılıktan uzaklaşmaya başlamıştır bunun sebebi ise 1968 yılında Tarım İl Müdürlüğü bölgedeki bağlara Kalecik Karası yerine Amerikan menşeli bir üzüm çeşidinin ekilmesi için başlattığı kampanya sonucunda gerçekleşmiştir. Kampanyanın başarılı olmasının sebebi yüksek verim alınmasıdır ancak birkaç yıl sonra bağlarda filoksera hastalığına neden olmuştur. Halk bu yüzden bağcılıktan uzaklaşmış bağlar ise kaderine terk edilmiştir. Bağcılık tam manasıyla bitmek üzereyken Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Kalecik’te bir Meslek Yüksekokulu açtı ve köylerde tek tük kalan bağlardan numuneler alarak fidanları çoğaltmayı başardı çoğaltılan bu fidanlar köylülere dağıtıldı ve böylece bağcılık yok olmaktan kurtuldu.²²⁶ Bölge halkı üzümünden pekmez gibi çeşitli ürünler üretse de bunların ekonomik getirisi oldukça düşüktür. Kaymakamlık belirli dönemlerde ilçe halkını bağcılığa özendirmek amacıyla fidan desteği ve projeler yapmıştır.²²⁷ İlginin giderek artmasıyla ilçede şarap üretimine dayalı sanayi kolları gelişme göstermektedir. Pazarlama konusunda sorun yaşamayan Kalecik Karası’ndan yıllık ortalama 35.000 ton üretim yapılmaktadır. Üzüme dayalı çeşitli sanayi kollarının oluşturulmasıyla ilgi daha fazla artırılabilir ve Kalecik Karası hem ülke ekonomisi hem de ilçe ekonomisinin önemli unsurlarından biri olabilir.

²²⁴ Arıkan Gülay, Poyraz Tuğça, Birsan Şahin, “Kalecik’e Bağlı Bağcılıkla Uğraşan On Köyde Bireysel Ve Kurumsal Açidan Modernleşme Eğilimleri”, *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt,22, S,1, Temmuz 2005. s.1.

²²⁵ Biber, *a.g.e*, s.12.

²²⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ankaralilar-kalecik-in-karasini-kesfetti-158888> Erişim Tarihi :10.10.2019.

²²⁷ Muzaffer Şahin, *Kalecik İlçesi’nin Sosyo- Ekonomik Yapısı*, Ankara 2008, s.17.

B. Hayvancılık

Türklerin yaşam şekillerinin oluşmasında en önemli unsur hayvancılık olmuştur. Yerleşik yaşama geçmeden önce göçebe olarak yaşayan Türk Milleti'nin bu yaşam tarzını seçmesindeki bir diğer unsurda hayvanlarına iyi otlak bulma isteği etkili olmuştur. Böylece geçim kaynakları hayvancılık ve hayvancılığa bağlı küçük sanayi kolları Türklerin ekonomik faaliyetleri arasına girmiştir. Hayvan yünlerinden yararlanarak dokumacılık yapan göçebe halk ürettikleri malzemelere de hayvan motifleri işlemişler ve hayvancılık kültürel anlamda da etkili olmuştur. Yerleşik hayata geçince de önemini yitirmeyen hayvancılık bu süreçte de varlığını korumuştur.

Kalecik'te de hayvancılık geçim kaynağı olarak kullanılmıştır özellikle tarım arazilerinin ilkel yöntemlerle ekilip dikildiği dönemlerde hayvan gücünden yararlanılmıştır. Coğrafi şartlara göre Kalecik'te küçükbaş hayvancılık gelişme göstermiştir. Özellikle küçükbaş hayvanlar içerisinde de Ankara Keçisi ve Karaman Koyunu tercih edilmiştir. Bu hayvanların tercih edilmesinde ekonomik getirileri göz önünde bulundurulmuştur özellikle Ankara Keçisi'nin tiftiğinden yararlanan Kalecik halkı dokumacılıkta yapmıştır.

a. Küçükbaş Hayvancılık

İç Anadolu bölgesinde bir yerleşim merkezi olan Kalecik'in diğer ekonomik faaliyetlerinde olduğu gibi hayvancılık alanında da coğrafi şartlar etkili olmuştur. Geniş otlak alanlarının olmaması ve bozkırın hakim olduğu yörede büyükbaş hayvancılık gelişme gösterememiş ve yöre halkı da daha çok küçük baş hayvancılığa yönelmiştir.

Büyükbaş hayvancılık daha çok arazi işlerinde kullanılırken ilçede küçükbaş hayvancılıkta hem sütünden hem de bu hayvanların yününden faydalanılmıştır. Ankara ve bölgesi 15.yy.dan sonra tiftlik keçisinin yününden yapılan iple dokunan sof ile ün kazanmış ve bu ürünlerin ticaretinin yapıldığı bir merkez haline gelmiştir. Bu üretim merkezlerinden birisi de Kaleciktir.²²⁸

²²⁸Kaynar, *a.g.t.* s.175.

1907 yılı Ankara Vilayet Salnamesinde 1306-1321 yılları arasında Tiftik Keçisi mevcudu incelendiğinde 1306 yılında Kalecik'te toplam 72807 Tiftik Keçisi bulunurken bu sayı 1321 yılına gelindiğinde ise 86320 ye ulaşmıştır. Hem coğrafi şartlar hem de bu şartların sonucunda ortaya çıkan ekonomik sebepler Kalecik halkının küçükbaş hayvancılığa yönelmesine neden olmuştur.

1845 yılına ait temettuat kayıtları incelendiğinde de bu bölgede yetiştirilen hayvan cinslerine bakıldığında bu durum netlik kazanmaktadır. 1845 yılı kayıtlarında bölgenin belirli mahallelerinin kayıtlarında ise aşağıdaki tabloda verilen bilgilere ulaşılmıştır.

Tablo 6 Mahallelerde Bulunan Küçükbaş Hayvan Sayıları ve Cinsleri

HAYVANLAR	SOFULAR	SARAY	DÜŞKÜNLER	ÇARIK	TAŞRA
SAĞMAN KOYUN	10	24	56	67	12
SAĞMAN KİL KEÇİSİ	3	4			
SAĞMANKİL DAVAR	10				
ERKEK YOZ KARA DAVAR	2		8	5	
SAĞMAN KARA DAVAR		56	23	8	12
YOZ DAVAR		50			
KEÇİ		2			
SAĞMAN KEÇİ	6	2		6	
SAĞMAN KARA KEÇİ		9	16	13	
YOZ KARA KEÇİ		5			
SAĞMAN DAVAR			2	5	
YOZ KEÇİ				2	
ERKEK YOZ KARA KEÇİ				5	
ERKEK YOZ DAVAR				25	
KARA KEÇİ					2
YOZ KARA DAVAR			3	4	
YOZ KOYUN				9	
ERKEK YOZ KOYUN					5

Sofular Mahallesiine ait verilere baktığımızda 35 hanesi bulunan bu yerleşim yerinde toplam 31 tane küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Mahalle de en fazla hayvana sahip olan aile hane 7 dir.²²⁹ Mahallede 31 hanenin sadece 4 hanesinde küçükbaş hayvan vardır diğerlerinde yoktur.

²²⁹BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 6.

Saray mahallesine ait kayıtlar incelendiğinde toplam 152 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. En fazla hayvanı bulunan aile ise hane 4 tür.²³⁰ Mahallede 25 ailenin küçükbaş hayvanı bulunmamaktadır.

Düşkünler mahallesinde ise toplamda 108 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Toplam hane sayısı 46 olan mahallede ise 19 hane küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapmaktadır. Bu 19 haneden en fazla küçükbaş hayvana sahip hane 1 dir.²³¹

151 hanesi bulunan Çarık Mahallesinde ise toplamda küçükbaş hayvan sayısı 149 dur. 151 hanenin 17 hanesinde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. 17 haneden ise en fazla küçükbaş hayvanı bulunan hane 8 dir.²³²

Taşra mahallesine ait kayıtlara bakıldığında ise 53 hanesi bulunan mahallede toplamda 5 hanenin küçükbaş hayvanı vardır. Mahallede toplam küçükbaş sayısı ise 31 adettir. Mahallede en fazla küçükbaş hayvanı bulunan hane 7 dir.²³³

Yukarıdaki verilerden anlaşıldığı üzere hanelerin çoğunda küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmasa da genel itibari ile küçükbaş hayvan oranı büyükbaş hayvandan daha fazla olmuştur.

Tablo 7 Kastamonu ve Ankara Vilayet Salnamelerinde Kalecikte Bulunan Hayvan Sayıları

Sene	Koyun	keçi	Tiftik	Deve	İnek, Öküz	Manda	At, Beygir, Kısırak	Ester	Merkeb
1304	24753	1575	22346				-		-
1306	47933		72807				-		-
1307	52514		82823				-		
1308	60170		94085				-		-
1309	66036		97262				-		-
1310	65020		91176				-		-
1311	65185		90918				-		-
1312	64055		99916				-		-
1313	60335		98432				-		-

²³⁰BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s.17.

²³¹BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 30.

²³²BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 69.

²³³BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 125.

1314	66448		108984				-		-
1315	66025		104027						-
1316	73864		10564				-		-
1317	72322		111581				-		-
1318	68869		101723				-		-
1319	60660		91904				-		-
1320	58126		90654				-		-
1321	84250		86320				-		-
1325	83250		86320	657	16163	1897	11664	-	6268

b. Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

Büyükbaş hayvanlardan eti ve sütünden yararlanılmasının yanında bağ ve bahçe işlerinde arazinin sürülmesi amacıyla gücünden de yararlanılmıştır. Temettuat defterindeki kayıtlara bakıldığında ise büyükbaş hayvancılık daha az tercih edilmiştir. Mahallelerde hayvan dağılımlarına baktığımızda küçükbaş hayvanların daha fazla yetiştirildiğini görmekteyiz. 1845 yılına ait temettuat defterinde bulunan kayıtlara göre mahallelerdeki büyükbaş hayvan sayıları aşağıdaki gibidir.

Tablo 8 Mahallelerde Bulunan Büyükbaş Hayvan Sayıları ve Cinsleri

HAYVANLAR	SOFULAR	SARAY	DÜŞKÜNLER	ÇARIK	TAŞRA
KARA SIĞIR İNEK	2	4			
SAĞMAN ÇAMIŞ İNEK	1				
ÇAMIŞ İNEK		4		1	
SAĞMAN KARA SIĞIR İNEK		11	6		2
SAĞMAN İNEK		1	3	3	
KARA SIĞIR ÖKÜZ				3	

35 haneden oluşan Sofular Mahallesiinde toplam büyükbaş hayvan sayısı üçtür. Bu hayvanlardan 2 adet kara sığır ineği 7. Haneye²³⁴ ait iken 1 adet olan

²³⁴BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 6.

sağman çamış ineği ise 31. Haneye²³⁵ aittir. Geri kalan 33 hanede ise küçükbaş hayvanlar bulunmaktadır.

Saray mahallesine ait büyükbaş hayvan verilerine baktığımızda ise toplamda 20 adet büyükbaş hayvanın olduğunu görmekteyiz. Hane sayısı 38 olan Saray Mahallesinde 11 hanenin büyükbaş hayvanı bulunurken diğer hanelere ait bir veriye rastlanmamıştır. Mahallede en fazla büyükbaş hayvana sahip olan hane olarak karşımıza hane 4 çıkmaktadır.²³⁶

Düşkünler mahallesine ait kayıtlara bakıldığında ise toplam büyükbaş hayvan sayısı 9 olarak görülmektedir. Bunlardan 3 tanesi sağman inek iken ger, ye kalan 6 büyükbaş hayvan ise sağman kara sığır ineği olarak görülmektedir.

151 adet hanesi bulunan Çarık mahallesinde hane sayısına göre büyükbaş hayvan sayısının oranı düşüktür. Toplamda 7 tane büyükbaş bulunan mahallede en fazla büyükbaş hayvana sahip olan aile 138. Hanedir.²³⁷ Mahallede sadece 4 hanenin büyükbaş hayvanı görülmektedir. Bunlar 1²³⁸, 26,²³⁹ 136,²⁴⁰ ve 138. Hanelerdir.

Büyükbaş hayvanların arasında öküz, dana, manda, sığır tercih edilmiştir. Ayrıca yöre halkı arıcılıkla da ilgilenmiş ve bal üretiminde de bulunmuşlardır. Kalecik'e ait tereke kayıtlarına bakıldığında özellikle Müslüman ahalinin en az bir tane hayvan beslediği görülmektedir.²⁴¹ Tarihin her evresinde olduğu gibi günümüzde hala Kalecik'te hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Ancak istenilen düzeyde değildir.

²³⁵BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 13.

²³⁶BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 17.

²³⁷BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 112.

²³⁸BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 67.

²³⁹BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 76.

²⁴⁰BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 112.

²⁴¹Kılıç *a.g.t.* s.59.

C. Kalecik'te İcra Edilen Meslekler

Temettuat defterleri bünyesinde birçok bilgiliyi barındırmaktadır. Bu bilgilerden bir diğeri ise kayıtlı tutulan yerleşim yerindeki halkın mesleki bilgileridir. İncelediğimiz temettuat defteri kayıtlarında meslek bilgileri olarak karşımıza çiftçi, gündelikçi, demirci, çulha ,tüccar, katırcı, muytab, bostancı, nalbantçı, leblebici, semerci, oduncu, demirci, eskici, kasab, debbağ, kalaycı, çoban, imam, gibi meslek grupları çıkmaktadır.

Temettuat defterlerinde mesleki bilgilerin yer alması bize o bölgede hangi meslek gruplarının daha gelişmiş olduğunu ve toplam gelirin meslekler arasındaki dağılımları hakkında bilgiler vermektedir.²⁴²

Hicri 1261 (M.1845) yılına ait Kalecik'in bazı mahallelerinin temettuat defterleri incelendiğinde defterde geçen meslek grupları mahalle aşağıdaki tabloda

Tablo 9 Kalecik'te İcra Edilen Meslekler

MESLEKLER	MAHALLELER BULUNAN MESLEKLER VE SAYILARI				
	SOFULAR	SARAY	DÜŞKÜNLER	ÇARIK	TAŞRA
İMAM	1	1	1	1	1
MUHTAR		1			1
DÜLGER	1				2
KATIRCI HİZMETKARI	3				
TIMARLI SİPAHİ	1				
BİLA SANAT	2	6	5	9	5
BEZZAZ ESNAFI	1	3	3	1	2
IRGAT	3	7	4	23	14
ÇULHA ESNAFI	3	1	8	13	1

²⁴²Mübahat S. Kütükoğlu, ‘‘ Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defteri’’, *Bellekten*, 1995, Cilt, LIX, Sayı: 225, s.397.

TEKAÜD-İ TOPÇU	1				
DİKİCİ ESNAFI	2		1	5	
KURRA İMAM	1				
MÜSTAHDEM	1				
ESKİCİ	2		3		
ODUNCU	1	4	1	9	4
TÜTÜNCÜ	1				
NALBUR	1				
MUYTAB		4			
KASAB		1		2	
KASAB HİZMETKARI			1		
DUHANCI		1	1		
ÇOBAN		3		3	
KERESTECİ		1			
BOSTANCI		1	3	1	
KALAYCI		1	1	1	
ZİRAATÇI			5	1	
KATIRCI			5	1	
SEMERÇİ			3	2	1
DEMİRCİ			3	3	
BOYACI			1		
MAHKEME MUHASIRI			1		
MEŞAYİH				1	
MUHTAR-I EVVEL	1			1	
MÜDERRİS				1	

DEBBAĞ				1	1
NALBANT				6	
KEÇECİ				7	1
DÜKKANCI				1	
KATİP				4	1
YÜZBAŞI				1	
ÇAKICI				1	
EKMEKÇİ				1	
ÇERÇİ				1	
BÖREKÇİ				1	1
DERVİŞ				1	
TERZİ				1	
KÜLAHÇI				1	
BAKKAL				2	
KAHVECİ				1	
BAĞCI				1	
KALAYCI ÇİRAĞI				1	
KEÇECİ ÇİRAĞI				1	
DİKİCİ ÇİRAĞI				1	
SİMİTÇİ				1	
ULEMA				1	
TEKKE NİŞİN					1
LEBLEBİCİ					5
REDİF ÇAVUŞU					1
DEĞİRMEN BEKÇİSİ					1

TOPÇU					1
SÜVARI			1		
MEDRESE ŞEYHİ			1		
DEBBAĞ ÇIRAĞI				1	

Meslek gruplarının mahallelere göre dağılımları incelendiğinde Sofular Mahallesi'nde en fazla meslek sayısı Çulha Esnafı ve İrgatlık olduğu görülmektedir. Ayrıca mahallede bir tane Tımarlı Sipahi ve bir tanede mahalle imamı karşımıza çıkmakta ayrıca mahallede kapı ve pencerelerin ahşap kısımlarını yapan dülger esnafı, oduncu, eskici gibi meslekler mevcut olmakla beraber hiçbir mesleği olmayan ve Bila Sanat olarak adlandırılan kişilerde mevcuttur.

Saray mahallesinde de durum Sofular Mahallesi'nden farksız değildir burada da en fazla meslek grubunu oluşturan kısım ırgatlardır, mahallede bir imam mevcut olmakla beraber çulha esnafı, bezzaz esnafı, muytab gibi çeşitli meslek grupları yer almaktadır. Düşkünler mahallesinde ise mahalle imamının yanı sıra meslek gruplarından en fazla kişinin olduğu grup çulha esnafıdır. Ayrıca mahallede bir medrese şeyhi, bir mahkeme muhasırı ve bir tanede süvari bulunmaktadır.

Çarık Mahallesi'nde ise diğer mahallelerden farklı olarak göze çarpan ilk meslek müderristir. Mezkûr mahallede bir tane müderris bulunmaktadır. Ayrıca bu mahallede de en kalabalık meslek grubu olarak ırgatlık görülmektedir. Göze çarpan bir diğer meslek ise kâtipliktir mahallede toplamda dört tane kâtip bulunmakla ayrıca mahallede bir tanede kahveci vardır. Diğer mahallelerde ortak olarak görülen meslek gruplarından çulha esnafı, semerci, kalaycı, eskici gibi meslek grupları da mevcuttur.

Taşra mahallesindeki meslek grupları ise tekke şeyhi (tekke nişin), imam, kâtip, redif çavuşu, değirmen bekçisi, leblebici, börekçi, ve topçu gibi meslekleri mevcuttur. Bu mahallede de en kalabalık meslek grubunu ırgatlar oluşturmaktadır. Ayrıca hemen hemen her mahallede karşımıza çıkan herhangi bir mesleği olmayanların oluşturmuş olduğu bila sanat grubu bu mahallede de mevcuttur.

Ç. Gelirler

a. Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanlardan Elde Edilen Gelirler

Tablo 10 Hayvanlardan Elde Edilen Gelirler

MAHALLELER	KÜÇÜKBAŞ HAYVAN HÂSILAT MİKTARI	BÜYÜKBAŞ HAYVAN HÂSILAT MİKTARI
SOFULAR	168	54
SARAY	707	246
DÜŞKÜNLER	522	114
ÇARIK	612	90
TAŞRA	162	24

1845 yılına ait Kalecik'in mahallelerine ait Temettuat Defterindeki kayıtlara bakıldığında yukarıdaki tabloda yer alan mahallerde genel manada küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmış ve bu hayvanlardan gelir elde edilmiştir. Sofular mahallesinde 31 adet küçükbaş hayvan bulunmakta ve bu hayvanlardan gelir miktarı 168 kuruş iken 3 adet büyükbaş hayvan bulunan mahallede ise büyükbaş hayvandan elde edilen gelir ise 54 kuruştur. Saray Mahallesinde ise toplamda 152 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu hayvanlardan elde edilen gelir ise 707 kuruştur. Mahallede büyükbaş hayvan sayısı ise 20 adettir. Büyükbaştan elde edilen gelir ise 246 kuruş olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşkünler Mahallesinde ise toplamda 108 küçükbaş hayvan bulunurken bunlardan toplamda 522 kuruş gelir elde edilmiştir. Büyükbaş hayvan sayısı ise 9 olan mahallede büyükbaş hayvandan ise 114 kuruş gelir elde edilmiştir. Çarık Mahallesi hayvanlardan elde edilen gelire bakıldığında ise 149 adet küçükbaş hayvandan toplamda 612 kuruş elde edilirken 7 adet büyükbaş hayvandan ise 90 kuruş gelir elde edilmiştir. 31 adet küçükbaş 2 adet büyükbaş hayvanı bulunan Taşra Mahallesinin gelirlerine bakıldığında ise küçükbaş hayvanlardan 162 kuruş büyükbaş hayvanlardan ise 24 kuruş gelir elde edilmiştir.

b. Bağ, Bahçe, Bostan Arazilerinin Dönümleri ve Elde Edilen Gelir Miktarları

Geiminin önemli bir bölümünü tarımdan elde ettiği gelirle sağlayan Kalecik halkı işledikleri arazilerden gelirler elde etmiştir. Temettuat kayıtlarına göre elde edilen gelir aşağıdaki gibidir.

Tablo 11 Bağ, Bahçe, Bostan Arazilerinin Dönümleri ve Elde Edilen Gelirin Mahallelere Göre Verileri

MAHALLELER	BAĞ (DÖNÜM)	TOPLAM HÂSILAT (KURUŞ)	BAHÇE (DÖNÜM)	TOPLAM HÂSILAT (KURUŞ)	BOSTAN (DÖNÜM)	TOPLAM HÂSILAT (KURUŞ)
SOFULAR	14	293	26	670	2	36
SARAY	29	652	25	594		
DÜŞKÜNLER	68	1557	20	761	--	270
ÇARIK	314	7713	245	6674	1	45
TAŞRA	52	2177	56	2007	--	--

Mahallelere ait bağ, bahçe bostan verileri değerlendirildiğinde ulaşılan sonuçlar şu şekildedir. Sofular mahallesinin bulunan üzüm bağlarına dair kayıtlar incelendiğinde toplam bağ dönüm oranı 14 dönüm olmakla beraber buradan elde edilen gelir ise 293 kuruş olarak görülmektedir.²⁴³ Mezkur mahallenin bahçelere ait kayıtlarında ise toplam bahçe dönümü 26 dönüm olarak görülmektedir. 26 dönüm bahçeden elde edilen hâsılat ise 670 kuruştur.²⁴⁴ Mahallede bağ ve bahçeden hariç olarak bostan da bulunmaktadır ancak bağ ve bahçeye oranla oldukça düşüktür. Toplam bostan dönümü 2 dir buradan elde edilen gelir ise 36 kuruştur.²⁴⁵

²⁴³BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 4, 16.

²⁴⁴BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 6.

²⁴⁵BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 4, 16.

Saray mahallesine ait kayıtlara bakıldığında 29 dönüm bağ olduğu anlaşılmaktadır. Üzüm bağlarından elde edilen gelir miktarı ise 652 kuruş olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁶ Saray Mahallesinde bahçe oranlarına baktığımızda ise mahallede toplam bahçe dönümü 25 dönüm olarak görülmektedir. Bahçelerden elde edilen gelir miktarı ise 594 kuruş olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca mezkur mahallede bostan ile ilgili bir veriye rastlanmamıştır.

Düşkünler mahallesi incelenen mahalleler açısından bağ dönümüne sahip olma bakımından ikinci sırada olan bir mahallededir. Mahallede toplamda 68 dönüm bağ bulunurken bunlardan elde edilen gelir ise 1557 kuruş olarak görülmektedir. Bahçe kayıtları incelendiğinde ise toplamda 20 dönüm bahçe vardır. Bahçelerden elde edilen gelir ise 761 kuruş olarak görülmektedir.

1845 yılına ait Kalecik temettuat kayıtları incelendiğinde Düşkünler Mahallesinde iki ailenin bostanı olduğu ve bunlardan elde edilen gelirin hane başına 135 kuruş toplamda ise 270 kuruş olduğu görülmektedir.²⁴⁷

Çarık mahallesine ait kayıtlara bakıldığında ise burada toplamda 314 dönüm bağ bulunurken elde edilen gelir ise 7713 kuruştur. Mahallede toplamda 151 hane bulunurken bu 151 hanedan 113 hanesinin bağ bulunurken diğer hanelerin bağları yoktur.

Bahçe kayıtları incelendiğinde toplam dönüm olarak 245 dönüm bahçe bulunmakta ve elde edilen gelir ise toplamda 6674 kuruştur. 151 hane olan mahallede toplamda 106 hanenin bahçesi bulunmaktadır.

Çarık mahallesinde 1 hanenin 1 dönümlük bostanı bulunmaktadır buradan ise yıllık 45 kuruş gelir elde edilmektedir.²⁴⁸

53 hanesi bulunan Taşra mahallesinde bağ kayıtları incelendiğinde mahallede toplam dönüm olarak 52 dönüm bağ bulunmaktadır buradan elde edilen gelire bakıldığında ise toplamda 2177 kuruş gelir elde edilmektedir.²⁴⁹ Bağ kayıtları incelendiğinde 31 ailenin bağ bulunmaktadır. Mahallede toplam bahçe dönümü ise

²⁴⁶BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s.16, 30.

²⁴⁷BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 38, 40.

²⁴⁸BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 89.

²⁴⁹BOA, ML. VRD.TMT.,d. 16932, s. 124, 137.

56 dönümdür buradan elde edilen gelir ise 2007 kuruş olarak görülmektedir.²⁵⁰ Mezkûr mahallede herhangi bir bostan kaydına ulaşamamıştır.

D. Vergiler

Osmanlı Devletinde uygulanan vergi sistemi kendisinden önceki uygulanan vergi sistemlerinin bir birleşimi olarak ortaya çıkmıştır. Kaynağını dini usuller ve örfi unsurlardan alan vergi düzeni böylece Osmanlı Devletinde oluşturulmuştur. Şeri vergilerin kaynağını fıkıh kitapları ve İslam hukuku oluşturmuştur. İslam hukukuna göre Müslüman halktan alınanlara öşür vergisi gayrimüslim halktan alınan vergiler ise haraç vergisi olarak adlandırılmıştır.²⁵¹

Örfi vergiler ise yapılan hizmetler karşılığında halktan alınan vergilerdir. Bu vergilere bennak, cürüm-ü cinayet, arus, ırgadiye gibi vergiler örnek verilebilir.²⁵² İncelenen temettuat defterinde bulunan vergiler aşağıdaki gibidir

Tablo 12 Kalecik Halkından Alınan Vergi Türleri

MAHALLELER	VERGİ-Yİ MAHSUSA	AŞAR VERGİSİ	BAHÇE VERGİSİ	BAĞ VERGİSİ	BOSTAN VERGİSİ	AĞNAM VERGİSİ	ASİYAB
SOFULAR	3.775.5	68.5	63	35	4	20.5	
SARAY	5.181	175	71	80	--	64	
DÜŞKÜNLER	7.307	358	93	162	30	78.5	2
ÇARIK	15.747.5	118	736.5	862	4	128.5	
TAŞRA	8009	134	228	249	--	22	

Sofular mahallesinde toplanan vergilere bakıldığında en fazla verginin vergi-yi mahsusa dan alınmaktadır. Sofular mahallesinde 417 kuruş ile en fazla vergi veren olarak karşımıza Hane 7 çıkarken²⁵³ en az vergi veren ise hane 25 olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵⁴ Hane 15 ise hiç vergi vermemiştir.²⁵⁵

Saray mahallesinde toplanan vergilere bakıldığında en fazla verginin vergi-yi mahsusa dan alındığı görülmektedir. Saray mahallesinde 1066 kuruş ile en fazla

²⁵⁰ BOA, ML. VRD. TMT., d. 16932, s. 122, 139.

²⁵¹ İsmail, Özçelik, *Devlet-i Aliyye'nin Kamusal Düzeni ve Kurumları*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2014, s.423, 424.

²⁵² Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara, 1997, s. 105.

²⁵³ BOA, ML. VRD. TMT., d.16932, s. 6.

²⁵⁴ BOA, ML. VRD. TMT., d.16932, s.11.

²⁵⁵ BOA, ML. VRD. TMT., d.16932, s. 9.

vergi veren olarak karşımıza Hane 4 çıkarken²⁵⁶ en az vergi veren ise hane 1 olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵⁷ Ayrıca mahallede vergi vermeyen iki adet hane bulunmaktadır bu haneler 7. ve 8. Hanelerdir.²⁵⁸

Diğer mahallelerde olduğu gibi Düşkünler mahallesinde de toplanan vergilere bakıldığında en fazla verginin vergi-yi mahsusadan alındığı görülmektedir. Düşkünler mahallesinde 577 kuruş ile en fazla vergi veren olarak karşımıza Hane çıkarken²⁵⁹ en az vergi veren ise hane 35 olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶⁰ Düşkünler mahallesinde hiç vergi vermeyen hanelere baktığımızda ise 38, 44, 45 haneler hiç vergi vermemektedir.²⁶¹ Ayrıca diğer mahallelerden farklı olarak Düşkünler mahallesinde Asiyab yani değirmen vergisi alınmıştır.

Çarık mahallesinde de toplanan vergilere bakıldığında en fazla verginin vergi-yi mahsusa dan alındığı görülmektedir. Çarık mahallesinde 414 kuruş ile en fazla vergi veren olarak karşımıza Hane 9 çıkarken²⁶² en az vergi veren ise hane 149 olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶³ Çarık mahallesinde h vergi vermeyen hane yoktur.

Taşra mahallesinde de en fazla alınan verginin vergi-yi mahsusadır. En fazla vergi veren hane 7 dir. Bu hanenin verdiği vergi miktarı 558 kuruştur.²⁶⁴ Bu mahallede de vergi vermeyen kimse yoktur. En az vergi veren 47. Hanedir.²⁶⁵

IV. KÜLTÜREL HAYAT

A.Kız İsteme, Nişan, Evlilik Merasimleri

İslam dininde hemen hemen her konuda olduğu gibi evlilik müessesinin oluşmasında temel prensip Kur'an-ı Kerim ölçüt olarak alınmıştır. İslam dinine mensup olanlar arasında aile kurumunun önemini her fırsatta vurgulanmış ve kişilerin evlenmeleri konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur.

²⁵⁶BOA, ML. VRD. TMT.,d.16932, s. 17.

²⁵⁷BOA, ML. VRD. TMT.,d.16932, s. 16.

²⁵⁸BOA, ML. VRD. TMT.,d.16932, s. 19.

²⁵⁹BOA, ML. VRD. TMT.,d.16932, s. 32.

²⁶⁰BOA, ML. VRD. TMT.,d.16932, s. 43.

²⁶¹BOA, ML. VRD. TMT.,d.16932, s. 44, 46.

²⁶²BOA, ML. VRD. TMT.,d.16932, s. 70.

²⁶³BOA, ML. VRD. TMT.,d.16932, s. 116.

²⁶⁴BOA, ML. VRD. TMT.,d.16932, s. 125.

²⁶⁵BOA, ML. VRD. TMT.,d.16932, s. 137.

İslam dininin esaslarına göre evliliğin temel şartlarından birisi iki şahidin huzurunda gerçekleşmesidir. Evlilik toplumun en temel yapı taşı olması hasebiyle din ve hukuk adamları tarafından yapılmasına özen gösterilmiştir. Osmanlı Devletinin kuruluşundan itibaren de bu durum devam etmiş ve nikâhlar kadılar tarafından ya da kadıların izin verdiği din adamları tarafından yapılmıştır.

Kadının huzurunda nikâh akdini gerçekleştirmeyenler nikâhlarını din adamlarına yaptırmışlardır. Ancak din adamları bu nikah akdini gerçekleştirebilmek için taraflardan öncelikle mahkeme tarafından evlenmelerinde hiçbir sakınca olmadığına dair izin belgesi getirmelerini istemişlerdir.²⁶⁶

Türkler arasında yaygın mezhep olan Hanefi Mezhebi Osmanlı Devleti'nde de yaygın mezhep olduğu için evlilik konusundaki bir husus genellikle Hanefi Mezhebinin içtihatlarına göre ele alınmıştır. Hanefi Mezhebinin İmamı olan Ebu Hanife'ye göre buluğ çağına giren birisinin evlilik yapmasında hiçbir sakınca yoktur ancak küçüklerin evlendirilmelerine izin verilmemiş bu kişilerin sadece ebeveynleri tarafından evlendirilmelerine izin verilmiştir. Bir başka husus ise eğer ki evlendirilmek istenen kızın rızası yok ise bu tür evlilikler hükümsüz sayılmıştır.

Buluğ çağına girmiş bir kız ebeveynlerinin izni olmadan evlenebilir ancak 1544 yılından sonra kadınların ebeveynlerinin izni olmadan evlenebilmelerine müsaade edilmemiştir. Söz konusu durum 1917 yılında kabul edilen Hukuk-ı Aile Kararnamesine kadar devam etmiştir ancak bu tarihten sonra tekrar Ebu Hanife'nin görüşüne göre hareket edilmeye devam edilmiştir.²⁶⁷

1917 yılında çıkartılan Hukuk-ı Aile Kararnamesi geleneksel evlilik anlayışını barındırmakla beraber bir takım yeniliklerde getirmiştir. Evlenmek isteyenler bu kararnameden sonra istekleri mahkeme tarafından ilan edilecek ve aralarında evlenmelerine engel olacak bir husus olmamak şartıyla ya mahkemede ya da mahkeme tarafından görevlendirilen görevli huzurunda evleneceklerdir. Nikâh görevlisi evlenmek isteyen tarafların isimlerini şahitlerinin isimlerinin ve tarafların arasında belirledikleri mihrin miktarını ve diğer şartların yazılı olduğu akit nameyi düzenleyerek taraflara imzalatır ve böylece nikâh akdi gerçekleşmiş olurdu. Osmanlı

²⁶⁶ Mehmet Akif Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996, s. 162-163.

²⁶⁷ Gül Akyılmaz, *Osmanlı Devletinde Kadının Hukukî Statüsü*, Göksu Ofset, Konya, 2000, s. 27, 29.

Devleti bütün bu düzenlemeler neticesinde evlilik müessesini devlet kontrolü altında tutmuştur.²⁶⁸

Evliliğin sadece dinsel boyutu olmamakla beraber kültürel boyutu da önemlidir. Osmanlı Devletinde genel itibari ile yaygın olan evlilik türü görücü usulü evlenme olmuştur. Genellikle erkek annesi oğlu için kız aramaya başlar ve kendi ailesine münasip olduğuna kanaat getirdiği bir kızı bulunca bu durumu oğluna söyler ve oğlanın onayı alındıktan sonra kız tarafına aracılar vasıtası ile haber gönderilir ve müsait bir vakitte hayırlı bir iş için gelecekleri söylenir. Bu istek kız tarafından kabul görülürse erkek evi hazırlıklarını yaparak uygun bir vakitte kız isteme merasimi için kız evine giderler. Taraflar aralarında anlaşılır ise söz kesilir ve nişan için hazırlıklar başlar nişan merasimi gerçekleştikten sonraki diğer bir evre ise düğündür. Nişan merasimi esnasında düğün tarihi belirlenir ve düğün zamanı yaklaşırken düğüne davet edilecekler düğüne okunur. Düğün merasimi ise çeşitli eğlenceler ve davetlilerin katılımıyla gerçekleşir. Türk kültürü içerisinde zamanla değişime uğrasa da bu durum hala devam etmektedir.

Yukarıda belirtilen hususların birçoğu Kalecik içinde geçerlidir. Çünkü kültür bir toplumun genelinin birikimi olduğu için bölgesel farklılıklar olsa da birbirinden ayrı düşünülmesi olanaksızdır. Tezimizin bu bölümünde Kalecik'te evlilik merasiminin nasıl olduğunu inceleyeceğiz. İç Anadolu'nun tipik kent özelliğini yansıtan Kalecik'te evlilik müessesinin teşkilinin ilk evresi kız görmedir yani evlilik çağına gelen oğlan annesi oğluna eş seçmek üzere gözlem yaparak uygun eş adayını belirlemeye çalışır. Aranılan gelin adayının boyuna posuna bakılarak tercih edilir. Belirlenen adaylar evlilik çağına gelen oğlana söylenir onların arasından birisini seçmesi istenir ve seçilen gelin adayının ailesiyle temasa geçilirdi. Bu teması iki ailenin de tanıdığı ve güvendikleri kişiler yürütür ve erkek evi için kız evinden randevu talep edilirdi. Kız tarafının onaylamasının ardından uygun bir vakitte erkek evi kız evine kızı görmeye giderdi. Bu esnada hemen dünür olunmazdı kız evine niyetlerinin ciddi olduğunu ve dünür olmak için ikinci bir randevu talebinde olduklarını hissettirirlerdi. Eğer ki kız evi de bu işe gönüllü ise ikinci randevu verilir ancak kız hemen dünür gelinince verilmezdi bu ziyaretler birkaç defa tekrarlandıktan

²⁶⁸ Aydın, *a.g.e.*, s. 167.

sonra kızın verilmesi kararlaştırılır ve söz kesilirdi. Ayrıca yörenin bazı köylerinde kızlar için başlık parası da alınmış.²⁶⁹

Yörede dikkat çeken diğer bir anane ise şeker paralama adı verilen sözle nişan arasında gerçekleşen merasimdir. Bu merasime göre sözü kesilmiş olan kıza bir başkası göz koymasın diye oğlan evi mahalle camisinde ya da merkezi bir cami olması hasebiyle Saray Camisinde söz kesildiği günün ertesi günkü öğle namazından önce eş dost akrabaya şeker paralayacağız diye duyurulur ve cemaat camide toplanmaya başlayınca camii imamı damatın yanına gelerek dua eder bu duaya yörede namzet duası denilmektedir. Duadan sonra hoca durumu ahaliye anlatır ve bu esnada da cemaate tepsi içersinde şeker tutulur herkes bu şekerden alır en son kişiye sıra gelince son kişi tepsiye vurarak şekerlerin yere dökülmesini sağlar ve yere dökülen şekerler cemaat tarafından toplanır ve şeker paralama merasimi böylece sona ererdi.²⁷⁰

Söz merasiminden sonra taraflar nişan tarihini belirlemek amacıyla görüşmeler yaparlar ve nişan tarihi kararlaştırılır. Nişanda genel manada eğlenceler davul zurna eşliğinde gerçekleşir ve nişan anında geline çeşitli hediyeler takılır ardından imam dua ederek çiftin nişan yüzüklerini takılırdı.²⁷¹ Söz nişan merasimleri gerçekleştikten sonra artık düğün zamanı taraflar arasında belirlenir ve eş dost düğüne çağırılmış. O zamanlar bugün olduğu davetiye göndermek yerine okuyucu adı verilen görevli tarafından yerine getirildi. Okuyucu kız ve oğlan evinden aldıkları listeler ile ev ev gezerek listedeki kişileri davet ederler.²⁷² Okuyucu bu hizmetinin karşılığı olarak düğün sahibinden çeşitli hububatlar ve ya meyveler alırdı.²⁷³ Düğüne davet yöre içerisinde de farklılık göstermektedir yörenin en eski köylerinden birisi olan Çandır Köyü'nde düğün davetini kız ve oğlan evi köydeki evleri ayrı ayrı gezerek şeker dağıtırlar ve köy ahalisini düğüne davet ederlerdi.²⁷⁴

Düğün zamanı hazırlıklarından bir diğeri ise çarşıya çıkmadır bu evrede gelin adayına kıyafet alışverişi yapılırdı.²⁷⁵ Kalecik'te düğünler genellikle Perşembe günü

²⁶⁹ Aslangil, Ekiz, *a.g.e*, s.85.

²⁷⁰ İbrahim Sunal, “Düğün Dernek Hep Bir Örnek”, *Kalecik Kültür Dergisi Hanhana* Yıl, 2017 S.3, s.23.

²⁷¹ Aslangil, Ekiz, *a.g.e*, s.87.

²⁷² Sunal, *a.g.m.*, s.23.

²⁷³ Sunal, *a.g.m.*, s.23.

²⁷⁴ Aslangil, Ekiz, *a.g.e*, s.108.

²⁷⁵ Aslangil, Ekiz, *a.g.e*, s.108.

ikinci namazının çıkışında cami cemaatinin imamın önderliğinde erkek evine bayrak dikmeye gitmesiyle başlar²⁷⁶ ve bu esnada davul zurna eşliğinde halaylar çekilir²⁷⁷ bayrak ekmeği denilen yemek yenir ve düğün başlamış olur.²⁷⁸ Bayrak dikme merasiminden sonraki gün cuma günü erken saatlerde düğün yemeği için kazanlar kurulur ve yöresel yemeklerden oluşan menü hazırlanırdı bu menüde çorba, pilav, güveç, yaprak sarması, bamya, kasnak böreği ve tatlılardan baklava,²⁷⁹ sütlaç, helva yer alırdı.²⁸⁰ Cuma günü verilen bu yemeğe bölgede nikâh aşısı denilmektedir.²⁸¹ Nikah aşısına kazanın ileri gelenleri davet edilirdi kadınlar ve erkeklere ayrı ayrı sofralar kurulur sofralar tahmini olarak 10' ar 10' ar sayılır ve sofranın çokluğuna göre düğün sahibi gururlanırdı.²⁸² Düğünlerde davul ve zurnanın yanında köçek ve köçeklerle beraber soytarılar da gelerek eğlence hayatı daha da şekillenirdi.²⁸³ Cumartesi günü ise artık kına zamanı gelmiştir. Öğleden sonra sini çıkarma töreni adı verilen âdet yerine getirilirdi bu âdete göre oğlan evinden alınan gelinlik ve kıza ait olan bazı giyim eşyaları sini üzerine konularak kız evine götürülür ve burada çevre şehirlerden gelen davulcular burada bütün yeteneklerini sergileyerek ahaliyi eğlendirirlerdi.²⁸⁴ Kına yakma vakti geldiğinde ise oğlan evinde hazırlanan kına tepsisi baş üzerinde taşınarak kızın evine getirilir²⁸⁵ ve kına yakma merasimi başlar bu esnada oğlan tarafı kıza çeşitli hediyeleri de takdim ederdi. Kına gecesi çeşitli maniler söylenerek ve eğlenceler ile devam ederdi. Ertesi gün gelin alma zamanı gelmiştir ancak gelin almaya gitmeden önce güvey giydirme merasiminin yapılması gerektir. Bu âdete göre evde gömlek ve pantolon giyen damat davul zurna eşliğinde²⁸⁶ ya da salâvatlar eşliğinde sağdıçları ve arkadaşlarının sini üzerinde taşıdığı damada ait olan şapka, kuşak gibi çeşitli eşyalar ile beraber köy meydanına gelir ve burada imam tarafından edilen dualar ile damat giydirilirdi.²⁸⁷

Güvey giydirme işlemi de tamamlandıktan sonra artık sıra gelin almaya gelmiştir dönemin şartlarına göre at, traktör gibi ulaşım araçları süslenir ve gelin

²⁷⁶ Sunal, *a.g.m.*, s.23.

²⁷⁷ Aslangil, Ekiz, *a.g.e.*, s.109.

²⁷⁸ Aslangil, Ekiz, *a.g.e.*, s.79.

²⁷⁹ Sunal, *a.g.m.*, s.23.

²⁸⁰ İpekli, *a.g.m.*, s.52.

²⁸¹ Sunal, *a.g.m.*, s.23.

²⁸² Sunal, *a.g.m.*, s.24.

²⁸³ Aslangil, Ekiz, *a.g.e.*, s.97.

²⁸⁴ Aslangil, Ekiz, *a.g.e.*, s.109.

²⁸⁵ Sunal, *a.g.m.*, s.24.

²⁸⁶ Aslangil, Ekiz, *a.g.e.*, s.111.

²⁸⁷ Osman Kaya, "Güvey Giydirme Merasimi", *Kalecik Kültür Dergisi Hanhana* Yıl, 2016 S.1, s.31.

evine doğru yola çıkılır. Bu sırada kız evinde de çeşitli hazırlıklar yapıldı hemen hemen Türk toplumunda yaygın bir âdet olan kardeş kuşağı ya da gelin kuşağı bağlanır ve gelin babası veya kardeşi tarafından damada teslim edilirdi.²⁸⁸

Konvoy eşliğinde oğlan evine getirilen gelin içerisinde çeşitli hububat bulunan testiyi kırarak ve girerdi²⁸⁹ damat gelinin duvağını açar ve yüz görümlüğü takardı. Ertesi gün ise gelin evinde duvak merasimi yapılır burada kadınlar kendi aralarında eğlenirler ve bu günleri takip eden günlerde gelin ve damat eş dost akrabalara el öpmeye giderler ve böylece düğün sona ererdi.²⁹⁰

Osmanlı aile hukuku temel olarak İslam Dininin esasları çerçevesinde gelişmiştir.²⁹¹ Ayrıca İslam dininin esaslarının yanında Türk milletinin örf ve adeti de evlilik kurallarının ilam dini ile çelişmemesine göre şekillenmiş ve bir erkeğin aynı adanda birden fazla evlilik yapması da bu unsurlar göz önünde bulundurularak gerçekleşmiştir. Genel manada Osmanlı ailesi üzerine yapılan çalışmalarda dikkat çeken husus çok eşliliğin yaygın olmadığıdır. Örnek olarak verirsek eğer Yalvaç Şer'iyye sicilleri incelendiğinde bu durumu kanıtlar nitelikte veriler ortaya çıkmıştır bu istatistiki verilere göre 1892-1908 yılları arasında birden fazla eş sahibi olan erkeklerin oranları %11 olarak ortaya çıkmıştır.²⁹² Kalecik özeline baktığımızda ise bu durumun değişmediğini ve çok eşliliğin yaygın olmadığı ortaya çıkmaktadır. Birden fazla evlilik yapan 7 ailenin olduğu geri kalanların ise tek eşli oldukları görülmektedir.²⁹³

Evliliğin genel hususlarında etkili olan İslam Hukuku evliliğin bitme aşaması olan boşanmada da belirli kurallar koymuştur. İslam hukukuna göre evliliği bitirme yetkisini genel anlamda erkeğe vermiştir. İslama göre boşanmanın üç şekli vardır bunlar; talak, tefrik ve muhaladır. Talak; kocanın eşini kendi iradesi ile tek taraflı boşamasında nedir bu boşanma türünde mahkeme kararına gerek duyulmamıştır. Eşini boşayan koca çocuklarının ve kadının nafakasını sağlamak zorundadır. Tefrik ise mahkeme kararı neticesinde boşanma şeklidir. Burada boşanma hakkı genel

²⁸⁸ Sunal, *a.g.m.*, s.25.

²⁸⁹ Aslangil, Ekiz, *a.g.e.*, s.110.

²⁹⁰ Sunal, *a.g.m.*, s.25.

²⁹¹ İlber Ortaylı, "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf " , *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Cilt, 2, s. 456-467.

²⁹² Mehmet İpçioğlu, *Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2001, s.40, 42.

²⁹³ Kılıç, *a.g.t.* s.42.

anlamda kadına verilmiş kadın eğer hukuku delilleri gösterebilirse eşinden boşanmak isteyebilir. İslama göre boşanma türlerinden bir diğeri ise muhaladır bu boşanma türüne göre taraflar kendi aralarında anlaşarak boşanırlar kadın bir takım alacaklarından feragat ederek eşini boşanmaya razı etmesinde gerçekleşir. Bu tür boşanmalarda erkekler talak usulü boşanmada yerine getirecekleri nafaka görevinden muaf olurlar.

Tezimizle ilgi olan bölüme gelindiğinde ise Kalecikte boşanmaların da yaygın olmadığı örölmektedir yine incelenen Şer'iyye Sicillerine göre Kalecik'te mahkemeye intikal eden bir tane boşanma davası olduğu görölmektedir.²⁹⁴

B. Giyim Kuşam

İlçenin geleneksel giyim kuşam özellikleri Anadolu'daki diğey yörelerin giyim kuşam özellikleriyle benzerlik göstermektedir. Kadınlarda ayakta pabuç, işlemeli yün örgülü çorap, üç etek çembere, başta yemeni ve üstünde de fes veya başlık dikkati çeker. Bazen de üç eteğin yerini dahtiri adı verilen şalvar almaktadır. Yörenin bazı yerlerinde hotla enteri denilen kıyafetler de giymişlerdir. Kadınlar başlarına da çar ya da fes takarlar. Çar'ın renkleri yaşa göre değişmiştir yaşı ellinin üzerinde olanlar siyah çar, otuz ile elli arası beyaz çar takarken yetişkin kızlar ve yemeni ve tölbent takmışlardır. Ayaklarda tiftikten örölmüş çorap ve çarık giyilmiştir. Erkekler ise uçkuru şalvar yakasız mintan, çarık, nakışlı çorap, yelek, cepken giymişlerdir.²⁹⁵ Ancak günümüzde modern çağın kıyafetleri tercih edilmekte ve yöresel kıyafetler gün geçtikçe önemini kaybetmektedir.

V. Eğitim Durumu

A. Osmanlı Devletinde Eğitim Öğretim Hayatı ve Kurumları

Osmanlı Devleti diğey devlet teşkilatlanmasında olduğu gibi eğitim öğretim kurumlarının oluşturulmasında da Selçuklulardan kalan tecrübelerden yararlanmıştır. Yeni fethedilen bölgelerde kalıcı olabilmek adına bayındırlık faaliyetlerine ve iskânına önem vermiştir. Bunların yanı sıra bu bölgelerde cami, mescit ve mektep

²⁹⁴ Kılıç, *a.g.t.* s.48.

²⁹⁵ Aslangil, Ekiz, *a.g.e.* s.167, 261.

yapımıyla bölge halkının ve iskân edilen Müslüman halkın ihtiyaçlarında cevap vermeyi amaçlamışlardır. Toplumun ihtiyacı olan eğitim öğretim kurumları sadece devlet tarafından değil ekonomik durumu yerinde olan halk tarafından da açılmıştır. Böylece devletin en ücra köşesinde bile eğitim kurumları açılmıştır. Yaygın eğitim kurumlarına örnek olarak verilebilecek en önemli kurumlar sıbyan mektebi, camiler ve mescitlerdir.

Osmanlı şehir yapılanmasının merkezi olan camiler eğitim faaliyetleri açısından da önemli bir merkez olmuştur. Camiler sadece ibadet merkezleri olarak kalmamış burada Kur'an-ı Kerim öğretimi, hadis ve fıkıh dersleri de verilmiştir²⁹⁶ bir diğer eğitim kurumu ise mahallelerde kurulan sıbyan mektepleridir. Bu eğitim kurumlarının temeli ilk Müslüman devletlerine kadar gitmektedir. Osmanlı Devleti de bu düzeni devam ettirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde eğitim öğretim faaliyetleri toplumun mihenk taşı olarak görülen ailede başlar ve çocuklar mektebe gidene kadar aile içerisinde eğitilirdi. Çocuklar 5-6 yaşlarına geldiklerinde sıbyan mektebine kaydolur buradaki eğitim ise 12-13 yaşına kadar devam ederdi²⁹⁷

Mahalle mekteplerinin amacı çocuklara Kur'an okumayı, yazı yazmayı dini bilgileri öğretmektir.²⁹⁸ Osmanlı Devleti'nin en önemli eğitim kurumları şüphesiz medreselerdir. Osmanlı medreseleri kuruluş evresinde model olarak Selçuklu medreselerini örnek almışlardır. Osmanlı Devleti daha kuruluş aşamasında iken bilime önem vermiş ve medreseler kurulmuştur kurulan bu medreseler daha sonra kurulacak olan Osmanlı medreselerini de etkilemiştir.²⁹⁹ Osmanlı medreseleri eğitim faaliyetleri öğrenci alımları bakımından özerk bir yapıya sahiplerdi denetimleri sadece merkezi otorite tarafından yapılırdı.³⁰⁰

Medreseler de müderrisler görev yaparlardı bu görevleri karşılığında maaş almışlar barınmaları için lojman imkânı sağlanmıştı.³⁰¹ Osmanlı Devleti siyasi ve

²⁹⁶ Halil Aytekin, *İttihad ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara, 1991, s.2.

²⁹⁷ Zülfü Demirtaş, "Osmanlıda Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi" *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt,XVII, S.1 Elazığ, 2007, s.175.

²⁹⁸ Halil Aytekin *a.g.e.*, s.3.

²⁹⁹ Fahri Unan "Medrese- Yönetim ilişkileri ve Osmanlı Medreselerinin İlmi Performansı Meselesi" *VII. Osmanlı Sempozyumu*, (Söğüt, Eylül 1992), Ankara 1993, s.13, 26.

³⁰⁰ Ahmet Cihan, *Osmanlı'da Eğitim*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007, s.27, 29.

³⁰¹ Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.19, 20.

mali durum bakımından geliştikçe medreselerde gelişmiş ve özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren ciddi bir ivme kazanmışlardır.

Osmanlı medreselerinde eğitim hakkı kazanan talebe mezun olana kadar çok geniş bir yelpazede eğitim öğretim görmekteydi.³⁰² Osmanlı medreselerinde okutulan dersler üç kategoride değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi İslam hukukunu öğreten bilimler olan tefsir, kelam, hadis dersleri iken diğer bir kategoriyi matematik, tıp, felsefe, astronomi gibi müspet ilimler oluşturmaktaydı. Üçüncü ve son kategoride ise alet ilimleri adı verilen mantık, belagat, imla gibi dersler yer almaktaydı.

Osmanlı Devletinin kuruluş aşamasından beri var olan medreseler Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman devrinde altın çağlarını yaşasalar da zamanla diğer devlet dairelerinde olduğu gibi bozulmaya başlamış önemini yitirmiştir. Zamanla müspet ilimler ortadan kaldırılmış ve sadece dini ilimlerin gösterilmeye başlanmış, medreselere öğrencilik yönünden ilgisi olmayanlar girmeye başlamış bu da başarılı olan öğrencilerin bilime olan ilgisinin azalmasına sebep olmuştur.³⁰³ Zaman zaman bozulmaların önüne geçilmek için çalışmalar yapılsa da bu girişimlerden de sonuç alınamamış ve medreseler Cumhuriyet Dönemine kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.³⁰⁴

Medreselerde yaşanan bu bozulmalar Tanzimat Dönemi'nde eğitimin düzeltilmesi ve istenilen seviyeye gelebilmesi için çalışmalar yapılmasına sebep olmuştur. Bu çalışmalar neticesinde çeşitli askeri okullar kurulsa da gerek bürokraside ve gerekse devletin diğer kademelerinde görev alacak personeli eğitmek için sivil okullar açılmaya başlanmıştır.³⁰⁵

Devlet bu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yeni okullar açmaya başlamıştır. Bu okullardan ilki devletin sivil memur ihtiyacını karşılamak amacıyla ‘‘Rüşdiyeler’’, askeri ve mesleki teknik okullara öğrenci hazırlamak amacıyla

³⁰² Ekmeleddin İshanoğlu, ‘‘Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri’’, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Cilt.I, İstanbul, 1999, s.245, 246 .

³⁰³ Ziya Kazıcı, *Osmanlıda Eğitim Öğretim*, Bilge Matbaacılık, İstanbul, 2004 s.178, 182

³⁰⁴ Halil Aytekin, *a.g.e*, s.3.

³⁰⁵ Cavit Binbaşıoğlu, *Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yayınları, Ankara 2009, s. 104.

“İdadiler” ve yüksek öğretim kurumlarına öğrenci yetiştirmek amacıyla Fransız liselerinin örnek alınarak oluşturulduğu “Sultaniler” olmuştur.³⁰⁶

Rüşdiye Mektepleri 1839 yılında ilan edilen Tanzimat fermanıyla yeni bir dönemin sonucu olarak ortaya çıkmış ve genel eğitim veren ilköğretimler olarak kurulmuşlardır.³⁰⁷ İlk olarak 1838 yılında “Mekteb-i Maarif-i Adliye” adında kurulan rüştiyenin amacı yeni devlet memurların yetiştirilmesiydi.³⁰⁸ Mekteb-i Umumiye Nazırlığı’nın kurulmasıyla beraber sayılarında artış yaşanmıştır.³⁰⁹ İdadiler ise ilk olarak 1845 yılında açılmıştır. Bu yeni okulun amacı harp okullarına ve Askeri Tıbbiye ye girmek isteyen öğrencilerin eğitim öğretim faaliyetlerini donanımlı bir şekilde almalarını sağlamak amacıyla açılmışlardır.³¹⁰

Tanzimat Fermanının getirdiği yenilikler kapsamında açılan rüşdiyeler ileriki dönemlerde yetersiz kalmaya başlayınca ortaöğretim düzeyindeki ihtiyaca cevap verebilmek amacıyla 1868 yılında Galatasaray Sultanisi açıldı³¹¹ 1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile ortaöğretimin üst basamağını oluşturması adına il merkezlerine Sultaniye adı verilen okulların açılması kararlaştırılmıştır. Açılacak olan bu yeni eğitim kurumlarının rüştiye eğitiminden sonra 6 yıl kadar daha sürmesi planlanmıştır.³¹² İdadilere “sultani” denilmeye başlanmıştır bunun asıl sebebi Osmanlı Devleti’nde gün geçtikçe yaygınlaşan yabancı eğitim kurumlarıyla rekabet edecek düzeyde yeni eğitim kurumlarının oluşturulması gerçeğidir. İdadilere sultani denmesiyle beraber idadilerin gerek öğretmen kadrolarında ve gerekse eğitim programlarında çeşitli değişiklikler olmuştur.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile ortaya çıkan sultaniler gerçek manada açılamamıştır. Sultan II. Abdülhamit Han devrinde sultaniler yerine 7 yıl eğitim veren idadiler oluşturulmuştur. Özellikle 1876 yılında ilan edilen I. Meşrutiyetle

³⁰⁶Yahya Akyüz, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler” *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1/2, s.14.

³⁰⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt, VI. TTTK. Yay. , Ankara, 2000, s.168, 169.

³⁰⁸ Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1991, s.39, 49.

³⁰⁹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 1993’e*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul, 1994, s.164.

³¹⁰ Akyüz, *a.g.e*, s.166.

³¹¹ Fatih Demirel, “ II. Meşrutiyet’ten Sonra Osmanlı’da Orta Öğretim: Sultaniler”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* Cilt, XXVII, S. 2, Aralık, 2012, s.340.

³¹² Akyüz, *a.g.e*, s.167.

beraber eğitimde farklı bir gelişme yaşanmıştır bu dönemde özel eğitim desteklenmiş ve ilköğretim zorunlu hale gelmiştir.³¹³ II. Meşrutiyet döneminde ise bu yıllık eğitim veren idadilerin sultaniye çevrilmesi kararlaştırılsa da dünya da ve Osmanlı coğrafyasında yaşanan sorunlar neticesi ile gerçekleştirilememiştir. Sultaniler her ne kadar istenilen düzeyde başarılı olmasalar da Cumhuriyet Döneminin eğitim kurumlarının temelini oluşturmuşlardır.³¹⁴

a. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Kalecik'te Bulunan Eğitim Kurumları

Kalecik tarihsel dokusu gibi eğitim kurumları yönünden de eski bir ilçedir. Bilindiği üzere ilk eğitim kurumları Müslümanların ibadet içinde kullandıkları camilerdir. Kalecik'te bulunan camilerde de eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü ve buralarında birere eğitim merkezi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Osmanlı döneminde ele alınan kaynaklara bakıldığında ise yine Kalecik'te bulunan eğitim kurumlarının azımsanmayacak derece de olduğu aşikârdır.

Şemsettin Sami Kâmûsü'lâ'lam'da Kalecik'te bulunan eğitim kurumları hakkında şu bilgileri vermektedir.

*“...kaza merkezi bir kasaba olup, 4677 ahalisi, 5 cami-i şerifi, 12 mescidi, 1 kilise, 1 rüşdiye, 1 ibtidaiyye ve birkaç sıbyan ve bir Ermeni mektebi, 4 medresesi....”*³¹⁵ Bulunduğunu söylemektedir.

Yukarıda bulunan ifadeden de anlaşılacağı gibi Kalecik'te sadece Müslümanlar için değil burada yaşayan gayrimüslim halk içinde eğitim kurumları bulunmaktadır. 1897 yılında coğrafya öğretmeni Kolağası Ali Cevat Bey tarafından kaleme alınan Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati adlı eserinde Kalecik'te bulunan eğitim kurumları hakkında bilgiler elde etmek mümkündür. Bu esere göre Kalecik'te bulunan eğitim kurumları şöyle anlatmaktadır.

*“ Kasaba da beş cami on iki mescit ve birer ibtidai ve rüşti vardır ayrıca 40 kadar sıbyan mektebi, dört medrese, bir Kilise vardır...”*³¹⁶

³¹³Akyüz, **a.g.e**, s.15, 17.

³¹⁴Demirel, **a.g.m**, s.356.

³¹⁵Şemsettin Sami, **a.g.e**, s.3684.

³¹⁶Ali Cevat, **a.g.e**, s.621.

Kalecik'te bulunan Ahi Kemal, Ahiler, Tabakhane gibi mahalle isimleri de göz ardı edilmemelidir. Bu isimler esnaf teşkilatı ile alakalı olduğu için eğitim faaliyetleri sadece örgün olarak devam etmemiş usta çırak ilişkisi bağlamında da devam etmiştir.

1869 yılında yayınlanan Kastamonu Vilayet Salnamesinde Kengiri Sancağına bağlı olan Kalecik'te üç tane medrese ve 95 tane sıbyan mektebi³¹⁷ mevcuttur. Medrese isimleri, öğrenci sayıları ve müderris isimleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 13 1869 yılında Kalecikte bulunan Medreseler ile ilgili kayıtlar

Medrese İsimleri	Müderris İsimleri	Öğrenci Sayıları
Hasan Bey Medresesi	Hacı Abdullah Efendi	30
İç Daire Medresesi	Şeyh Nail Efendi	25
Aşağı Daire Medresesi	Emin ve Ömer ve Abdullah Efendiler	30

1869 yılındaki bu tabloya göre 3 adet medrese de toplamda öğrenci sayısı 85 kişidir ve toplam öğretmen sayısı 5 tanedir. 1881 yılına kadar medrese ve sıbyan mekteplerinin sayılarında bir artış olmamıştır. 1881 yılına gelindiğinde ise Kalecik Kazası Kaymakamlığı bünyesinde Maarif Meclisi oluşturulmuştur. Başkanlığı Müftü tarafından yönetilen meclisin üç tane azası mevcuttur.³¹⁸ 1883 yılında bu meclisin ismi değişmiş ve Maarif Şubesi ismini almıştır. Aza sayısı üçten ikiye düşmüştür.³¹⁹

1883 yılında Kalecik'in eğitim tarihi açısından göze çarpan en mühim gelişme bu tarihte yaşanmıştır. Yüksek öğretime öğrenci yetiştirmek amacıyla açılan rüştiye mektepleri bu tarihte Kalecik'te de açılmıştır. İki tane muallimi bulunan

³¹⁷ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1869, s.80.

³¹⁸ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1881, s.164.

³¹⁹ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1883, s.460.

okulda bir tane de hademesi bulunmaktadır. Yine bir diğer eğitim kurumu olan ibtidai mektebi de bu yıl açılmış ve okulda bir tane muallim bulunmaktadır³²⁰

1898 yılında yayınlanan Maarif Salnamesine göre ise Kalecik'teki rüştiye sayısında herhangi bir artış olmamıştır. Kalecik Mekteb-i Rüştiyesi'nde bir tane muallimi evvel ve bir tane de rik'a muallimi olmak üzere iki tane öğretmen ile bir hademe bulunmaktadır. Ayrıca okuldaki talebe sayısı ise otuz beştir.³²¹

Osmanlı Devleti döneminde Kalecik'in eğitim açısından durumu yukarıda anlatıldığı gibidir. Bölgede medreselerin olduğunu arşiv vesikalarından öğrenmekteyiz ancak günümüzde bu yapılara rastlanmamaktadır.

B. Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nde eğitimin geçirmiş olduğu evreleri görmüştük şimdi ise Cumhuriyet döneminde Türk eğitim tarihi açısından önemli olan gelişmelere bakmak faydalı olacaktır. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti son dönemlerini sürekli savaşmakla geçirmişti. Hal böyle olunca şehirlerde ve köylerde eli silah tutan herkes cepheden cepheye koşarken köyde kalanlar ise günlük hayatlarını idame ettirme telaşıyla uğraşmaktaydı ve eğitim öğretim faaliyetleri bu evrelerde gelişme göstermemiştir. Ancak yeni Türk Devleti'nin temellerinin atıldığı dönem olan Kurtuluş Savaşı sırasında bile Ankara da kurulan yeni hükümet dönemin aydın kesimine bölgesel isyanların azalmasını ve halkın bu isyanlara katılmalarını engellemek ve milli mücadelenin haklılığının anlatılması amacıyla "Nasihat Heyetleri" adında kurullar oluşturulmuştur. Bu esnada bile halkın eğitilmesi ve doğru yönlendirilmesi için çalışmalar yapılmıştır.³²² Yine Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği anlarda asker cephede iken Ankara'da 15 Temmuz 1921'de ülkenin her yerinden 250'den fazla erkek ve kadın öğretmenin katıldığı Maarif Kongresi toplanmış ve ilkokul ve orta öğretim programları, köy öğretmeni yetiştirilmesi, gibi hayati konular görüşülmüş olsa da yaşanan savaşlar neticesiyle sonuçsuz kalmıştır.³²³

³²⁰ Kastamonu Vilayet Salnamesi, 1883, s.461,462.

³²¹ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1898/1899, s.852, 855.

³²² Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Doğan Basımevi, Ankara, 1978, s.203.

³²³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 320, 321.

Kurtuluş Savaşı bittikten sonra artık yeni bir çağ başlamış ve kurulan yeni devletin yeni hükümeti ülke genelinde birçok değişimler programı uygulamaya başlamıştır. Sosyal, hukuki, kültürel değişimlerin yaşandığı bu dönemde eğitimde de önemli değişiklikler olmuştur. 1924 yılında çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile beraber ülkede bulunan yabancı okular da dahil Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve devlet tarafından denetlenmeleri amaçlanmıştır. Kız erkek karışık eğitim verilmeye bu dönemde başlanmış ve Latin harfleri kabul edilmiştir. Yine yeni hükümet tarafından amaçlanan en önemli unsur halkın milli bilinçle eğitilmesi olmuş ve bunu gerçekleştirmek amacıyla TTK ve TDK gibi kurumlar açılmıştır. Aynı zamanda bu dönemde Yeni eğitim kurumları açılmış veya Osmanlı'dan kalan eğitim kurumları dönüştürülmüştür.

Görüldüğü üzere savaş esnasında dahi eğitime önem veren kadroların yeni devleti kurduktan ülke genelinde bir eğitim seferberliği başlattığını görmekteyiz. Bu eğitim seferberliğinde atılan yeni adımlarla kadınlar da eğitim hayatı içerisinde yer almaya başlamıştır. Milli Mücadele Dönemi'nde ve Cumhuriyetin ilk zamanlarındaki eğitim alanındaki düzenlemelere kısaca baktıktan sonra bizim için daha mühim olan Kalecik'te bu dönemlerde neler yaşandığına bakmak daha faydalı olacaktır.

a. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Kalecik'te Eğitim Öğretim

Kalecik'teki Eğitim Öğretim faaliyetleri açısından Osmanlı Devleti'ndeki durumuna bakmıştık şimdi ise milli mücadele ve sonrasındaki dönemi inceleyeceğiz. Cumhuriyet Döneminde yapılan eğitim çalışmaları sonucunda Kalecik'te de eğitim kurumları açılmaya başlanmış ve halk eğitime teşvik edilmiştir.

Bu dönemde ilk açılan okullar 1922 yılında Çandır İlkokulu, 1925 yılında 2. Mektep adıyla bugünkü Cumhuriyet İlkokulu, 1927 yılında Ahiler İlk Mektebi'dir. İlçenin eğitim öğretim tarihi eskilere dayansa da Cumhuriyet Dönemi'nde açılan ortaokul yoktur. İlçedeki ortaokul eğitimi 1948-50 yıllarında Cumhuriyet İlkokulunda başlamıştır.³²⁴

1980-1990 yılları arasında Kalecik'te okulu, öğrencisi ve öğretmeni olmayan köy bulunmamaktadır. Yine ilçe merkezinde bu yıllarda 3 ilkokul, ortaokullu bir

³²⁴Ali Küçükçekmekçi''Kalecik'te Okullaşma ve Eğitim Öğretim'', *Kalecik Kültür Dergisi Hanhana* Yıl, 2017 S.2, s.43.

lise, bir imam hatip lisesi, bir endüstri meslek lisesi ve bir kız sanat okulu bulunurken 57 tane köyü bulunan ilçenin köylerinde toplamda 60 ilkokul ve 2 ortaokul bulunmaktadır.³²⁵ Günümüzde ise Kalecik Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bulunan okul sayısı 1 anaokulu, 7 tane ilkokul, 6 tane ortaokul, 5 tane lise ve halk eğitim merkezi ve akşam sanat okulu bulunmaktadır.³²⁶ Ayrıca Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir Meslek Yüksekokulu bulunmaktadır.

³²⁵ Aslangil, Ekiz, *a.g.e.* s.56.

³²⁶ <https://kalecik.meb.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.09.2019.

SONUÇ

Orta Anadolu'da küçük bir ilçe olan Kalecik verimli toprakları ve su kaynaklarına yakınlığı hasebiyle birçok medeniyet tarafından istilaya uğramıştır. Bu istilalar sonucunda şehrin tarihsel kimliği ön plana çıkmaya başlamış ve birçok arkeolojik eser kalıntıları günümüze kadar ulaşabilmiştir. Anadolu'da Türk Tarihi'nin başlaması ile beraber Türk Beyleri Anadolu Coğrafyasını imar ve iskan için fetih hareketleri başlatmışlar ve hemen hemen her bölgede bir Türk Beyliği kurularak Anadolu'nun Türkleşmesi hız kazanmıştır. Bu Türk Beyliklerinden bazıları da Ankara'nın Kalecik İlçesi'ne hakim olmuş ve burada Türk Mimari sanatının birçok örneğini yaparak bölgenin imar faaliyetlerinde etkin rol oynamışlardır. Anadolu'daki siyasi durumun değişmesi ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla ikinci beylikler dönemi başlamış Kalecik bölgesine bir süre Ahiler egemen olmuştur ve Osmanlı Devleti'nin siyasi teşekkülünü tamamlayarak Anadolu'da etkin unsur olmasıyla bölge Osmanlı egemenliği altına girmiştir.

Osmanlı Devleti'nin I. Cihan Harbi sonucunda mağlup sayılması üzerine Anadolu Coğrafyasında işgal hareketlerine başlayan İtilaf Devletleri'ne ilk tepkileri gösteren yerlerden birisi olan Kalecik daha sonra başlatılan Milli Mücadele safhasında da etkin rol oynamıştır. Gerek maddi desteği ve gerekse fiili olarak Kurtuluş Savaşı'nda etkin rol oynayan şehir 207 Şehit vermiştir. 1921 yılından sonra şehrin etkinliği daha da artmıştır bu dönemde Kocaeli Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ve özellikle İstanbul'dan kaçırılan silahların Anadolu'ya ikmali sekteye uğramıştır. Bu duruma çözüm olarak ortaya çıkan İstiklal Yolu ile Ankara'ya silahlar ulaştırılmıştır. Bu yol güzergahı içerisinde yer alan Kalecik'in önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Milli Mücadele Dönemindeki etkinliği Cumhuriyet Döneminde de etkin bir ilçe olmayı başarmıştır. Bu dönemde halkında desteği ile Türk Teyyare Cemiyeti'ne bir uçak bağışlamıştır. Ayrıca bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk Şapka İnkılâbı için Kastamonu'ya giderken ilçeye uğramış ve ilk kez şapkayı burada takmıştır.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ

Vilayet Salnameleri

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1869.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1870.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1871.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1872.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1873.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1874.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1875.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1876.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1877.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1878.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1879.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1880.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1881.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1882.

Kastamonu Vilayet Salnamesi 1883.

Ankara Vilayet Salnamesi 1891-1892.

Ankara Vilayet Salnamesi 1893.

Ankara Vilayet Salnamesi 1900.

Ankara Vilayet Salnamesi 1902.

Ankara Vilayet Salnamesi 1907.

T.C. Başkanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 490-1-0-0/ 130 – 519 -4.

T.C. Başkanlık Osmanlı Arşivi

BOA, MKT. MVL, 129/88.

BOA, DH. MKT, 1215/69.

BOA, Y.MTV, 132/207.

BOA, DH.MKT, 2880/41/2.

BOA, MV, 83/95.

BOA, ML. VRD.TMT., d. 16932.

Maarif Salnamesi

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye,1898,1899.

KİTAPLAR

Abadan, Yavuz, *Mustafa Kemal ve Çetecilik*, Varlık Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1972.

Akyılmaz, Gül, *Osmanlı Devletinde Kadının Hukukî Statüsü*, Göksu Ofset, Konya, 2000.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 1993'e*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul, 1994.

Akyüz, Yahya, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Doğan Basımevi, Ankara, 1978

Al, Hamza, “Kadı’dan Şehremine’ne Belediyelerin Kuruluşu: Altıncı Daire-i Belediye”, Davut Dursun, Hazma Al (ed.), *Türkiye’de Yönetim Geleneği*, İlke Yayınları, No:24, İstanbul, 1998.

Ali, Cevat, *Memalik-i Osmaniye’nin Tarih ve Coğrafya Lügati*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1314, Cilt, II.

Arıburnu, Kemal, *Milli Mücadele’de İstanbul Mitingleri*, Yeni Destan Matbaası, 2.Baskı, Ankara, 1975.

Aslangil, Halit Cevri, Ekiz, Halil Hamdi, *Kalecik’in Tarihi, Dünü Bugünü İçin Bir Araştırma*, Kalecik Kültür Derneği Yayını No:1 Basım yeri ve yılı belirtilmemiş.

Aydın, Mehmet, Akif, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996.

Aytaç, Ferdi, *Açıklamalı Belediye Kanunu*, 6.Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara 1998.

Aytekin, Halil, *İttihad ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, Ankara, 1991.

Biber, Nusret, *Kalecikve Tarihin İzleri*, Ankara, 2003.

Bilge, Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilahâtı Fıkhiyye Kâmûsu, I-VIII*, Cilt, VI, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1969.

Binbaşıoğlu, Cavit, *Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yayınları, Ankara 2009.

Cihan, Ahmet, *Osmanlı’da Eğitim*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara, 1997.

Çetin, Osman, *Sicillere Göre Bursa’da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472 1909)*, TTK, Ankara, 1999.

Çulpan, Cevdet, *Türk Taş Köprüleri (Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar)*, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1975.

Duru, Kazım Nami, **Cumhuriyet Devri Hatıralarım**, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1958.

Erdoğan, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.

Erdoğan, Abdülkerim, **Adım Adım Ankara**, Ankara Tarih ve Kültür Dizisi 7. Kitap, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2008.

Ergin, Osman Nuri, **İstanbul Şehreminleri**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.

Ergin, Osman Nuri, **Mecelle-i Umur-ı Belediye**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.

Eryılmaz, Bilal, **Kamu Yönetimi**, Erkan Matbaacılık, İstanbul, 2000.

Eryılmaz, Bilal, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, Risale Yayınları, İstanbul 1996.

Evliya Çelebi, **Seyahatname**, yay. haz. Atsız, **Türk Kültürü Kaynak Eserler Dizisi**, M. E. Basımevi, İstanbul, 1972.

Günaltay, Şemseddin, **Yakın Şark**, T.T.K. Basımevi Ankara 1951.

İbn, Bibi, **El-Evamirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye/Selçukname** yay.haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1999.

İpçioğlu, Mehmet, **Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi**, Nobel Yayınları, Ankara, 2001.

Kandemir, Feridun, **Atatürk'e İzmir Suikastından Ayı 11 Suikast**, Ekincigil Yayınevi, İstanbul, 1955.

Karal, Enver Ziya **Osmanlı Tarihi**, Cilt, VI. TTK. Yay. , Ankara, 2000.

Kazıcı, Ziya, **Osmanlıda Eğitim Öğretim**, Bilge Matbaacılık, İstanbul, 2004.

Keleş, Ruşen, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, Genişletilmiş 4. Basım, İstanbul, 2000.

Koçer, Hasan, Ali, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1991.

Leguene, Fernand, *Galatlar, Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal’ın Önsözü*, çev.SuzanAlbek, T.T.K . Basımevi Ankara.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, TTK Basımevi, Ankara 1993.

Nur, Rıza, *Türk Tarihi*, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1973, Cilt, III.

Ortaylı, İlber, *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yayınları, İstanbul, 1985.

Ortaylı, İlber, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri(1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Ortaylı, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008.

Ortaylı, İlber, “İmparatorluk Döneminde Mahalli İdarelerin ve Belediyeciliğin Evrimi” , Ergün TÜRKCAN(ed.) *Türkiye’de Belediyeciliğin Evrimi (Birinci Kitap)*, Türk İdareciler Derneği Yayını, Ankara, 1978.

Ökmen, Mustafa, Elma, Fikret, *Türk Dünyasında Yerel Yönetimler*, Türk Dünyası Belediyeler Birliği.

Özçelik, İsmail, *Devlet-i Aliyye’nin Kamusal Düzeni ve Kurumları*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2014.

Özgüç, Tahsin, *İnandıktepe Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*, Ankara.

Özkaya, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Âyânlık*, TTK Basımevi, Ankara 1994.

Pitcher, Donald E.,*Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihsel Coğrafyası*, çev. Bahar Tırnakçı, Y.K.Y., İstanbul, 2001.

Ramsay,W.M.,*Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, çev., Mihri Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Safvet, Muslihiddin, *Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Ankara Vilayeti*, Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti Neşriyatı, 1925.

Sakallı, Bayram, *Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler ve Teşkilatlanma*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri Dizisi 110, Ankara, 1998.

Selek, Sabahaddin , *Anadoluİhtilalı*, 8. Baskı, İstanbul, Zafer Matbaası, 1987.

Seyyah Kandemir, *Ankara Vilayeti*, Ankara, 1932.

Şahin, Muzaffer, *Kalecik İlçesi'nin Sosyo- Ekonomik Yapısı*, Ankara 2008.

Şapolyo, Enver Behran, *Atatürk ve Seymen Alayı*, Ankara Kulübü Yayınları, Ankara, 1971.

Şemsettin Sami, ‘‘*Kâmûsü’lA’lam*’’, Maarif Nezareti, İstanbul, 1898, Cilt,5

Şimşir, Bilal N., *Ankara... Ankara Bir Başkent'in Doğuşu*, Bilgi Yayınevi, 1988, İstanbul.

Uzunçarşılı, İ.H. , *Osmanlı Tarihi*, T.T.K Basımevi, Ankara 1988, Cilt,1.

Uzunçarşılı, İsmail, Hakkı, *Anadolu Beylikleri Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: TTK Yayınları 1988.

Yakupoğlu, Cevdet, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu XII-XV.YY.*, Gazi Kitabevi, Ankara,Yayını, İstanbul, 2013.

DERGİ ve MAKALELER

Akyüz, Yahya, ‘‘Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler’’ *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1/2 s.15.

Çadircı, Musa, ‘‘Tanzimatın İlanı Sıralarında Türkiye’de Yönetim 1826-1839’’ *Belleten*Cilt,LII., S:201 1987.

Demirel, Fatih, ‘‘ II. Meşrtiyet’ten Sonra Osmanlı’da Orta Öğretim: Sultaniler’’, *Tarih İncelemeleri Dergisi*CİLT,XXVII, S. 2, Aralık, 2012.

Demirtaş, Zülfü, ‘‘ Osmanlıda Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi’’ *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, CİLT,17, S.1 Elazığ, 2007.

Eliaçık, Muhittin “Ermeni Asıllı Şair Arifi ve Şiirlerinde İslâmî Görüşler”, ***Hoşgörü Toplumunda Ermeniler, I-IV***, Cilt, III,.

Göksoy, Berfin, Sağol, Esmâ “Demokrasi Bağlamında Bir Değerlendirme: Türk Yerel Yönetim Sistemi ve Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Belediyelerin Kuruluşu” ***Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, Cilt,1, S:4, 2017.

Arıkan Gülay. Poyraz Tuğça, Birsen Şahin, “Kalecik’e Bağlı Bağcılıkla Uğraşan On Köyde Bireysel Ve Kurumsal Açından Modernleşme Eğilimleri”, ***Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi***, Cilt,22, S,1, Temmuz 2005.

İpekli, Yusuf, “Asrı Deviren Çınar İle Nefes Kesen Söyleşi” ***Kalecik Kültür Dergisi Hanhana*** Yıl, 2016.

İshanoğlu, Ekmeleddin, “Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri”, ***Osmanlı Medeniyeti Tarihi***, Cilt,I, İstanbul, 1999

Kankal, Ahmet, “Ermeni Edebiyatında Türk ve Ermeni Toplamları Arasındaki Komşuluk İlişkilerine Bakış” ***Hoşgörü Toplumunda Ermeniler***, C. I, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2009, s. 226.

Kaya, Osman, “Güvey Giydirme Merasimi”, ***Kalecik Kültür Dergisi Hanhana*** Yıl, 2016 S.1.

Küçükçekmekçi, Ali, ”Kalecik’te Okullaşma ve Eğitim Öğretim”, ***Kalecik Kültür Dergisi Hanhana*** Yıl, 2017 S.2.

Kütükoğlu, Mübahat, S.,“ Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defteri”, ***Belleten***, 1995, Cilt: LIX, Sayı: 225.

Oktay, ” Dersaadet Belediye Kanunu ve Getirdikleri” ***Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi***, Cilt,8, S.4 Ekim 1999.

Ortaylı, İlber, "Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şariat ve Örf " , ***Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi***, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları Ankara,1992, Cilt, II., s. 456-467.

Ortaylı, İlber, “Devraldığımız Miras”, ***Yeni Türkiye***, Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı, Yıl:1, Sayı:4.

Saritepe, Zülküf, “ İstiklal Yolu ve Kalecik’’, *Kalecik Kültür Dergisi Hanhana* Yıl, 2019 S.4.

Sunal, İbrahim, “Düğün Dernek Hep Bir Örnek’’, *Kalecik Kültür Dergisi Hanhana* Yıl, 2017 S.3.

Turan,Refik, “Selçuklular Döneminde Kastamonu’’ *Türk Tarihinde Ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler* Kastamonu, 1988.

Unan, Fahri “ Medrese- Yönetim ilişkileri ve Osmanlı Medreselerinin İlmi Performansı Meselesi’’ *VII. Osmanlı Sempozyumu* , (Söğüt, Eylül 1992), Ankara 1993.

TEZLER

Açıkgöz, Fatma, *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) I-II'ye Göre Ankara, Çankırı ve Sultanönü Sancaklarında Yer Adları*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2004.

Gülenç İğdi, Özlem, *Tanzimat'tan Sonra İdari Yapılanmada Ankara Örneği (1842-1908)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2009.

Güneş, Mehmet, *Osmanlı Taşra İdaresinin Değişim Sürecinde Kaymakamlık Kurumu (1842-1871)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2013

Kaynar, İhsan, Seddar, *Engürü'den Ankara'ya: 1892-1962 Ankara'nın İktisadi Değişimi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016.

Kılıç, Meltem, *1 Numaralı Şer'îye Sicil Defterine Göre Kalecik'in Sosyo-Ekonomik Yapısı (1251-1258/1835/1842)* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2015.

Moğol, Hasan, *Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 1990.

Muşmal, Hüseyin, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2005.

Satıcı, Emre, *19. Yüzyılda Hüdavendigâr Eyaleti*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2008.

Yasemin Çağlar, *Kalecik'te Türk Devri Yapıları*, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

GAZETELER

Alemdar 18 Mayıs 1335.

Kalecik Gazetesi, 9 Haziran 1970, No: 2.

Kalecik Gazetesi, 3 Haziran 1970, NO: 3.

Kalecik Gazetesi, 29 Haziran 1974, NO: 38.

Kalecik Gazetesi, 7 Temmuz 1970 NO: 6.

Kalecik Gazetesi, 14 Temmuz 1970, No: 7.

Kalecik Gazetesi, 14 Temmuz 1970, NO: 7

Kalecik Gazetesi, 21 Temmuz 1970, NO: 8.

Kalecik Gazetesi, 28 Temmuz 1970, NO: 9.

Kalecik Gazetesi, 22 Eylül 1970, NO: 10.

Kalecik Gazetesi, 6 Ekim 1970, NO: 12.

Kalecik Gazetesi, 13 Ekim 1970, NO: 13.

Kalecik Gazetesi, 27 Ekim 1970, NO: 15.

Kalecik Gazetesi, 10 Kasım 1970, NO: 17.

Kalecik Gazetesi, 17 Kasım 1970, NO: 18.

Kalecik Gazetesi, 17 Kasım 1970, NO: 18.

Kalecik Gazetesi, 24 Kasım 1970, NO: 19.

Kalecik Gazetesi, 1 Aralık 1970, NO: 52.

Kalecik Gazetesi, 15 Aralık 1970, NO: 22.

Kalecik Gazetesi, 25 Şubat 1974, NO: 28.

Kalecik Gazetesi, 7 Mart 1974, NO: 29.

Kalecik Gazetesi, 23 Nisan 1974, NO: 33.

Kalecik Gazetesi, 17 Ağustos 1974, NO: 42.

Kalecik Gazetesi, 17 Ağustos 1974, NO: 42.

Kalecik Gazetesi, 20 Kasım 1974, NO: 50.

Kalecik, 21 Nisan, 1978, No: 123.

Resmi Gazete, Sayı: 19507, 4 Temmuz 1987.

Resmi Gazete, Sayı: 9644, 27 Haziran 1957, s.17452.

Ali Fuat Cebesoy ‘‘Büyük  nderi Karşılar en’’ **Ulus**, 29.12, 1937.

Mustafa Kemal Ok, ‘‘Kalecik İlçesi’’ , **Teknik Tarım Mesleki Gazete**, S: 4.
Ankara, 1974.

ANSİKLOPEDİLER

Aktüre, Sevgi, ” Osmanlı Devleti’nde Taşra Kentlerindeki Değişimler’’ *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, CİLT,4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Alptekin, Coşkun, ”Türkiye Selçukluları’’*Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* Ankara, Cilt,8.

Ortaylı,İlber, ”Osmanlılar’’da Millet Sistemi”, *DİA*, XXX, s. 67.

Özkaya, Yücel, Akyıldız, Ali, ”Muhassıl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XXXI.

Türk Ansiklopedisi 1949 Cilt, III.

Ünal, Mehmet Ali, ”Osmanlı Devleti’nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı’’ *Osmanlı IV*,Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

YAZARI OLMAYAN KAYNAKLAR

Ankara İl Yıllığı 1967.

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı (1878-1920), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 91, Ankara, 2007.

Türkiye’de Vakıf, Abideler ve Eski Eserler,CİLT,I.,Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1972.

E- KAYNAKLAR

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ankaralilar-kalecik-in-karasini-kesfetti-158888>

Erişim Tarihi :10.10.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6360.html> Erişim Tarihi: 10.09.2019.

<https://kalecik.meb.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.09.2019.

EKLER

Ek -1: Kalecik Hamdi Camii³²⁷

³²⁷ Bu fotoğraf İbrahim Yeşil tarafından çekilmiştir.

Ek -2: Tabakhane Camii³²⁸

³²⁸ Bu fotoğraf İbrahim Yeşil tarafından çekilmiştir.

Ek -3: Kalecik Kalesi³²⁹

³²⁹ Bu fotoğraf İbrahim Yeşil tarafından çekilmiştir.

Ek -4: Kale Camii³³⁰

³³⁰ Bu fotoğraf İbrahim Yeşil tarafından çekilmiştir.

Ek -5: Alişoğlu (Ali Şeyhoğlu) Türbesi³³¹

³³¹ Bu fotoğraf İbrahim Yeşil tarafından çekilmiştir.

Ek -6: Hasbey Camii³³²

³³² Bu fotoğraf İbrahim Yeşil tarafından çekilmiştir.

Ek -7: Adalet Sarayı³³³

Ek -8: Saray Camii³³⁴

³³³ Bu fotoğraf İbrahim Yeşil tarafından çekilmiştir.

³³⁴ Bu fotoğraf İbrahim Yeşil tarafından çekilmiştir.

Ek -9: Kale Çayı Üzerinde Bulunan Aslan Heykelleri³³⁵

³³⁵ Bu fotoğraf İbrahim Yeşil tarafından çekilmiştir.

Ek -10: Kalecik Belediyesi ve Eski Askerlik Şube Binası ³³⁶

³³⁶ Bu fotoğraf İbrahim Yeşil tarafından çekilmiştir.

Ek -11: 1 Eylül 1906 tarihinde Kalecik'te inşa olunan Askerlik Binası³³⁷

³³⁷ BOA, FTG, 1942

Ek -12: 1 Eylül 1906 Yılında Kalecik’te İnşa Edilen Cephanelik³³⁸

³³⁸ BOA, FTG, 1966

Ek -13: Kalecik Kazası Cumhuriyet Halk Fırkası Kaza İdare Heyeti'nin Onaylandığına Dair Karar³³⁹

CUMHURİYET HALK FIRKASI
Ankara
Vilâyet İdare Heyeti Retisliği

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
1 / 4 / 1935

293

Kalecik kazası

Cumhuriyet halk fırkası İ . H . Başkanlığına

Kaza kongresince , kaza idare heyetine seçilen adları aşağıda yazılı arkadaşların seçimleri vilâyet idare heyetinin 17/3/1935 tarihli toplantısında tastik edilmiştir .

Arkadaşlarımıza muvaffakiyetli çalışmalar diler saygılarımı sunar

İ . H .

Vilâyet İ . H . Başkanı N

Tastik edilen idare heyeti

Bay Osman Tahir Başkan
Bay Hüseyin
Bay Şükrü
Bay Ahmet Aktepe
Bay Salim Fulcu
Bay Mehmet Pamuksis
Bay Mehmet Hacı Yahyanın

- 2 -

490 01 130 519 4

³³⁹ BCA, 490-1-0-0/ 130 – 519 -4

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kalecik idare hey'etine seçilenler

Bay Hüseyin

= Şükrü

= Akteveli ahmet

= Osman tahir

= Pulcu salim

= Panıksız Mehmet

= Hacı yahyanın Mehmet

Yedeye seçilenler

Mim yakmaz Ahmet

Attar ibrahim

Milacı ali

Şakir oğlu mehmet

Bedahvanın ali

Mehmet oğlu lutfi

Atalık ibrahim

Vilayet kongresine murahtas

Avkat Cemal hazine bay

Hamdi =

Rağit =

Hüseyin =

Şükrü =

Osman Tahir =

Osman bay kızı Saniye

